

Správa o dodržiavaní ľudských práv

vrátane zásady rovnakého
zaobchádzania
v Slovenskej
republike za rok

2018

**Správa o dodržiavaní
ľudských práv
vrátane zásady
rovnakého zaobchádzania
v Slovenskej republike
za rok 2018**

**Názov: Správa o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania
v Slovenskej republike za rok 2018**

Autori: Kolektív autorov – odborných pracovníkov Slovenského národného strediska
pre ľudské práva

Vydalo: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, v Bratislave 2019

Za obsah a jazykovú úpravu zodpovedajú autori.

Text neprešiel jazykovou úpravou.

© Slovenské národné stredisko pre ľudské práva

Nepredajné

ISBN: 978-80-99917-03-4

Obsah

Zoznam použitých skratiek	6
Úvod	9
Zoznam odporúčaní Strediska.....	12
1 Právo na bývanie	20
1.1 Prehľad stavu práva na bývanie v Slovenskej republike.....	21
1.2 Rómovia a právo na bývanie	27
1.2.1 Richnava.....	29
1.2.2 Kuzmice	30
1.2.3 Hrabušice.....	31
1.2.4 Batizovce.....	33
1.2.5 Poprad	34
Odporúčania	36
2 Právo na vzdelanie.....	38
2.1 Identifikované prípady segregácie	39
2.1.2 Základná škola s materskou školou, Pod lesíkom 19, Šarišské Michaľany.....	42
2.1.3 Základná škola, Školská 389, Sačurov	45
2.1.4 Základná škola, Jána Francisciho 11, Levoča	46
2.2 Faktory segregácie	47
Odporúčania	55
3 Šikana a kyberšikana na školách	57
3.1 Vzdelávacie aktivity Strediska.....	58
3.2 Výskum Strediska na tému „Šikana a kyberšikana na školách“	59
3.3 Činnosť Štátnej školskej inšpekcie v oblasti šikany a kyberšikany na školách	61
Odporúčania	63
4 Implementácia Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj na Slovensku	65
4.1 Agenda 2030 a ľudské práva	67
4.2 Implementácia Agendy 2030 na Slovensku	69
4.2.1 Rada vlády SR pre Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj	69
4.2.2 Proces adaptácie Agendy 2030.....	70
4.2.3 Národný investičný plán SR pre roky 2018 – 2030.....	72
Odporúčania	73
5 Podnikanie a ľudské práva	75
5.1 Spoločensky zodpovedné a udržateľné podnikanie na Slovensku.....	79

5.2 Prieskum politik podnikateľských subjektov na Slovensku so zameraním na úpravu spoločenskej zodpovednosti, udržateľnosti a ochranu ľudských práv.....	80
5.3 Kroky k účinnej implemetnácii štandardov pre oblasť podnikania a ľudských práv v SR	87
Odporúčania	88
6 Zodpovednosť za prevenciu v boji proti šíreniu nenávistných prejavov v spoločnosti	90
6.1 Plnenie úloh v oblasti prevencie Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky	91
6.2 Samosprávy a ich zodpovednosť za predchádzanie šírenia nenávistných prejavov	93
6.3 Zodpovednosť médií za radikalizáciu spoločnosti.....	95
6.4 Prevenčné kroky Odboru prevencie kriminality a Kancelárie ministerky vnútra Slovenskej republiky	96
Odporúčania	97
7 Rodová (ne)rovnosť	99
7.1 Regionálny akčný plán Bratislavského samosprávneho kraja.....	99
7.2 Rovnaká mzda za rovnakú prácu alebo za prácu rovnakej hodnoty	100
7.3 Násilie na ženách	102
7.3.1 Istanbulský dohovor.....	103
7.3.2 Koordinačno-metodické centrum pre prevenciu násilia na ženách	104
7.3.3 „Pretože hovorím nie“	105
7.4 Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj a rodová rovnosť	105
Odporúčania	107
8 Ochrana práv osôb so zdravotným postihnutím.....	108
8.1 Novela zákona o sociálnych službách.....	110
Odporúčania	116
9 Dočasné vyrovnávacie opatrenia	117
9.1 Oznámenia v súvislosti s dočasnými vyrovnávajúcimi opatreniami	119
9.1.1 Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky	119
9.1.2 Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky	121
9.1.3 Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky	123
9.1.4 Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky	126
9.1.5 Obec Boľany	127
9.1.6 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky – Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity	129
Odporúčania	133

Zoznam použitých skratiek

ADZ – zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (antidiskriminačný zákon)

Agenda 2030 – Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj

BSK – Bratislavský samosprávny kraj

detské jasle – zariadenie starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa

CVTI SR – Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky

Dohovor ZP – Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím

DVO – dočasné vyrovnávacie opatrenia

Hlavné zásady OSN – Hlavné zásady OSN pre podnikanie a ľudské práva

Koncepcia – Koncepcia na ochranu odberateľov spĺňajúcich podmienky energetickej chudoby

Kontaktné miesto – Národné kontaktné miesto pre Smernice OECD

MF SR – Ministerstvo financií Slovenskej republiky

MH SR – Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky

MK SR – Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky

MPaRV SR – Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky

MPSVaR SR – Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky

MRK – marginalizované rómske komunity

MS SR – Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky

MŠVVaŠ SR – Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky

MV SR – Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

MZ SR – Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky

NAKOM – Národné kontaktné miesto pre podnikanie a ľudské práva

Návrh národných priorít – Návrh národných priorít implementácie Agendy 2030

NIP – Národný investičný plán Slovenskej republiky pre roky 2018 – 2030

NP PRIM – Národný projekt „Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunití“

Odporúčanie Rady Európy – Odporúčania Výboru ministrov Rady Európy členským štátom č. CM/Rec(2016)3 zo dňa 2. marca 2016 o ľudských právach a podnikaní

OPK KMV SR – Odbor prevencie kriminality Kancelárie ministerky vnútra Slovenskej republiky

OSN – Organizácia Spojených národov

osoby so ZP – osoby so zdravotným postihnutím

Pracovná skupina – Pracovná skupina pre implementáciu Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj a prípravu Národného investičného plánu Slovenskej republiky pre roky 2018 – 2030

Rada pre Agendu 2030 – Rada vlády SR pre Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj

RAP BSK – Regionálny akčný plán Bratislavského samosprávneho kraja na prevenciu a elimináciu násillia páchaného na ženách

RESC – Revidovaná európska sociálna charta

Smernice OECD – Smernice Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj pre nadnárodné spoločnosti

sociálna služba – zariadenie starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa

Správa o LP – Správa o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania v Slovenskej republike

SR – Slovenská republika

SSN – Slovenský syndikát novinárov

stavebný zákon – zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku

Stredisko – Slovenské národné stredisko pre ľudské práva

školský zákon – zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

ŠŠI – Štátna školská inšpekcia

Úrad podpredsedu – Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu

Ústava SR – ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

ÚSVRK – Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity

vláda SR – vláda Slovenskej republiky

vyhláška – vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 532/2002 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o všeobecných technických požiadavkách na výstavbu a o všeobecných technických požiadavkách na stavby užívané osobami s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie

zákon o sociálnych službách – zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov

zákon o Stredisku – zákon č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva v znení neskorších predpisov

Úvod

Ľudské práva sú neoddeliteľnou súčasťou života každého človeka, či už ide o deti, staršie osoby, cudzincov, ľudí v hmotnej núdzi, osoby so zdravotným postihnutím a príslušníkov etnických skupín a iných. Dodržiavanie ľudských práv nielenže podporuje rozmanitosť v rámci spoločnosti, poskytuje možnosti na sebarealizáciu a sebaurčenie osôb patriacich k zraniteľným skupinám, pričom poskytuje množstvo výhod pre majoritnú skupinu obyvateľstva. S ľudskými právami je úzko prepojená potreba tolerancie a nediskriminácie v spoločnosti. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (ďalej v texte ako „Stredisko“) spája tieto dve dôležité oblasti ochrany práv človeka, a to podporu a ochranu ľudských práv spolu s ochranou a pomocou v oblasti nediskriminácie.

Stredisko bolo zriadené zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva (ďalej v texte ako „zákon o Stredisku“) s účinnosťou od 1. januára 1994, a to na základe Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a Organizáciou Spojených národov (ďalej v texte ako „OSN“) o zriadení Strediska, publikovanej oznámením Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 29/1995 Z. z.

Stredisko má v systéme ľudskoprávnych inštitúcií Slovenskej republiky (ďalej v texte ako „SR“) osobitné a jedinečné postavenie, pričom pôsobí v dvoch vymedzených, avšak úzko súvisiacich oblastiach. Prvou je ochrana a podpora ľudských práv, ktorá vyplýva zo zákona o Stredisku. Druhá oblasť pôsobenia Strediska bola určená zákonom č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) (ďalej v texte ako „ADZ“). Stredisko teda pôsobí aj ako jediná slovenská inštitúcia pre rovnoprávnosť a pre posudzovanie dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania.

Na základe svojho postavenia Stredisko monitoruje a hodnotí dodržiavanie ľudských práv a základných slobôd a dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania v SR. V súlade s ustanovením § 1 ods. 4 zákona o Stredisku každoročne do 30. apríla vypracúva a zverejňuje na svojej webovej stránke Správu o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania v Slovenskej republike (ďalej v texte ako „Správa o LP“). Táto kompetencia vyplýva aj z bodu 3 písm. a – iii Parížskych princípov¹

¹ Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 48/134 z 20. decembra 1993 o Vnútroštátnych inštitúciách na presadzovanie a ochranu ľudských práv (tzv. Parížske princípy).

(v oblasti ľudských práv) a z ustanovení antidiskriminačných smerníc Európskej únie² (v oblasti dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania).

Prostredníctvom Správy o ĽP Stredisko každoročne informuje odbornú aj laickú verejnosť o identifikovaných problémoch a posunoch v oblasti dodržiavania ľudských práv a zákazu diskriminácie za uplynulý kalendárny rok. Správa o ĽP za rok 2018 sa v jednotlivých kapitolách venuje vybraným ľudským právam a slobodám, ktoré boli v roku 2018 predmetom verejných diskusií, pri uplatňovaní ktorých sa v praxi prejavili nedostatky, alebo ktorých ochrana sa ukázala v uplynulom roku ako problematická.

Prvá kapitola prináša analýzu stavu dodržiavania práva na bývanie vo všeobecnosti a osobitne v kontexte častých požiarov spôsobujúcich rozsiahle škody v obydliach Rómov, a taktiež straty na životoch. Druhá kapitola je venovaná právu na vzdelanie, ktorého najmarkantnejším príkladom porušovania je segregácia na školách. K oblasti vzdelávania sa viaže aj tretia kapitola zameraná na problematiku šikany a kyberšikany. Štvrtá kapitola obsahuje analýzu stavu implementácie Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj (ďalej v texte ako „Agenda 2030“) v SR a jej presah na oblasť ľudských práv. Nasledujúca piata kapitola sa zaoberá problematikou podnikania a ľudských práv a medzinárodných záväzkov v tejto oblasti, pričom prináša výsledky prieskumu politik spoločností podnikajúcich na Slovensku v oblasti zodpovedného podnikania, udržateľnosti a ľudských práv. Šiesta kapitola v nadväznosti na odporúčania Strediska zo Správy o ĽP za rok 2017 v oblasti nenávisťných prejavov hodnotí vývoj za uplynulý rok osobitne so zameraním na prevenciu. Siedma kapitola je venovaná oblasti rodovej rovnosti, osobitne vo vzťahu k štátnym politikám. Práva osôb so zdravotným postihnutím adresuje ôsma kapitola, ktorá analyzuje negatívne dopady novej legislatívnej úpravy v oblasti poskytovania sociálnych služieb v zariadeniach starostlivosti o deti do troch rokov na prístupnosť. Posledná kapitola hodnotí stav prijímania dočasných vyrovnávacích opatrení (ďalej v texte ako „DVO“) na Slovensku.

Cieľom Správy o ĽP je poskytnúť objektívny, pravdivý a aktuálny obraz o dodržiavaní ľudských práv na území SR za uplynulý rok v sledovaných oblastiach a súčasne adresovať odporúčania na zabezpečenie zefektívnenia ochrany a uplatňovania ľudských práv a základných slobôd. Pri príprave Správy o ĽP za rok 2018 sa Stredisko obrátilo na široký okruh orgánov verejnej správy, verejnoprávne inštitúcie, mimovládne organizácie pôsobiace v oblasti ľudských práv so žiadosťou o poskytnutie relevantných informácií potrebných na čo najpresnejšie zobrazenie situácie na Slovensku v rámci ľudských práv.

² Napríklad čl. 12 ods. 2 písm. c) Smernice Rady 2004/113/ES a čl. 20 ods. 2 písm. c) Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES.

Správu o ĽP za rok 2018 prerokovala v zmysle § 3a ods. 7 písm. h) zákona o Stredisku
Správna rada Strediska na svojom zasadnutí dňa 24. júna 2019.

Zoznam odporúčaní Strediska

Právo na bývanie

1. Vláde Slovenskej republiky začať proces ratifikácie článku 31 Revidovanej európskej sociálnej charty.
2. Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky vypracovať a prijať národnú stratégiu prevencie a riešenia bezdomovectva, v participatívnom procese s nezávislými expertmi a expertkami a mimovládnyimi organizáciami, ktoré pracujú s ľuďmi bez domova, ktorej súčasťou bude aj komplexné mapovanie stavu osôb bez prístrešia a bez domova v Slovenskej republike.
3. Magistrátu hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy podporovať existujúce a vznikajúce projekty mimovládnych organizácií, ktoré implementujú prístup „bývanie ako prvé“ a zakomponovať tento prístup do vlastnej koncepcie riešenia problematiky ľudí bez domova.
4. Rovnako aj všetkým mestám Slovenskej republiky implementovať prístup „bývanie ako prvé“ do vlastných koncepcií riešenia problematiky ľudí bez domova.
5. Ministerstvu dopravy a výstavby Slovenskej republiky podporovať projekty výstavby sociálnych bytov cez zefektívnenie fungovania Štátneho fondu rozvoja bývania v oblasti sociálneho bývania.
6. Ministerstvu dopravy a výstavby Slovenskej republiky zdôrazniť aktuálnu, nedostačujúcu situáciu v oblasti prístupu k bývaniu pre ohrozené skupiny v pripravovanej Koncepcii štátnej bytovej politiky a zapojiť do procesu jej prípravy nezávislých expertov a expertky, ako aj mimovládne organizácie, ktoré pracujú s ohrozenými skupinami.
7. Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky prijať novú právnu úpravu príspevku na bývanie tak, aby bol adekvátny a adresný.
8. Ministerstvu vnútra a Úradu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity zvýšiť efektívnosť pomoci v prípadoch mimoriadnych situácií, akými sú aj požiare v rómskych osadách.
9. Úradu pre reguláciu sieťových odvetví, Ministerstvu hospodárstva Slovenskej republiky, Ministerstvu financií Slovenskej republiky, Ministerstvu vnútra,

Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky prijať Konceptiu na ochranu odberateľov spĺňajúcich podmienky energetickej chudoby.

10. Mimovládny organizáciám scitlivovať spoločnosť, zmierňovať predsudky a posilňovať súdržnosť medzi rómskou populáciou a majoritnou spoločnosťou.
11. Ministerstvu vnútra Slovenskej republiky podporovať prostredníctvom štrukturálnych a investičných fondov projekty týkajúce sa desegregácie, degetoizácie a destigmatizácie.

Právo na vzdelanie

1. Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky v spolupráci s Centrom vedecko-technických informácií Slovenskej republiky priebežne pokračovať v pravidelnom zisťovaní dopadu populačného vývoja v Slovenskej republike na školstvo a výsledky zisťovania zohľadňovať pri rýchlosti, alokácii a čase budovania ďalších školských kapacít.
2. Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, vyšším územným celkom a obciam za účelom odstránenia dvojzmennej prevádzky v základných školách, najmä v lokalitách s vysokou koncentráciou marginalizovaných rómskych komunít bez zbytočného odkladu zvýšiť čerpanie vyhradených finančných prostriedkov a tým začať kontinuálne znižovať počet žiakov, ktorí sa takto učia.
3. Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a zriaďovateľom ďalej kapacitne aj kvalitatívne rozvíjať dostupnosť predškolskej výchovy tak, aby bola lokálne aj obsahovo dostupná pre všetky deti, s možnosťou prirodzeného začleňovania detí zo sociálne vylúčených spoločenských skupín.
4. Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky v súčinnosti s Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky, školami, zriaďovateľmi škôl a ďalšími miestnymi orgánmi štátnej správy v školstve flexibilne zohľadňovať demografický vývoj a etnické zloženie populačných ročníkov pri úpravách školských obvodov v záujme desegregácie a zastavenia nadväznosti na segregáciu v bývaní.
5. Ministerstvu financií Slovenskej republiky každoročne vyhradzovať rastúci objem finančných prostriedkov pre Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky za účelom možnosti vyhovieť stále stúpajúcemu počtu žiadostí o pridelenie

asistenta zo strany žiakov a ich zákonných zástupcov a za účelom vytvorenia ďalších pracovných miest školských psychológov, logopédov a špeciálnych pedagógov.

6. Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky pripravovať a poskytovať všetkým pedagogickým zamestnancom inovatívne a účinné špecializované programy určené na rozvíjanie ich pedagogických zručností, osobitne pre potreby žiakov so špeciálnymi výchovno–vzdelávacími potrebami.
7. Školám a školským zariadeniam prehľbovať schopnosť reagovať na odlišné potreby žiakov a žiačok bez toho, aby ich to trvalo kategorizovalo.

Šikana a kyberšikana na školách

Školám, zriaďovateľom škôl a školských zariadení

1. Zabezpečiť monitoring výskytu šikanovania a kyberšikanovania v škole a napomáhať koordinátorovi prevencie, triednym učiteľom a učiteľom pri prevencii, odhaľovaní, eliminácii a riešení týchto foriem násillia medzi žiakmi alebo zo strany žiakov voči pedagógom.
2. V súlade so Smernicou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania žiakov, vypracovať so zreteľom na špecifiká školy príslušnú stratégiu a internú smernicu riaditeľa školy k prevencii a riešeniu šikanovania a kyberšikanovania žiakov, zverejniť ju ako súčasť školského poriadku a oboznámiť s ňou všetkých zamestnancov školy, žiakov a rodičov.
3. Venovať osobitnú pozornosť problematike kyberšikanovania a bezpečného používania počítačov a internetu a systematicky vzdelávať žiakov v oblasti internetovej bezpečnosti.
4. Podporovať a zabezpečovať ďalšie vzdelávanie učiteľov v oblasti informačných a komunikačných technológií a internetovej bezpečnosti a prevencii a riešení kyberšikanovania.
5. Informovať rodičov na rodičovských združeniach o prejavoch a dôsledkoch šikany a kyberšikany, pravidlách internetovej bezpečnosti a aktuálnych predpisoch školy v tejto oblasti a oboznamovať ich s postupom a sankciami v prípade výskytu šikanovania a kyberšikanovania a dôležitosťou spolupráce s rodinou pri prevencii a riešení tohto fenoménu.

Štátnej školskej inšpekcie v rámci výkonu komplexnej školskej inšpekcie na školách

1. Venovať pozornosť rozpracovaniu problematiky prevencie a riešenia šikanovania a kyberšikanovania podľa Smernice Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky č. 36/2018 v interných materiáloch škôl a ich uplatňovaní v praxi.
2. Kontrolovať uplatňovanie konkrétnych pravidiel a postupov stanovených v školských poriadkoch pri prevencii a riešení šikanovania a kyberšikanovania.

Implementácia Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj na Slovensku

1. Vládi Slovenskej republiky a Úradu podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu začleniť do Rady vlády Slovenskej republiky pre Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj viac zástupcov organizácií, ktorých predmetom činnosti je ochrana a podpora ľudských práv.
2. Úradu podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu bezodkladne zvýšiť informovanosť o procese implementácie Agendy 2030 na Slovensku a bezodkladne zefektívniť participatívny proces tvorby dokumentu Vízie a stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030, a to najmä zabezpečením vyššej účasti zástupcov občianskej spoločnosti na procese implementácie.
3. Úradu podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu a Rade vlády Slovenskej republiky pre Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj vykonať všetky kroky potrebné k začleneniu národnej priority č. 6 právny štát, demokracia a bezpečnosť v rozsahu diskutovanom počas participatívneho procesu z marca – mája 2018 do nasledujúcej aktualizácie Národného investičného plánu Slovenskej republiky pre roky 2018 – 2030.

Podnikanie a ľudské práva

1. Vládi Slovenskej republiky bezodkladne implementovať Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy členským štátom č. CM/Rec(2016)3 zo dňa 2. marca 2016 o ľudských právach a podnikaní.

2. Vláde Slovenskej republiky bezodkladne implementovať Hlavné zásady Organizácie Spojených národov pre podnikanie a ľudské práva schválené rezolúciou Rady Organizácie Spojených národov pre ľudské práva č. 17/4 z roku 2011.
3. Ministerstvu hospodárstva Slovenskej republiky prijať v roku 2019 opatrenia na zefektívnenie činnosti Národného kontaktného miesta pre Smernice Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj pre nadnárodné spoločnosti a zvýšenie povedomia o jeho úlohách, ako aj možnosti riešenia špecifických prípadov porušenia Smerníc Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj pre nadnárodné spoločnosti.
4. Vláde Slovenskej republiky bezodkladne zriadiť pracovnú skupinu pre posúdenie východiskovej situácie týkajúcej sa dopadov podnikateľskej činnosti na ľudské práva v Slovenskej republike umožňujúcej participáciu dotknutých ministerstiev, podnikateľských subjektov, zástupcov a zástupkyň občianskej spoločnosti a organizácií na ochranu a podporu ľudských práv s úlohou pripraviť návrh akčného plánu pre oblasť podnikania a ľudských práv.
5. Obchodným komorám, združeniam a asociáciám podnikateľov zvyšovať povedomie svojich členov o možných dopadoch ich činnosti na ľudské práva a motivovať členov k prijímaniu interných politík na predchádzanie alebo eliminovanie negatívnych dopadov ich činnosti na ľudské práva.
6. Podnikateľským subjektom, bez ohľadu na veľkosť, typ spoločnosti a odvetvie pôsobenia, prijímať politiky na predchádzanie alebo eliminovanie negatívnych dopadov ich činnosti na ľudské práva a transparentne informovať o ich prijatí a výsledkoch zainteresovaných aktérov a verejnosť.

Zodpovednosť za prevenciu v boji proti šíreniu nenávisťných prejavov v spoločnosti

1. Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, Odboru prevencie kriminality Kancelárie ministerky vnútra Slovenskej republiky, samosprávam a médiám implementovať odporúčania Strediska vo vzťahu k prevencii voči šíreniu nenávisťných prejavov v spoločnosti a náležite sa nimi zaoberali.
2. Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, Odboru prevencie kriminality Kancelárie ministerky vnútra Slovenskej republiky, samosprávam a médiám

vzájomne spolupracovať v oblasti prevencie proti výskytu a šíreniu nenávisťných prejavov voči konkrétnym skupinám obyvateľstva.

3. Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, Odboru prevencie kriminality Kancelárie ministerky vnútra Slovenskej republiky, samosprávam a médiám spoluorganizovať vzdelávacie a kultúrno–spoločenské podujatia, tematicky zamerané na spoznávanie jednotlivých kultúr, a to predovšetkým so zameraním sa na menšiny, žijúce na území SR a cudzincov.
4. Opätovne médiám nepolarizovať spoločnosť a citlivo informovať o závažných otázkach celospoločenského významu, ako aj o konkrétnych skutkoch príslušníkov minorít, žijúcich na území SR.

Rodová (ne)rovnosť

1. Ministerstvu spravodlivosti Slovenskej republiky aktívne viesť dialóg a monitorovať verejnú mienku o Istanbulskej dohovore s cieľom bojovať proti dezinformačným kampaniam, ktoré sprevádzajú proces jeho ratifikácie.
2. Ministerstvu spravodlivosti Slovenskej republiky bezodkladne pristúpiť k ratifikácii Istanbulskej dohovoru.
3. Rade pre Agendu 2030 bližšie rozpracovať problematiku rodovej rovnosti v rámci cieľa č. 6 – Právny štát v Agende 2030.
4. Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky pokračovať v propagácii kampaní Koordinačno–metodického centra pre prevenciu násilia na ženách medzi mladými ľuďmi na sociálnych sieťach.

Ochrana práv osôb so zdravotným postihnutím

1. Prevádzkovateľom detských jasí zabezpečiť prístupnosť v objektoch, v prípadoch kedy bude táto potrebná pre osoby so zdravotným postihnutím na umožnenie ich vstupu, ako aj pohybu v objektoch, v ktorých je poskytovaná sociálna služba.
2. Prevádzkovateľom detských jasí, v prípadoch, kedy nebude možné zrealizovať debarierizačné úpravy, napr. z finančných dôvodov, prijať alternatívne opatrenia na umožnenie vstupu osobám so zdravotným postihnutím, ako aj ich pohybu v objektoch, v ktorých je poskytovaná sociálna služba.

3. Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky dohliadať na prijímanie takých legislatívnych zmien v rámci rezortu, ktoré budú implementovať pozitívne záväzky štátu v oblasti prístupnosti v súlade s Dohovorom o právach osôb so zdravotným postihnutím.
4. Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky nastaviť časový rámec a monitorovací proces na vyhodnocovanie debarierizácie priestorov a služieb doterajších prevádzkovateľov detských jasli.

Dočasné vyrovnávacie opatrenia

1. Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky zvážiť vytvorenie pracovných plánov a špeciálnych programov smerujúcich k zvýšeniu pracovných príležitostí pre starších zamestnancov a ženy na riadiacich pozíciách či technických smeroch, obdobne ako v národnom projekte „Rodina a práca“ pre matky s deťmi.
2. Ministerstvu kultúry Slovenskej republiky pri pokračovaní v projekte Zapojenie nezamestnaných do obnovy kultúrneho dedičstva hľadať možnosti na využitie získaných pracovných zručností nezamestnaných v prospech ich širšieho uplatnenia na trhu práce.
3. Ministerstvu zdravotníctva Slovenskej republiky pokračovať v projekte Zdravé komunity a zabezpečiť udržateľnosť dosiahnutých výsledkov aj po skončení projektu.
4. Ministerstvu zdravotníctva Slovenskej republiky v projekte Zdravé komunity hľadať ďalšie možnosti na rozšírenie fungujúcej siete aktivít asistentov osvedy zdravia v prospech obyvateľov marginalizovaných rómskych komúní.
5. Ministerstvu pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky vytvárať a realizovať dočasné vyrovnávacie opatrenia na znižovanie stále značných regionálnych rozdielov a v rámci nich tiež adresne odstraňovať znevýhodnenia predovšetkým z dôvodu zdravotného postihnutia osôb, ich rasového alebo etnického pôvodu.
6. Obci Boľany pokračovať v prípravnej fáze dočasného vyrovnávacieho opatrenia na podporu rovnosti v prístupe k bývaniu prostredníctvom programu výstavby zamestnaneckých sociálnych bytov a hľadať všetky dostupné prostriedky na jeho financovanie.
7. Úradu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity v projekte dočasného vyrovnávacieho opatrenia preferenčného zamestnávania rómskych

uchádzačov o asistenta učiteľa/odborného zamestnanca v materskej škole hľadať spolu s obcami možnosti na udržateľnosť vytvorených pracovných pozícií aj po skončení projektu.

8. Úradu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity v projekte dočasného vyrovnávacieho opatrenia úspešným preferenčne vybraným rómskym zamestnancom a zamestnankyniam poskytovať súčinnosť a podporu pri začatí štúdia na získanie minimálneho pedagogického vzdelania.
9. Úradu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity pri ďalšej realizácii projektu dočasného vyrovnávacieho opatrenia aj prostredníctvom workshopov a príkladov dobrej praxe podporovať partnerské obce, ktoré tak doposiaľ nespravili, prakticky realizovať projekt.
10. Všetkým subjektom prijímajúcim dočasné vyrovnávacie opatrenia plniť si svoju zákonnú notifikačnú povinnosť voči Stredisku a podávať mu správy o prijatých dočasných vyrovnávacích opatrení v zmysle antidiskriminačného zákona.

1 Právo na bývanie

Dôstojné, udržateľné a bezpečné bývanie je jedným zo základných ľudských práv. Právo na bývanie je súčasťou ľudskoprávných dokumentov od Všeobecnej deklarácie ľudských práv z roku 1948. Domov, po práci predstavuje centrum, kde spolu s pracoviskom trávime najväčší podiel nášho aktívneho života. Predstavuje preto viac než iba štyri steny a strechu nad hlavou. Domov je miestom pre oddych a odpočinok, stravovanie, sebarozvoj, budovanie medziludských vzťahov a rodín, výchovu detí. Kvalita bývania priamo ovplyvňuje zdravie ľudí, či rozvoj detí a mládeže, ktorí v nej žijú a je ukazovateľom celkovej kvality života.³ Bývanie preto musí hrať kľúčovú rolu pri ľudskoprávnom skúmaní spoločnosti. Bývanie je viac ako tovarom. Bývanie je ľudským právom a preto je nevyhnutné sledovať, do akej miery sa naplňa, kde sú silné a slabé stránky jeho praxe, kde sú zlyhania štátu a správy vecí verejných pri jeho naplňaní a predstavovať a realizovať nové a ďalšie kroky na zlepšenie jeho naplňania.

Chápanie bývania ako ľudského práva má významnú oporu vo viacerých významných, celosvetových aj európskych ľudskoprávných dokumentoch – od Všeobecnej deklarácie ľudských práv OSN⁴ z roku 1948 až po Európsky pilier sociálnych práv Európskej únie z roku 2017. Bývanie ako ľudské právo preto nájdeme v mnohých dohovoroch, chartách či iných ľudskoprávných dokumentoch, ku ktorým sa SR hlási a je nimi viazaná.

Na úrovni OSN nájdeme právo na bývanie pomenované v:

- a) Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach,
- b) Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie,
- c) Dohovore o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien,

³ Štreimikeine, Dalia, Housing indicators for assessing the quality of life in Lithuania. *Intellectual Economics*, 8 (19), str. 25 - 41, ISSN 1822-8038

⁴ Všeobecná deklarácia ľudských práv, 1948, článok 25.1

- d) Dohovore o právach dieťaťa,
- e) Dohovore o právach osôb so zdravotným postihnutím.

Právo na bývanie nájdeme aj v Charte základných práv Európskej únie a v Európskom pilieri sociálnych práv na úrovni Európskej únie. V kontexte Rady Európy je právo na bývanie komplexne zakomponované v článku 31 Revidovanej Európskej sociálnej charty (ďalej v texte ako „RESC“). Článok 31 RESC garantuje právo na bývanie a predstavuje kroky k jeho efektívnemu napĺňaniu, vrátane regulovaného bývania a aktívnemu predchádzaniu a redukovaniu bezdomovectva. RESC funguje na princípe, podľa ktorého si jednotlivé štáty môžu vybrať, ktorý konkrétny článok prijmu. SR podpísala RESC v roku 1997 a ratifikovala ju v roku 1999. Článok 31 o práve na bývanie, ale nebol prijatý SR a táto skutočnosť predstavuje významnú slabinu v ochrane práva na bývanie v SR.

1.1 Prehľad stavu práva na bývanie v Slovenskej republike

Očividným porušením práva na bývanie sú situácie ľudí, ktorí žijú bez domova alebo v nevyhovujúcom bývaní⁵. Najčastejšie ich rámcujeme pod termín „bezdomovectvo“. Patria sem ľudia, ktorí nemajú žiadne miesto na bývanie – a prebývajú „na ulici“ alebo v nocľahárňach, či inej forme krátkodobého bývania – ľudia bez prístrešia a ľudia, ktorí žijú v krátkodobom či prechodnom bývaní, ktoré ale nie je ich vlastným domov a zázemím pre usadenie sa a vytvorenie sociálnych vzťahov – ľudia bez bývania. Do problematiky ľudí, ktorých právo na bývanie je akútne ohrozené patria aj ľudia v nevyhovujúcom bývaní, ktorí žijú v obydliach, ktoré nespĺňajú základné podmienky pre normálny rodinný život (dostatok vody, tepla, svetla), nemajú možnosť pravidelnej prípravy teplého jedla, alebo musia zdieľať prístup ku kuchyni, WC či toalete. Taktiež sem patria ľudia v neistom bývaní.

Ľudia bez domova a ľudia bez prístrešia sú jednoznačne najohrozenejšou skupinou, keďže nemajú prístup k ničomu, čo je možné označiť ako adekvátne bývanie či domov. V ich prípade vidíme najjasnejšie porušenie práva na bývanie. Sú to ľudia, ktorí žijú v silne marginalizovaných podmienkach a mimo záujmu relevantných autorít na riešenie ich situácie, ktorá najčastejšie ostáva v rukách mimovládnych organizácií. Jedným zo základných

⁵ Pod týmto termínom chápeme také obydlie, ktoré je preľudnené a zároveň vykazuje aspoň jeden z ukazovateľov deprivácie bývania ako: málo svetla, nemá vlastnú kúpeľňu a vnútorné WC, alebo do priestorov zateká. Jedná sa o také obydlia, ktoré nie sú vybavené tým, čo považujeme za základ pre štandardný rodinný a spoločenský život a ktoré ohrozujú podmienky pre fyzické a mentálne zdravie. V štatistike Eurostat sa tento termín meria pod ukazovateľom *Severe housing deprivation rate*.

problémov predstavujúcich bariéru ku komplexnému a systematickému riešeniu je slabý prehľad rozsahu porušenia práva na bývanie smerom k tejto cieľovej skupine. V roku 2011 sa počet ľudí bez domova a bez prístrešia pohyboval na čísle 23 483 osôb.⁶ Výskum, ktorý v roku 2016 realizoval Inštitút pre výskum práce a rodiny pre Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (ďalej v texte ako „MPSVaR SR“), prišiel so zistením, že len v Bratislave sa počet ľudí bez domova odhaduje na minimálne 2 064 osôb.⁷ Dáta z roku 2018 neexistujú, ale na základe informácií organizácií, ktoré pracujú s touto skupinou osôb, nemáme dôvod predpokladať významnú zmenu v týchto číslach. Stredisko považuje za veľmi podstatné, aby bola situácia ľudí bez domova a bez prístrešia na Slovensku komplexne preskúmaná a zmapovaná, tak aby mohla slúžiť na koncepčnú prácu v tejto oblasti.

V oblasti riešenia situácie ľudí bez domova a ľudí bez prístrešia sa aj v susednej Českej republike osvedčuje prístup „bývanie ako prvé“ (v angl. jazyku: housing first). Pilotný projekt v Brne sa ukázal ako finančne veľmi efektívny, a rovnako sa ukázalo, že až pre 96 % zapojených osôb bol projekt úspešný.⁸ Tento prístup na Slovensku presadzujú aj mnohé mimovládne organizácie, ktoré sa venujú práci s ľuďmi bez domova a bez prístrešia. V Bratislave začalo s projektom na princípoch „Bývanie ako prvé“ občianske združenie Vagus.⁹ Prístup „bývanie ako prvé“ považuje Stredisko za riešenie, ktoré sleduje ľudskoprávny prístup k riešeniu problémov ľudí bez domova a bez prístrešia, a preto Stredisko nie len podporuje existujúce iniciatívy mimovládnych organizácií, ktoré tento prístup presadzujú, ale taktiež sa domnieva, že by tento prístup mal byť podporovaný priamo zo strany zodpovedných autorít na miestnej, regionálnej aj štátnej úrovni. Prekážkou ku koncepčnému riešeniu problematiky je, že SR doteraz nemá vypracovanú ani národnú stratégiu na riešenie bezdomovectva. Stredisko považuje túto skutočnosť za významný nedostatok v tejto oblasti.

Pri skúmaní aktuálneho stavu práva na bývanie v SR musí byť tiež zohľadnená situácia ľudí v neistom bývaní a situácia ľudí v nevyhovujúcom bývaní. Práve, ale nie len výlučne, pre týchto ľudí existujú systémy tzv. sociálneho bývania, ktoré umožňujú prístup k bývaniu

⁶ Gerbery Daniel 2015, v rámci výskumu Inštitútu pre výskum rodiny a práce, *Ľudia bez domova: príprava a realizácia empirického výskumu, analýza nástrojov prevencie a riešenia bezdomovectva, 2015*, na základe údajov zo Štatistického úradu SR.

⁷ Záverečná správa výskumu Inštitútu výskumu práce a rodiny. Dostupné na: www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2016/Ondrusova/zaverecna_sprava_scitanie_ondrusova_2016.pdf (naposledy navštívené dňa 18. marca 2019).

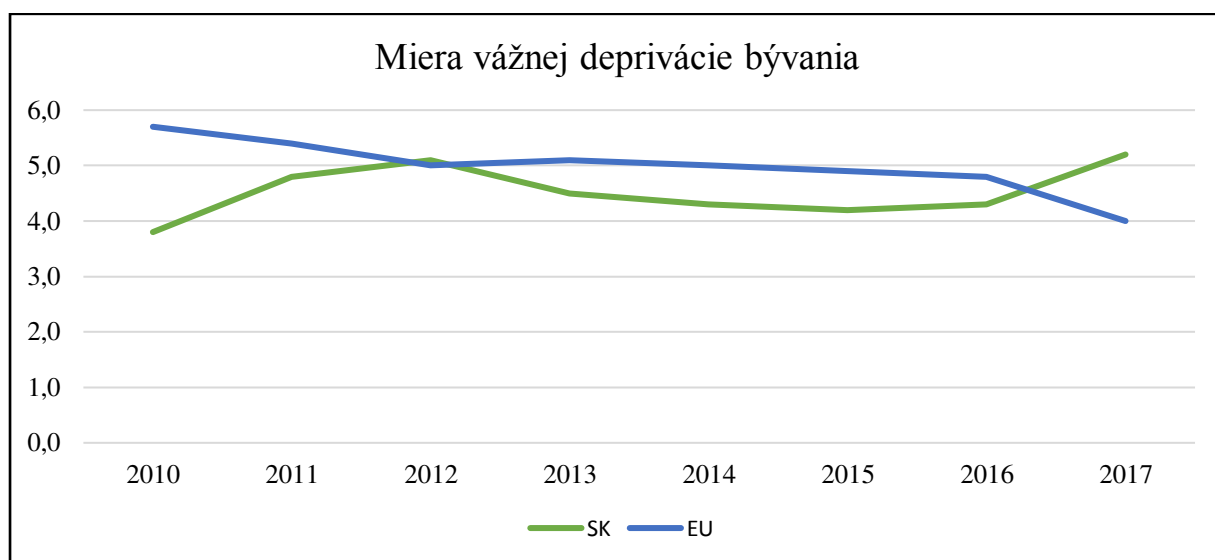
⁸ Dostupné na: www.brno.cz/brno-aktualne/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/a/vysledky-rocnihovyzkumu-rapid-rehousing-usetril-milion-a-pul-z-verejnych-prostredku-vetsina-lid/ (naposledy navštívené dňa 18. marca 2019).

⁹ Projekt vychádza z princípov housing first a o.z. Vagus ho realizuje v Bratislavskej časti Nové Mesto. Dostupné na: www.vagus.sk/housing-first-cverna/21/o-programe/ (naposledy navštívené dňa 18. marca 2019).

všetkým osobám, ktoré nemajú prístup, či už z finančných alebo osobných dôvodov, k súkromnému (komerčnému) vlastníctvu bytov.

Vážna deprivácia bývania je štatistický ukazovateľ, ktorý sleduje podiel osôb, ktoré žijú v preľudnených podmienkach a zároveň má aspoň jeden z ukazovateľov deprivácie bývania ako napr. málo svetla, nemá vlastnú kúpeľňu a vnútorné WC alebo do priestorov zateká. Ide teda o nevyhovujúce obydlia. Tento ukazovateľ sleduje primárne ľudí v neistom bývaní a ľudí v nevyhovujúcom bývaní. Na základe tohto ukazovateľa, ktorý vyhodnocuje napríklad aj Eurostat, je možné sledovať stav práva na bývanie vo vzťahu k týmto skupinám obyvateľstva. Za rok 2017 bola miera vážnej deprivácie bývania na Slovensku 5,2 % populácie (Graf č. 1).¹⁰ Stredisko považuje absolútny nárast tohto ukazovateľa od roku 2009, ako aj nárast v porovnaní s priemerom Európskej únie, za vysoko znepokojivý.

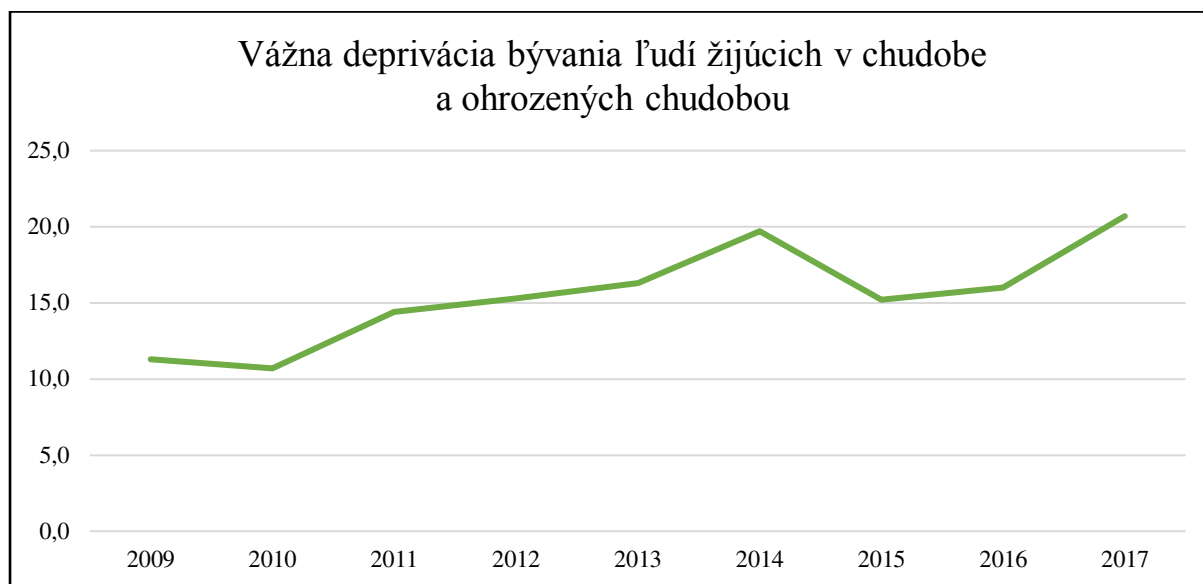
Graf č. 1: Miera vážnej deprivácie bývania. Zdroj: Eurostat, 2018

Celkový ukazovateľ vážnej deprivácie bývania je iba mierne nad úrovňou priemeru Európskej únie. Je nutné pozrieť sa na to, ktoré skupiny osôb sú najviac postihnuté vážnou depriváciou bývania.

¹⁰ Zdroj Eurostat, income and living conditions database. Dostupné na: ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/database (naposledy navštívené dňa 18. marca 2019).

Graf č. 2: Vážna deprivácia bývania ľudí žijúcich v chudobe a ohrozených chudobou. Zdroj: Eurostat, 2018

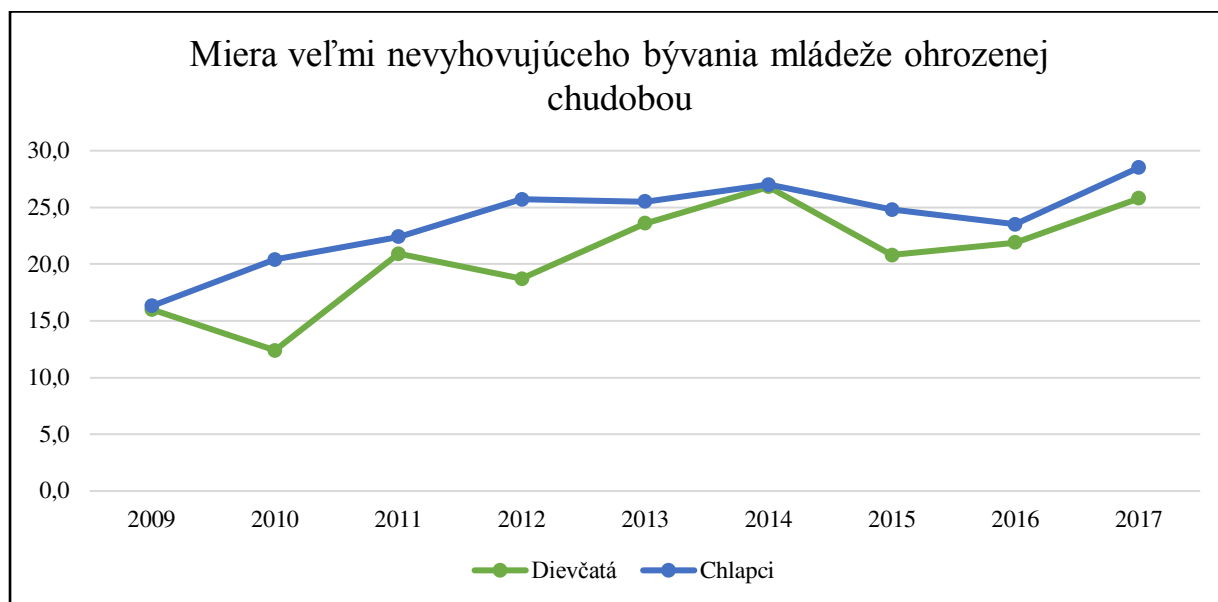

V SR možno sledovať, že najviac postihnuté depriváciou bývania sú osoby, ktoré žijú v chudobe alebo sú chudobou ohrozené, teda osoby, ktorých príjem je menej ako 60 % mediánového príjmu.¹¹ Práve tieto komunity majú najväčší problém realizovať svoje právo na bývanie a/alebo žijú v nevyhovujúcich podmienkach. V roku 2017 to bolo až 20,7 % takýchto ľudí (Graf č. 2). Najohrozenejšími sú práve mladí ľudia, ktorí žijú v podmienkach chudoby alebo sú ohrození chudobou. Až 28,5 % chlapcov do 18 rokov a 25,8 % dievčat do 18 rokov, žije vo veľmi nevyhovujúcom bývaní. Ešte horšie je, že tento trend z roka na rok stúpa. V roku 2009 žilo v podmienkach veľmi nevyhovujúceho bývania 16,3 % chlapcov a 16,0 % dievčat chudobných pomerov (Graf č. 3).

¹¹ Mediánový príjem je taký príjem, ktorý sa nachádza presne uprostred škály všetkých príjmov od najnižšieho po najvyšší. Je to takzvaný prostredný príjem. Polovica obyvateľstva zarába viac ako mediánový príjem a polovica obyvateľstva zarába menej. Mediánový príjem sa pohybuje okolo 80% z priemernej mzdy.

Graf č. 3: Miera veľmi nevyhovujúceho bývania mládeže ohrozenej chudobou. Zdroj:

Eurostat, 2018

Osoby, ktoré žijú v chudobe alebo sú chudobou ohrozené, patria ku komunitám, ktorým vo všeobecnosti hrozí materiálna deprivácia a marginalizácia. V praxi to znamená vážne sťaženie prístupu k zdravotnej starostlivosti, kvalitnému vzdelaniu, zdravej strave, či k výkonu iných ľudských práv. V tomto kontexte nie je možné prehliadať ani situáciu v marginalizovaných rómskych komunitách (ďalej v texte ako „MRK“), kde mnohé obydlia napĺňajú definíciu vážnej deprivácie bývania. Stredisko považuje skutočnosť, že prístup ľudí žijúcich v chudobe a ohrozených chudobou sa v SR dlhodobo zhoršuje za alarmujúcu a je potrebné prijať systematické kroky na všetkých úrovniach – na štátnej, regionálnej aj miestnej tak, aby komunity žijúce v chudobe a ohrozené chudobou mali prístup k vyhovujúcemu bývaniu a negatívny trend z posledných ôsmich rokov sa obrátil.

Jeden z najbežnejších spôsobov ako zabezpečiť právo na bývanie aj pre ohrozené či vylúčené komunity, je dostupnosť alternatív k osobnému vlastníctvu bývania, teda systém sociálneho bývania. Koncepcia štátnej bytovej politiky do roku 2020 interpretuje sociálne bývanie totožne s verejným, resp. verejným nájomným bývaním. Poslaním sociálneho bývania podľa koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2020 je: „zvýšiť dostupnosť bývania pre tých, ktorí si nedokážu, alebo len s problémami dokážu zabezpečiť zodpovedajúce bývanie vlastnými silami.“¹² Keď sledujeme údaje o výstavbe verejného nájomného (sociálneho) bývania v SR,

¹² Koncepcia štátnej bytovej politiky do roku 2020, str. 20, www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dokumenty/koncepcie/koncepcia-statnej-bytovej-politiky-do-roku-2020-zip-5-29-mb (naposledy navštívené dňa 14. marca 2019).

sledujeme extrémny pokles ako v počte, tak aj v pomere vybudovaných verejných nájomných bytov. Kým v roku 2012 byty sociálneho bývania predstavovali 10,13 % všetkých vybudovaných bytov, v roku 2018 to bolo iba 0,51 %. Za uplynulých šesť rokov rapídne a každoročne klesal počet a pomer sociálnych bytov (Graf č. 4).

Graf č. 4: Percento sociálnych bytov zo všetkých dokončených bytov v SR. Zdroj: Štatistický úrad SR

V SR môžeme v posledných šiestich rokoch sledovať, že prístup k bývaniu pre ohrozené komunity sa zhoršuje a zároveň je budovaných menej a menej sociálnych bytov, ktoré by mali slúžiť práve ohrozeným skupinám. Sociálne bývanie je jeden zo základných nástrojov, ktorý umožňuje prístup k dôstojnému bývaniu pre ohrozené skupiny v našej spoločnosti. Preto je nevyhnutné, aby bol k dispozícii dostatok sociálnych bytov pre všetky ohrozené skupiny. Stredisko sa domnieva, že pokles v budovaní sociálnych bytov je veľmi negatívny jav obzvlášť v situácii, kedy čoraz viac a viac ohrozených skupín nemá dôstojné bývanie a je nevyhnutné ho zvrátiť. Výstavba sociálneho bývania je jeden z hlavných, dlhodobých nástrojov ako zlepšiť prístup k právu na bývanie pre ohrozené skupiny v našej spoločnosti.

1.2 Rómovia a právo na bývanie

Pretrvávajúcemu problému bývania Rómov sa Stredisko venovalo aj v Správe o ĽP za rok 2017.¹³ Na základe výskumu Regionálneho centra Rozvojového programu OSN¹⁴ z roku 2010 v skúmanej vzorke žilo až 10 % rómskych domácností v príbytkoch označených ako chatrč z rôznych materiálov, pričom v segregovaných komunitách to bolo až 20,5 %. Rovnaký výskum zistil, že až 26 % rómskych domácností žije v priestore, kde na jedného člena domácnosti pripadá menej ako 5 m².¹⁵ Miera priestorovej, sociálnej a inštitucionálnej segregácie značne ovplyvňuje spôsob života Rómov. Mechanizmus sťahovania rómskych sociálne odkázaných rodín do bytov určených pre neplatičov zapríčinil výrazný pokles úroveň bývania a správania presťahovaných Rómov, a tým spôsobil aj komplexnú degradáciu územia v okolí. Segregovaniu Rómov napomáha aj fakt, že sú vytlačaní z priestorov v centre na perifériu obce alebo mesta.¹⁶

V prípade MRK v bytovej núdzi závažnosť situácie znásobuje hneď niekoľko aspektov. Ide o početnú skupinu ľudí, celé rodiny aj s veľkým počtom maloletých detí, ktoré po vystávaní zo sociálnych nájomných bytov či bývaní v nelegálnych prístreškoch a segregovaných osadách musia čeliť najhorším formám bezdomovectva. Bezdomovectvu sú tak vystavené aj deti a sú známe prípady niekoľkých úmrtí týchto detí v dôsledku zlých životných podmienok.¹⁷

V mestách a obciach vystupuje do popredia viacero problémov Rómov žijúcich v koncentrovaných zoskupeniach. V týchto rómskych lokalitách narastá stupeň dezintegrácie, sociálne a ekonomické problémy sa zvyšujú, čo prehĺbuje spoločenskú izoláciu a marginalizáciu tu žijúcich Rómov. Zhoršenú situáciu Rómov dokumentuje predovšetkým chudoba, vysoká nezamestnanosť, zlé bytové pomery, nízka úroveň vzdelanosti, horší zdravotný stav, vzrast kriminality a problematickosť vzťahov s majoritou.¹⁸ Rómovia v prieskumoch uvádzajú, že nespokojnosť s ich bývaním je spojená skôr s preplnenosťou ich bytov ako s ich technickým stavom. Na preľudnení rómskych obydlií môže mať v menšej miere

¹³ Bližšie pozri: www.snsip.sk/CCMS/files/Spr%C3%A1va_o_%C4%BDP_2017_finalna_uprava.pdf

¹⁴ Dostupné na: www.undp.org/content/undp/en/home.html

¹⁵ Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010. Bratislava: UNDP, 2012, s. 92-94. Dostupné na: www.employment.gov.sk/files/undp-sprava-2010_na-web.pdf

¹⁶ MUŠINKA, A.: Bývanie Rómov. In Vašečka, M. ed. Čačipen pal o Roma/Súhrnná správa o Rómoch. Bratislava (IVO), 2002.

¹⁷ BEŇOVÁ, N., MATIAŠKO, M.: Právo na bývanie, SOCIA, 2018.

¹⁸ ŠUVADA, M.: Rómovia v slovenských mestách. Bratislava, Politologický odbor Matice slovenskej, 2015.

vplyv aj praktizovanie tzv. dlhodobých návštev príbuzných, čo dokumentujú aj odpovede obcí na otázky Strediska.

Zlé sociálne podmienky, v ktorých sa nachádza väčšina rodín z koncentrovaných rómskych osídlení, sú spúšťačom ďalších negatívnych javov, ktoré len umocňujú problémy v daných lokalitách. Jedným zo závažných problémov sú aj časté požiare. V roku 2018 horelo v rómskej osade v Hrabušiciach, Batizovciach, Poprade – mestská časť Matejovce, Kuzmiciach a Richnave. K požiarom v rómskych osadách dochádza každoročne a pravdepodobne bude dochádzať aj v budúcnosti.¹⁹

Dôvodov prečo k požiarom dochádza je niekoľko. Rovnako obyvatelia murovaných domov, ako aj obyvatelia chatrčí z dreva, častokrát ignorujú bezpečnostné pravidlá. Príbytky sa vyskytujú zväčša na preľudnenom území, s neodborne namontovanými pieckami, ktoré odvádzajú dym nevhodnými komínmi. Riziko požiaru zvyšuje kúrenie tuhým palivom a inými materiálmi a neodborná manipulácia s ohňom. Za zásadný dôvod však Stredisko považuje sociálnu segregáciu. Bývanie je priamym ukazovateľom životnej úrovne. Nevyhovujúce bývanie sa podieľa aj na rizikovosti osídlení MRK pri živelných pohromách, a teda aj požiaroch, kedy nedostatočná kvalita obydli a preľudnenosť spôsobuje vysokú mieru ohrozenia na životoch. Aktualizovaný Akčný plán Stratégie SR pre integráciu Rómov do roku 2020 na roky 2019 – 2020 pre oblasť bývania²⁰ si kladie za cieľ „Zvýšiť efektívnosť intervencií z verejných zdrojov v prípadoch mimoriadnych situácií a ohrozenia bezpečnosti MRK.“

Ľudia majú nielen nedostatok peňazí na zabezpečenie kúrenia, ale aj na vyššie náklady na takéto kúrenie v chatrčiach. Podľa Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity (ďalej v texte ako „ÚSVRK“) je problém energetickej chudoby²¹ výrazný. Mestá a obce s koncepciou na ochranu odberateľov spĺňajúcich podmienky energetickej chudoby (ďalej v texte ako „Koncepcia“) a jej uplatňovania v praxi však nemajú žiadne skúsenosti.

Úrad pre reguláciu sieťových odvetví podľa ust. § 9 ods. 3 písm. f) zákona č. 250/2012 Z. z. o regulácii v sieťových odvetviach, v spolupráci s Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky (ďalej v texte ako „MH SR“), Ministerstvom financií Slovenskej republiky (ďalej v texte ako „MF SR“), MPSVaR SR a Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky (ďalej v texte

¹⁹ V roku 2017 v Rožkovanoch a osade pri Sabinove. V roku 2016 v Košiciach - v osade Mašličkovo a v Sačurove.

²⁰ Základným strategickým dokumentom v oblasti integrácie Rómov v SR je Stratégia SR pre integráciu Rómov do roku 2020. Stratégia bola schválená uznesením vlády SR č. 1 z 11. januára 2012, v ktorom bol zároveň za prvé akčné plány ustanovený Revidovaný národný akčný plán Dekády začleňovania Rómov 2005 – 2015 na obdobie rokov 2011 – 2015.

²¹ Pojem energetická chudoba hovorí o tom, aký podiel z príjmu človeka alebo domácnosti tvorí náklad každodenný alebo každodenný práve na energiu.

ako „MV SR“) vypracoval na regulačné obdobie 2017 – 2021 koncepciu, ktorá naznačuje možnosti riešenia problematiky energetickej chudoby z celoštátnej úrovne a možnosti vyplývajúce z kompetencií úradu a ostatných orgánov štátnej správy. V súčasnosti je koncepcia spracovaná, prekonzultovaná s príslušnými ministerstvami a pripravená na medzirezortné pripomienkové konanie.²²

Opatreniami v zmysle koncepcie, ktoré môžu sekundárne prispieť v boji proti energetickej chudobe, sú:

- zvyšovanie gramotnosti, aktívne vzdelávanie, pravidelná školská dochádzka. Toto opatrenie podstatne zvýši možnosť uplatnenia sa na trhu práce,
- vypracovanie novej legislatívnej úpravy príspevku na bývanie, zahŕňajúceho aj príspevok na energie. Zavedenie príspevku na bývanie, v rámci novej právnej úpravy, bude prispievať nízkopříjmovým domácnostiam na zníženie ich záťaže na bývanie a následne vplyv na znižovanie rizika chudoby,
- z hľadiska energetickej efektívnosti je potrebné pokračovať v podpore znižovania spotreby energie u energeticky chudobných obyvateľov znížením spotreby tepla formou zateplenia rodinných a bytových domov,
- vytvorenie legislatívnych podmienok pre inštalovanie zariadenia – inteligentné meracie systémy do energeticky chudobných domácností, ktoré umožnia riadenie spotreby odberateľom elektriny, využívanie odberu elektriny na ohrev a vykurovanie presmerované do časových pásiem s nižšou tarifou, resp. mimo špičiek odberu.

V ďalšej časti prinášame prehľad obcí a miest, ktoré boli v roku 2018 zasiahnuté požiarom a prístup samospráv k riešeniu vzniknutej situácie.

1.2.1 Richnava

Obec Richnava leží v Košickom samosprávnom kraji, okres Gelnica. Žije v nej približne 2 600 ľudí, z toho takmer 77 % Rómov.²³ Na jednej strane cesty je obec Richnava, na druhej strane je obec Kluknava, v ktorej žije väčšina ľudí z majority. Medzi týmito dvoma obcami na zosúvajúcom sa svahu je rómska osada. Na dvoch tretinách leží na katastrálnom území

²² Z odpovede Úradu pre reguláciu sieťových odvetví na otázky Strediska zo dňa 29. januára 2019.

²³ Atlas rómskych komún na Slovensku 2013. Dostupné na: www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/atlas_rom-kom.pdf

Kluknavy, ale ľudia sú občanmi Richnavy. Situácia v osade je tým veľmi komplikovaná a ÚSVRK už niekoľkokrát riešil pozemkové rozčlenenie obce.

V novembri 2018 pri požari domu v osade v obci Richnava zahynulo päť ľudí, z toho štyri maloleté deti. Požiar vypukol nadržanom a zasiahol štvorizbový prízemný murovaný dom. Následkom požiaru došlo k prepadnutiu strechy. V zmysle odpovede obce Richnava na otázky Strediska²⁴ vedenie obce oficiálne výsledky z vyšetrovania príčin požiaru nepozná. Obec ďalej uvádza, že v rómskej osade sú postavené prevažne murované domy. Domy sú jednoduché, väčšinou s jednou miestnosťou a bez sociálnych zariadení. Menšia časť príbytkov je postavená z rôznych materiálov a malú časť príbytkov tvoria drevené chatrče. Najčastejšie domácnosti v osade kúria drevom a drevenými briketami.

K požiaru došlo aj napriek faktu, že obec Richnava na základe plánu preventívnych protipožiarňch kontrol v rodinných domoch na roky 2015 – 2019 pravidelne vykonáva preventívne protipožiarne ochrany od roku 2015. Zároveň robí osvetu v téme bezpečného vykurovania medzi ľuďmi v rómskej osade prostredníctvom terénnych sociálnych pracovníkov a terénnych pracovníkov, ktorí poznajú pomery v osade a osobne poznajú obyvateľov osady, keďže tejto práci sa venujú už viac rokov a žijú s miestnou komunitou.

Za pozitívny krok k riešeniu pozemkového rozčlenenia obce považuje Stredisko uznesenie č. 383/2018 zo dňa 30. októbra 2018, ktorým obec schválila Územný plán obce a Všeobecne záväzné nariadenie č. 4/2018, ktorým sa vyhlasuje záväzná časť územného plánu obce Richnava. Územno–plánovacia dokumentáciu spracováva obec Kluknava. Obec Richnava sa zároveň zapojila do národného projektu „Podpora vysporiadania pozemkov v marginalizovaných rómskych komunitách“.²⁵

1.2.2 Kuzmice

Obec Kuzmice patrí pod Prešovský samosprávny kraj, okres Trebišov a má približne 1 700 obyvateľov, z toho 17,6 % tvoria Rómovia.²⁶ Začiatkom decembra 2018 v osade obce vypukol požiar rodinného domu. Nachádzala sa v ňom početná rodina s deťmi, ktorá stihla dom opustiť, vďaka čomu sa nikto nezranil. Požiar sa rozšíril aj na susediaci rodinný dom, ktorý sa

²⁴ Z odpovede obce Richnava na otázky Strediska zo dňa 4. februára 2019.

²⁵ Dostupné na: www.minv.sk/?pozemky-vysporiadanie-MRK

²⁶ Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013. Dostupné na: www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/atlas_rom-kom.pdf

nachádzal približne len jeden meter od horiaceho domu. Domy boli postavené z rôznych materiálov a častí, čo sťažovalo hasenie požiaru.

V zmysle odpovede obce Kuzmice na otázky Strediska²⁷ jedna z rodín zostala bývať v prednej časti domu, ktorá bola po menších opravách za pomoci starostu obce obývatel'ná. Ďalšej rodine bolo poskytnuté náhradné ubytovanie.

V odpovedi obec ďalej uvádza, že domy v osade sú postavené z váľkov (nepálenej tehly), tehál a kvádrov. Každá domácnosť je vybavená pieckou, v ktorej sa kúri drevom. Najčastejšie problémy, s ktorými sa stretáva obec pri realizovaní terénnej sociálnej práce sú práve v oblasti bývania, zároveň aj v oblasti financií, sociálneho zabezpečenia a zdravia.

V oblasti prevencie obec dňa 15. apríla 2017 vydala Požiarny poriadok obce Kuzmice, v zmysle ktorého je starosta obce opravený k zabezpečovaniu vykonávania preventívnych protipožiarnych kontrol ustanoviť kontrolné skupiny a preventívára požiarna ochrany obce.²⁸

Stredisko oceňuje postoj starostu obce, ktorý osobne pristúpil k riešeniu vzniknutej situácie a pomohol s opravou zhoreného domu, keďže kľúčovú úlohu vždy zohráva samotná obec, ktorá má takéto situácie na starosti.

1.2.3 Hrabušice

Obec Hrabušice sa nachádza v Košickom samosprávnom kraji, okres Spišská Nová Ves. Počet obyvateľov je 2 440, z toho 41,6 % tvoria Rómovia.²⁹ Dňa 1. decembra 2018 zhoreli v obci dva drevené príbytky. V oboch bývalo 19 ľudí vrátane hluchonemej rodiny. Horelo cez deň a požiar si všimli susedia, ktorí upozornili obyvateľov domu, vďaka čomu stihli domy bezpečne opustiť. Obyvateľom zhorených príbytkov poskytla obec náhradné ubytovanie na fare, kde dostali oblečenie od obyvateľov obce a jedlo z miestnej školy. Obec im pomohla aj s vypratáním spáleniska.

Starostka pre médiá uviedla³⁰, že v obci sa nachádzajú murované domy aj drevené chatrče, v ktorých žijú ľudia na hranici chudoby a nemajú prostriedky na lepšie bývanie. V príbytkoch používajú piecky, v ktorých kúria všetkým, čo prostredie ponúka. Komíny majú

²⁷ Z odpovede obce Kuzmice na otázky Strediska zo dňa 22. januára 2019.

²⁸ Dostupné na:

www.kuzmice.eu/e_download.php?file=data/editor/129sk_1.pdf&original=poziarny%20poriadok.pdf

²⁹ Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013. Dostupné na: www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/atlas_rom-kom.pdf

³⁰ Bližšie pozri: spis.korzar.sme.sk/c/22001981/elektrina-v-osadach-by-mohla-predist-poziarom-chatrci.html, spis.korzar.sme.sk/c/22009191/umiestnenie-unimobuniiek-v-hrabusiciach-rozdelilo-romsku-komunitu.html

postavené tak, že je to život ohrozujúce, pričom si neuvedomujú nebezpečenstvo. Napriek tomu, že dobrovoľní hasiči aj miestna občianska poriadková služba robia takmer denne osvetu, niektorí ľudia sú nepoučiteľní. Ľudia v osade prevažne nepracujú a ani sa nesnažia zamestnať a čakajú len na dávky a príspevky. Z dôvodu, že mnohí bývajú v chatrčiach na nevysporiadaných pozemkoch, nespĺňajú ani podmienky poskytnutia príspevku na bývanie.³¹

Z dôvodu, že zhorené príbytky boli postavené nelegálne na súkromnom pozemku, starostka plánovala osadiť tri unimobunky na obecnom pozemku na mieste bývalej materskej školy. Ľudia z majority, ktorí bývajú v danej lokalite, však odmietli umiestnenie rómskych rodín v susedstve. Rómov z vyhorených chatrčí odmietli medzi seba prijať aj iní Rómovia z obce. Na zasadnutí obecného zastupiteľstva časť obecného zastupiteľstva navrhla a zároveň schválila inú lokalitu, a to v hornej časti obce, kde sa pôvodne nachádzalo smetisko a v blízkosti aj vyhorené príbytky.

Obec v priebehu decembra 2018 vyvozila odpad zo smetiska, upravila terén a osadila unimobunky. Obec s rodinami uzavrela nájomné zmluvy na dva roky a pred Vianocami sa do nich nast'ahovali. Na zabezpečenie nového bývania pre rodiny sčasti prispel Košický samosprávny kraj.

Stredisko v súvislosti s odmietnutím prijať Rómov z vyhorených chatrčí medzi ostatných obyvateľov obce, poukazuje na pretrvávajúce predsudky voči Rómom, ktoré sú hlboko zakorenené a rozšírené medzi všetkými vrstvami obyvateľstva.

³¹ Príspevok na bývanie je jeden z nárokov pri poskytovaní pomoci v hmotnej núdzi na úhradu nákladov spojených s bývaním. Nárok na príspevok na bývanie má občan v hmotnej núdzi alebo niektorá z fyzických osôb, ktorá sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzuje, ak:

- je vlastníkom bytu, vlastníkom rodinného domu, nájomcom bytu alebo nájomcom rodinného domu alebo nájomcom obytnej miestnosti v zariadení určenom na trvalé bývanie,
- vlastníkom bytu, nájomca bytu alebo vlastníkom rodinného domu, nájomca rodinného domu uhrádza náklady spojené s bývaním a predloží doklad o zaplatení týchto nákladov za predchádzajúcich šesť po sebe nasledujúcich kalendárnych mesiacov alebo preukáže uznanie dlhu a dohodu o splátkach v prípade, že má nedoplatky spojené s úhradou nákladov spojených s bývaním,
- ak je poberateľom starobného dôchodku - platí aj vtedy, ak ide o poberateľa inej dôchodkovej dávky alebo sociálneho dôchodku, ktorý dovŕšil 62 rokov veku,
- má v byte, resp. rodinnom dome právo doživotného užívania.
- ak sú pri spoločnom nájme bytu viacerí občania a na účely hmotnej núdze sa posudzujú samostatne, patrí im len jeden príspevok na bývanie.

Za bývanie sa na účely príspevku na bývanie považuje aj bývanie spojené s poskytovaním starostlivosti v zariadení sociálnych služieb celoročne a bývanie v byte alebo v rodinnom dome, v ktorom má občan v hmotnej núdzi a fyzické osoby, ktoré sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzujú právo doživotného užívania.

1.2.4 Batizovce

Obec Batizovce sa nachádza v Prešovskom samosprávnom kraji, okres Poprad a má 2 240 obyvateľov, z toho 26,9 % tvoria Rómovia.³² Rovnako ako v obci Kuzmice aj tu začiatkom decembra 2018 vypukol požiar, ktorý zachvátil provizórny drevený dvojdom a neďaleko zaparkované auto. Pri požiari sa nikto nezranil. Tomuto požiaru predchádzal požiar už v novembri 2018, kedy zhoreli tri príbytky.

V zmysle odpovede obce Batizovce na otázky Strediska³³ príčinou požiarov v rómskej osade bola neodborná elektroinštalácia, konkrétne poprepájané predlžovačky. Po požiari majitelia neobývateľného príbytku zostali žiť v zahraničí a ostatní sa presťahovali k svojim príbuzným.

V odpovedi obec ďalej uvádza, že domy, v ktorých žijú Rómovia v osade, sú postavené z kvádrov, tehál, dreva a strechy majú z plechov. Väčšinou ide o zvyškový materiál alebo materiál pochádzajúci zo starých budov, ktoré boli zrútené alebo prešli rekonštrukciou. Najčastejšie na kúrenie používajú drevo, starý drevený nábytok, brikety a palety.

Vedenie obce sa snaží šíriť osvetu medzi miestnymi Rómami. Každoročne v miestnom rozhlase niekoľkokrát vysielajú reláciu o predchádzaní požiarom vo vykurovacom období, ale aj v období leta. Obec napomína obyvateľov, aby stavby nestavali nelegálne, s čím súvisí neodborne svojpomocne zapojená elektrina a zle zapojené vykurovacie telesá bez dodržiavania bezpečnostných zásad. Sociálni pracovníci obce neustále vykonávajú osvetu v lokalite rómskej osady, aby sa predchádzalo požiarom. Zároveň prostredníctvom Dobrovoľného hasičského zboru obce je jedenkrát ročne vykonávaná kontrola vykurovacích telies s dôrazom na bezpečnostné požiadavky vykurovania pevným palivom.

Obec vo svojej odpovedi uvádza, že má snahu o začlenenie rómskeho obyvateľstva do spôsobu života majority. Zapája sa do rôznych projektov, vytvára nové pracovné miesta pre uchádzačov o zamestnanie a ponúka im možnosti získať vyššiu finančnú podporu k hmotnej núdzi prostredníctvom malých obecných služieb. Súčasne dodáva, že sa častokrát stretáva s nezaujmom a s vysokou chorobnosťou, čo odzrkadľuje veľké množstvo práceneschopných obyvateľov osady.

Obec za najčastejšie problémy označuje mnoho voľne žijúcich psov bez majiteľa v blízkosti obydlí v osade, s čím súvisí ťažký prístup k obydliam. Negramotnosť obyvateľov

³² Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013. Dostupné na: www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/atlas_rom-kom.pdf

³³ Z odpovede obce Batizovce na otázky Strediska zo dňa 18. februára 2019.

osady a spoliehanie sa na pracovníkov obecného úradu, ktorí často musia riešiť záležitosti priamo v teréne.

Stredisko dáva do pozornosti fakt, že po požiari došlo k presťahovaniu rodiny k svojim príbuzným. Práve sťahovanie viacerých rómskych príbuzných do jedného domu alebo bytu je jedným z dôvodov zvyšujúcej sa koncentrácie rómskych obyvateľov v určitých častiach miest a obcí.

1.2.5 Poprad

Koncom februára 2018 v popradskej mestskej časti Matejovce na Staničnej ulici vypukol požiar. Požiar poškodil aj statiku príbytkov v bezprostrednom kontakte s vyhoreným objektom a znemožnil ich ďalšie využitie. O príbytok prišlo 120 ľudí, z toho 74 detí.

V zmysle odpovede mesta Poprad na otázky Strediska³⁴ v mestskej časti Matejovce žije 500 obyvateľov žijúcich v MRK. Túto skupinu mesto Poprad považuje za rizikovú z dôvodu nevyhovujúceho stavu obydli, ktoré často nespĺňajú požadované bezpečnostné normy. Mesto si uvedomuje, že ide o sociálne slabšiu vrstvu obyvateľstva, ktorá nedisponuje dostatočnou, prípadne žiadnou finančnou rezervou a spravidla nemá svoj majetok ani poistený. V prípade mimoriadnej udalosti je situácia o to komplikovanejšia. Rómovia v Matejovciach žijú v starších obydliach vybudovaných z tehál, o ktoré sa riadne nestarajú, budovy postupne chátrajú a stávajú sa nebezpečnými. K týmto budovám si svojpomocne pristavujú obydlia z dreva, plechu, tehál a rôzneho iného materiálu. Najčastejšie si kúria pieckami na tuhé palivo, pričom používajú drevo a iný horľavý materiál.

Mesto Poprad v odpovedi na otázky Strediska ďalej uviedlo, že na základe Odborného posudku k požiaru provizórnych obydli v Poprade, časti Matejovce, na ulici Staničnej číslo 4416/5, zo dňa 22. februára 2018 Okresného riaditeľstva hasičského a záchranného zboru v Poprade príčinou vzniku požiaru bolo sálavé teplo z neodborne nainštalovaného dymovodu piecky na tuhé palivo a nedodržanie bezpečnostných noriem. Požiar v tejto mestskej časti bol aj dňa 21. februára 2018 na Matejovskom námestí 5, kde pravdepodobnou príčinou požiaru rodinného domu boli totožné dôvody.

V odpovedi mesto tiež uvádza, že obyvatelia príbytkov, ktoré sa stali po požiari neobývatel'né, sa presťahovali do telocvične Základnej školy v Poprade – Matejovciach

³⁴ Z odpovede mesta Poprad na otázky Strediska zo dňa 14. februára 2019.

a následne do nebytových priestorov v kine Máj v Poprade – Veľkej. Od dňa 29. marca 2018 im boli dané do užívania obytné kontajnery na Staničnej ulici v Poprade – Matejovciach. Viacgeneračnej rodine (10 ľudí, z toho 2 deti) po požiari dňa 21. februára 2018 bolo okamžite poskytnuté ubytovanie na Levočskej ulici, kde má mesto Poprad sociálne bývanie. Mesto Poprad postupne dobudovalo pre obyvateľov obytných kontajnerov na Staničnej ulici vodovodnú, elektrickú a kanalizačnú prípojku. Hygiena pre obyvateľov obytných kontajnerov je zabezpečená prostredníctvom spoločných kontajnerov, do ktorých je zavedená studená voda, a v ktorých sa nachádzajú sociálne zariadenia s pitnou vodou (sprcha a WC).

Mesto Poprad zabezpečilo počas trvania krízovej situácie základné životné potreby pre obyvateľov vyhorených príbytkov – prístrešie, trikrát denne jedlo prostredníctvom Slovenského červeného Kríža Poprad, podmienky na vykonávanie základnej hygieny a nepretržité služby sociálnych pracovníkov. Počas dní a nocí zabezpečovali bezpečnostné služby rómske občianske hliadky a Mestská polícia Poprad. Pre školopovinné deti bol zabezpečený autobus. Sociálni pracovníci poskytovali pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, pomoc pri vybavovaní dokladov, výkon inštitútu osobitného príjemcu, organizovanie brigád na likvidáciu zhoreniska, sprievod pri zabezpečovaní lekárskej pomoci, organizáciu zbierky šatstva, v spolupráci s neziskovými organizáciami zbierku potravín, hygienických potrieb, pre deti organizovali v spolupráci s dobrovoľníkmi voľnočasové programy. Sociálni pracovníci pomáhali pri podaní žiadostí o poskytnutie dotácie na humanitárnu pomoc, ktorá bola poskytnutá 22 rodinám vo výške 12 300 eur.³⁵ Za splnenie účelu poskytnutých dotácií bolo zodpovedné Mesto Poprad, ktoré zabezpečilo v súčinnosti s rodinami kúpu nábytku, elektrospotrebičov a potrieb do domácnosti. V zmysle zákona č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a dopnení niektorých zákonov, mesto Poprad poskytlo občanom v hmotnej núdzi za splnenia podmienok jednorazovú dávku pomoci v hmotnej núdzi na základné vybavenie domácnosti, čo v týchto prípadoch bola napr. piecka alebo ohrievač.

V záujme predchádzania vzniku požiarov obsahuje Dohoda o poskytnutí prístrešia v obytných kontajneroch ustanovenia o povinnosti dodržiavať protipožiarne opatrenia. Sociálni pracovníci priamo v obydliach vykonávajú poradenstvo zamerané na riziká súvisiace so vznikom požiaru, ako sú otvorený oheň, nepozornosť a ako sa správať v prípade vzniku požiaru.

³⁵ O dotáciu na podporu humanitárnej pomoci môže v súlade s § 9 ods. 1 a 2 zákona o dotáciách požiadať fyzická osoba v krízovej životnej situácii alebo v mimoriadne nepriaznivej sociálnej situácii. Dotácia na podporu humanitárnej pomoci slúži na riešenie tejto situácie. V príslušnom rozpočtovom roku možno žiadateľovi poskytnúť dotáciu na humanitárnu pomoc najviac v sume 800 eur.

Mesto Poprad robí medzi ľuďmi osvetu aj v téme bezpečného vykurovania, a to okrem vyššie uvedenej terénnej práce aj prostredníctvom TV Poprad a Novín Poprad.

Napriek tomu, že sociálni pracovníci si u obyvateľov mestskej časti Matejovce získali dôveru a obracajú sa na nich so svojimi problémami, pri realizácii terénnej práce čelia problémom, ako sú zneužívanie dávok, záškoláctvo, nedostatočná starostlivosť o deti, slabá motivácia zamestnať sa (aj na menšie obecné služby), slabá motivácia riešiť nepriaznivú situáciu, nedodržiavanie hygieny, výskyt patologických javov – gamblerstvo, alkohol a kriminalita, pôrodnosť u mladých mamičiek a nezabezpečenie podmienok pre dieťa.

Mesto Poprad sa snaží prezentovať pozitívne výsledky práce s rómskym obyvateľstvom. Napr. prostredníctvom inštitútu osobitného príjemcu nájomcovia obytných kontajnerov riadne za bývanie platia a nespôsobujú mestu žiadne dlhy. Mesto Poprad v mestskej časti Matejovce zriadilo šesťčlennú rómsku občiansku hliadku, ktorá patrí pod mestskú políciu a je pozitívne vnímaná, najmä v oblasti bezpečnosti. Mesto Poprad sa zapojilo aj do Národného projektu Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou MRK³⁶, v rámci ktorého zamestnalo troch terénnych sociálnych pracovníkov a jedného terénneho pracovníka (z toho dvoch rómskych). Okrem toho na sociálnom odbore mestského úradu pracujú dve vysokoškolsky vzdelané sociálne pracovníčky rómskeho pôvodu.

Mesto Poprad v januári 2019 prijalo konkrétne opatrenia, a to zmenu územného plánu a má záujem uchádzať sa o štrukturálne fondy Európskej únie na vybudovanie komunitného centra, prestupného bývania a materskej školy v mestskej časti Matejovce a realizovať konkrétne opatrenia pre MRK.

Stredisko pozitívne hodnotí aktivity mesta Poprad realizované v širšom kontexte, ako je len vyriešenie dôsledkov požiaru v mestskej časti Matejovce a je presvedčené, že realizované aktivity prospešné pre Rómov, sú zároveň prospešné pre všetkých obyvateľov mesta.

Odporúčania

Stredisko odporúča:

1. Vládi SR začať proces ratifikácie článku 31 RESC.
2. MPSVaR SR vypracovať a prijať národnú stratégiu prevencie a riešenia bezdomovectva, v participatívnom procese s nezávislými expertmi a expertkami

³⁶ Dostupné na: www.minv.sk/?NP-TSP

a mimovládnyimi organizáciami, ktoré pracujú s ľuďmi bez domova, ktorej súčasťou bude aj komplexné mapovanie stavu osôb bez prístrešia a bez domova v SR.

3. Magistrátu hlavného mesta SR Bratislavy podporovať existujúce a vznikajúce projekty mimovládnych organizácií, ktoré implementujú prístup „bývanie ako prvé“ a zakomponovať tento prístup do vlastnej koncepcie riešenia problematiky ľudí bez domova.
4. Rovnako aj všetkým mestám SR implementovať prístup „bývanie ako prvé“ do vlastných koncepcií riešenia problematiky ľudí bez domova.
5. Ministerstvu dopravy a výstavby SR podporovať projekty výstavby sociálnych bytov cez zefektívnenie fungovania Štátneho fondu rozvoja bývania v oblasti sociálneho bývania.
6. Ministerstvu dopravy a výstavby SR zdôrazniť aktuálnu, nedostačujúcu situáciu v oblasti prístupu k bývaniu pre ohrozené skupiny v pripravovanej koncepcii štátnej bytovej politiky a zapojiť do procesu jej prípravy nezávislých expertov a expertky, ako aj mimovládne organizácie, ktoré pracujú s ohrozenými skupinami.
7. MPSVaR SR prijať novú právnu úpravu príspevku na bývanie tak, aby bol adekvátny a adresný.
8. MV SR a ÚSVRK zvýšiť efektívnosť pomoci v prípadoch mimoriadnych situácií, akými sú aj požiare v rómskych osadách.
9. Úradu pre reguláciu sieťových odvetví, MH SR, MF SR, MV SR, MPSVaR SR prijať koncepciu.
10. Mimovládnym organizáciám scitlivovať spoločnosť, zmierňovať predsudky a posilňovať súdržnosť medzi rómskou populáciou a majoritnou spoločnosťou.
11. MV SR podporovať prostredníctvom štrukturálnych a investičných fondov projekty týkajúce sa desegregácie, degetoizácie a destigmatizácie.

2 Právo na vzdelanie

Otázka segregácie vo výchovnovzdelávacom procese v SR sa netýka iba školstva a školského systému. Je iba jedným z prejavov širšieho spoločenského problému segregácie³⁷ ako takej, ktorá existuje v SR. Etnická segregácia Rómov je známy problém, ktorý sa na Slovensku dlhodobo aj v historickom kontexte vyvíjal. Roky štátom neriešeného stavu tvorby a kumulácie segregácie založili a udržiavajú opakujúci sa stereotyp v živote Rómov. Segregácia v bývaní vedie ku segregácii v školstve, ktorej jedným z dôsledkov je časté získanie menej kvalitného a čo do úrovne nižšieho typu vzdelania podľa Národnej klasifikácie vzdelania.³⁸ Nerovné možnosti na dosiahnutie čo najlepšieho vzdelania vedú k nerovnosti pri uplatňovaní sa na trhu práce a k zvýšenej odkázanosti v sociálnej oblasti. Vyššia miera nezamestnanosti v okresoch a v krajoch, kde žijú Rómovia³⁹, v porovnaní s ostatnými okresmi a krajinami, sa prejavuje aj nižšími priemernými príjmami domácnosti a rodiny, ktoré napokon vedú k segregácii v bývaní.

Prenosu segregácie a jej dôsledkom na ďalšiu generáciu mladých ľudí sa doposiaľ nedarí úspešne zabrániť. Jej súčasný stav a dôsledky je možné pomerne presne pomenovať. Odstránenie všetkých dôsledkov segregácie v rýchлом čase a úplne nie je reálny cieľ. O to viac, že aj prípadné dosiahnutie stavu desegregácie, či aspoň čiastočné zmiernenie segregáčného problému, nemusí byť fixné a môže sa opäť zhoršiť v podobe resegregácie. Proces prijímania

³⁷ Segregácia z lat. *segrego* – oddeľujem, odlučujem, vzd'alujem, znamená odlúčenie časti obyvateľstva, najčastejšie z rasových či etnických, ale aj náboženských či iných dôvodov. Ak odlúčenie nie je dobrovoľné, ale majoritou istým spôsobom riadené, podporované, či minimálne neriešené, segregáciu vo vymedzených oblastiach možno považovať za formu diskriminácie. To platí aj pre oblasť výchovy a vzdelávania.

³⁸ Dostupné na: www.minedu.sk/data/files/3772.pdf

³⁹ Rómovia sú pritom ďalej znevýhodnení aj v takýchto okresoch a v krajoch. V konkurenčnom pracovnom prostredí konkrétnej obce, okresu či kraja sú Rómovia s nižším vzdelaním, v prítomnosti javov a dôsledkov dlhodobej nezamestnanosti, ale aj v konfrontácii s predsudkami majority a diskrimináciou menej úspešní na trhu práce.

a nastavovania štátnych politík, ktorý v minulosti (aktivitou či pasivitou) viedol k vytvoreniu a prehĺbovaniu segregácie, musí viesť k jej odstraňovaniu, aktívnej podpore desegregácie a opatreniam slúžiacim na prípadný opätovný regres.

Oblasť vzdelávania, čo do dôležitosti v rámci hierarchie činností štátu a štátnej správy, rozhodne patrí k jednej z kľúčových oblastí. Jej význam je všeobecne spoločensky akceptovaný a nespochybňovaný. Práve preto by mala byť oblasť vzdelávania aj jedným z realizovateľných a perspektívnych prostriedkov na boj so segregáciou ako takou a miestom na prerušenie cyklického procesu celoživotnej a trvalej segregácie. Na to je však potrebné, aby práve táto oblasť bola zbavená segregáčnych javov, praktík a ich dôsledkov, ktoré znižujú možnosť profesijného aj osobného uplatnenia sa. Nestačí iba dočasné zbavenie sa segregácie alebo jej zmenšenie, ale je potrebný sústavný dohľad a kontrola, aby sa segregácia znova nevyskytla.

Slovensko si s výhľadom do budúcnosti a v kontexte populačných, ekonomických, enviromentálnych a technologických výziev, ktoré nepochybne existujú a budú sa zintenzívňovať, nemôže dovoliť ďalšie zhoršovanie súčasného stavu, ani jeho spočívanie. Nutne potrebuje pozitívny spoločenský vývoj a progres vo všetkých oblastiach, vrátane vzdelávania, a maximálne využitie potenciálu celej jeho vzdelávanej populácie. Dosiahnutie najvyššej možnej úrovne vzdelania a poznania však nie je možné bez odstránenia segregácie, znevýhodňovania a diskriminácie. Je potrebná všeobecná spoločenská akceptácia, tolerancia, boj s predsudkami, to všetko podporené osobnou snahou a vkladom každého jednotlivca, rodiny a kolektívu. Koncept „oddelení ale rovní“⁴⁰ bol nesprávny a spiatočnický už v čase jeho vzniku pred viac ako sto rokmi a nemá miesto ani žiadnu perspektívu na Slovensku v 21. storočí.

2.1 Identifikované prípady segregácie

Stredisko aj v roku 2018 pokračovalo v spolupráci so Štátnou školskou inšpekciou (ďalej v texte ako „ŠŠI“) v oblasti ochrany a podpory ľudských práv, osobitne v oblasti ochrany a monitorovania dodržiavania práv detí. Táto spolupráca sa zameriava na práva pri výchove a vzdelávaní detí so špeciálnymi výchovno–vzdelávacími potrebami a pri vytváraní podmienok

⁴⁰ Prípady Plessy v. Ferguson, 163 U.S. 537 (1896), podporil rasovú segregáciu vo verejnom priestore vrátane škôl, za podmienky, že segregované inštitúcie a služby sú rovnaké čo do kvality, a je známy v súvislosti s pojmom „separate but equal“.

inkluzívneho vzdelávania pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia. Na základe toho ŠŠI informovala Stredisko o skutočnostiach zistených pri výkone školskej inšpekcie.

V školskom roku 2017/2018 ŠŠI zistila v štyroch kontrolovaných školách uplatňovanie segregračných praktík vo vzdelávaní rómskych žiakov. Išlo o:

- Základnú školu, Jána Francisciho Levoča,
- Základnú školu s materskou školou, Pod lesíkom 19, Šarišské Michal'any,
- Základnú školu, Komenského 2, Svit,
- Základnú školu, Školská 389, Sačurov.

ŠŠI Stredisku na jeho požiadanie doručila komplexné správy o výsledkoch školskej inšpekcie vo všetkých štyroch základných školách. K problematike zistených segregračných praktík, ale aj širšieho celkového stavu, sa uskutočnilo aj osobné stretnutie zamestnancov Strediska a ŠŠI. Následne sa tam, kde to bolo možné, zrealizovalo Stredisko osobné návštevy v jednotlivých školách, za účelom prehliadky školy počas prebiehajúceho vyučovania a predovšetkým osobného rozhovoru s vedením školy (riaditeľ/ka školy a zástupca/zástupkyňa riaditeľa/ky školy). Účelom rozhovoru bolo nielen zistenie aktuálneho stavu segregračných záverov ŠŠI, ale aj podanie bližšieho vysvetlenia histórie vývoja konkrétneho stavu výchovno–vzdelávacieho procesu z pohľadu nediskriminácie a jeho perspektív do budúcnosti.

2.1.1 Základná škola Komenského 2, Svit

ŠŠI, Školské inšpekčné centrum Prešov, vykonalo v dňoch od 28. novembra 2017 do 1. decembra 2017 školskú inšpekciu v Základnej škole, na ulici Komenského 2 vo Svite. V správe o výsledkoch školskej inšpekcie č. 7056/2017–2018, ŠŠI okrem iného uvádza, že pri zriaďovaní paralelných tried druhého, tretieho, piateho, šiesteho a siedmeho ročníka škola vytvorila aj triedy, v ktorých boli zaradení výlučne rómski žiaci. V týchto triedach bola výrazne vyššia koncentrácia žiakov so zdravotným znevýhodnením ako v ostatných paralelných triedach. Takto zvolená organizácia niesla znaky segregácie, čo bolo v rozpore s princípmi a cieľmi výchovy a vzdelávania stanovenými platným právnym predpisom podľa zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej v texte ako „školský zákon“).

Organizačne škola vznikla z bývalej národnej školy a z bývalej strednej školy vo Svite, ktoré sa rozdelili na dve deväťročné školy. Počas svojej existencie prešla škola viacerými stavebnými úpravami, ako aj zmenami v názve školy. V roku 1963 bola rozšírená kapacita

školy z 80 na 100 žiakov, v roku 1965 bola dokončená výstavba prístavby polytechnických dielní a školskej družiny. Už v roku 1968/1969 mala škola 40 tried, vyučovalo na nej 50 učiteľov a školu navštevovalo 1 254 žiakov. Aktuálne v školskom roku 2018/2019 má škola zriadených 26 tried, z toho 13 na prvom stupni a 13 na druhom. Školu navštevuje 509 žiakov. Z uvedeného počtu 26 tried, sú na škole zriadené aj 4 špeciálne triedy.

Pri osobnom stretnutí so zamestnancom Strediska, sa riaditeľka základnej školy dištancovala od tvrdenia, že v škole dochádza k segregácii. Aktuálne špeciálne triedy navštevujú výlučne žiaci z MRK, v ostatných triedach sú taktiež začlenení žiaci z MRK, okrem 8.A, ktorá je tvorená výlučne žiakmi z majoritného obyvateľstva. Po výsledkoch školskej inšpekcie, prebiehala na škole rozsiahla rediagnostika žiakov (až 80 rediagnostík), za účelom zistenia, či je nevyhnutné ich umiestnenie v špeciálnych triedach, škola taktiež zamestnala školského psychológa a sociálneho psychiatra.

Riaditeľka školy zdôraznila, že umiestnenie žiakov v špeciálnych triedach je podmienené odporúčaním odborného pracovníka z odboru psychológie a taktiež súhlasom rodiča dieťaťa. K svojvoľnému umiestňovaniu žiakov z MRK do špeciálnych tried nedochádza. Škola sa však snaží o začlenenie a integráciu aj žiakov, ktorí sú umiestnení v špeciálnych triedach. Napríklad spájaním predmetov ako je telesná výchova s inými triedami, či organizovaním častých súťaží a mimovzdelávacích aktivít, na ktorých sa aktívne podieľajú tak žiaci z MRK ako aj žiaci z majoritného obyvateľstva.

Stredisko k zisteným skutočnostiam uvádza, že vytvorenie a existencia tried, kde sú zaradení výlučne rómsky žiaci, pričom má ísť o špeciálne triedy, je v tejto základnej škole dôsledkom viacerých skutočností. Prvým faktorom je segregácia v bývaní a na ňu napojená segregácia vo vzdelávaní. Pokiaľ na Slovensku bude ďalej stúpať počet obcí, okresov, či krajov s rastúcim percentom rómskej populácie a s klesajúcim zastúpením nerómov, bude to mať priamy dopad aj na etnické zloženie škôl. Perspektíva dosiahnutia stavu mnohých škôl iba s rómskymi žiakmi, spomedzi ktorých budú mnohí so zdravotným znevýhodnením, nie je nereálna. Pokiaľ existujú iba rómskej triedy, môžu vzniknúť iba rómske ročníky a napokon celá škola. Treba povedať, že tento potencionálny stav predstavuje zlyhanie desegregačných povinností štátu. Rýchlosť poklesu nerómskych žiakov so znižovaným ich celkovým aj percentuálnym podielom má stúpajúcu tendenciu.

Druhým faktorom je problematika žiakov so zdravotným znevýhodnením a ich inklúzia vo vzdelávaní. Úspešné a prínosné rozširovanie a začlenenie žiakov so zdravotným znevýhodnením do kolektívov žiakov bez znevýhodnenia a vytváranie inkluzívnych školských kolektívov predpokladá dostatočné organizačné, personálne aj priestorové rezervy v systéme

fungovania školy. Ak tieto neexistujú, resp. ak vzniknuté kapacity sú primárne použité na riešenie etnickej segregácie, žiaci so zdravotným znevýhodneným získajú málo priestoru na začlenenie sa k ich zdravým vrstovníkom. Pokiaľ žiak so zdravotným znevýhodneným pochádza z MRK, môžeme hovoriť o viacnásobnej diskriminácii, či dodatočnom znevýhodňovaní rómskych žiakov so zdravotným znevýhodneným v porovnaní so zdravými rómskymi žiakmi.

Tretím faktorom je samotné identifikovanie zdravotného problému dieťaťa v spojení s výchovnovzdelávacím procesom. Tento problém má okrem vzdelávacej aj sociálnu, výchovnú a medicínsku stránku. U žiakov z MRK sa tieto kategórie a nedostatky v nich môžu prekrývať a preto účinný a kvalitný systém diagnostiky školskej pripravenosti, zdravotného stavu a sociálnych zručností musí byť koordinovaný. Diagnostika musí byť periodická, so zohľadnením progresu či regresu, aby sa zabránilo trvalej kategorizácii dieťaťa. V tomto smere Stredisko pozitívne vníma rozsiahlu rediagnostiku žiakov v Základnej škole, na ulici Komenského 2 vo Svite, dodáva však, že je potrebné tento krok realizovať plánovito a v spolupráci s ďalšími koordinovanými aktivitami a postupmi detských lekárov, psychológov a sociálnych pracovníkov.

2.1.2 Základná škola s materskou školou, Pod lesíkom 19, Šarišské Michaľany

ŠŠI, Školské inšpekčné centrum Prešov, vykonalo v dňoch od 5. marca 2018 do 9. marca 2018 a 12. marca 2018 školskú inšpekciu v Základnej škole s materskou školou, Pod lesíkom 19, Šarišské Michaľany. V správe o výsledkoch školskej inšpekcie č. 7090/2017–2018, sa okrem iného uvádza, že šatne pre žiakov sa nachádzali na hlavných chodbách vo vstupných priestoroch. Pre všetky triedy 1. až 9. ročníka s označením „A“ boli šatne umiestnené pri hlavnom vchode a pre ostatných žiakov, predovšetkým z MRK, sa šatne nachádzali na druhej hlavnej chodbe pri vedľajšom vstupe, čo vytváralo predpoklady priestorového odčlenenia týchto žiakov. Správa o výsledkoch školskej inšpekcie ďalej uvádza, že obed pre žiakov v hmotnej núdzi z MRK škola vydávala po 4. vyučovacej hodine počas obedňajšej prestávky v rozsahu 25 minút a pre ostatných žiakov po skončení riadneho vyučovania (po 5. alebo po 6. vyučovacej hodine).

ŠŠI vo svojej správe uviedla, že základná škola mala spolu 23 tried. V každej triede sa vzdelávali žiaci z MRK, avšak ich percentuálne zastúpenie v niektorých triedach toho istého

ročníka nebolo rovnomerné. Takéto rozdeľovanie tried, šatní a organizácie vyučovania nieslo znaky segregácie, čo je v rozpore s princípmi výchovy a vzdelávania podľa školského zákona.

Súčasná budova školy bola dokončená v roku 1976. Bola postavená pre 18 tried s príslušnými špeciálnymi učebňami. Dnes už jej kapacita nevyhovuje, keďže v posledných rokoch sa počet tried neustále zvyšuje. Za obdobie 40 rokov prešla viacerými organizačnými zmenami, z pôvodne Základnej deväťročnej školy cez Základnú školu až po spojený právny subjekt Základná škola s materskou školou od roku 2004. Škola má vytvorený spoločný školský obvod s obcou Ostrovany a aktuálne ju navštevuje 395 žiakov, z toho 272 je z MRK.

Na základe vyššie uvedenej štatistiky riaditeľka školy zdôraznila, že v škole predstavuje minorita majoritu a o segregácii z dôvodu etnickej príslušnosti sa teda v tejto súvislosti podľa jej názoru nejedná. K jednotlivým bodom vytknutým ŠŠI, riaditeľka školy uviedla, že škola nemá zriadené šatne, ale len malé skrinky – dve pre každú triedu, pričom jedna je určená pre dievčatá a druhá pre chlapcov. Do školy dochádza veľké množstvo žiakov, patriacich do MRK, z osady priľahlej pri obci Ostrovany, vysoké množstvo z nich nemá základné hygienické návyky a často prenášajú rôznych parazitov, napr. vši či blchy. Riaditeľka školy teda odôvodňuje priestorové oddelenie skriniek hygienickými dôvodmi a záujmom na verejnom zdraví, na ktorých trvali aj rodičia žiakov, ktorí nedochádzajú z Ostrovian, bez ohľadu na to, či sú z minoritnej alebo majoritnej skupiny obyvateľstva.

V čase kontroly vykonávanej ŠŠI, mali určený čas na obed žiaci v hmotnej núdzi z MRK po 4. vyučovacej hodine a ostatní žiaci po skončení vyučovania, teda po 5. alebo po 6. hodine. Riaditeľka školy odôvodňuje túto organizáciu obedňajšej prestávky cestovným poriadkom. Do spomínanej skupiny, ktorá mala určený čas na obednú prestávku po 4. vyučovacej hodine, patrili prevažne žiaci dochádzajúci z obce Ostrovany. Takouto organizáciou sa ich škola snažila prinútiť ísť na obed skôr, aby stihli autobusový spoj domov a nemuseli čakať na ďalší, nakoľko boli medzi jednotlivými spojmi veľké časové odstupy. V čase návštevy školy zamestnancami Strediska, už bola organizácia obedňajšej prestávky jednotná pre všetkých žiakov, a to po 4. vyučovacej hodine.

V rámci organizácie žiakov v jednotlivých triedach prevažujú žiaci z MRK, v treťom ročníku má z celkového počtu 72 žiakov len 8 žiakov z majoritnej skupiny obyvateľstva. Školskou inšpekciou bol v tomto prípade vytýkaný nepomer zastúpenia žiakov z majoritnej skupiny obyvateľstva v jednotlivých triedach. V súčasnom stave sa snaha o prerozdelenie žiakov nerómskeho etnika medzi ostatné triedy stretla s nepochopením rodičov u samotných žiakov. Riaditeľka školy v tejto súvislosti tiež kladie dôraz hlavne na citové väzby v kolektíve a preto nechce nasilu narúšať kolektív spolužiakov.

Škola sa v úzkej spolupráci so starostom obce Šarišské Michaľany snaží o vytvorenie čo najlepších podmienok pre žiakov z MRK, ktorí často pri nástupe do 1. ročníka neovládajú slovenský jazyk, základné hygienické návyky, do školy prichádzajú v nedostatočnom alebo v zničenom ošatení. Škola v tejto súvislosti organizuje rôzne zbierky, pomáha týmto žiakom s ošatením a snaží sa ku nim pristupovať individuálne, v spolupráci či už s vlastnými pedagogickými zamestnancami alebo pedagógmi získanými cez projekt „Škola otvorená všetkým“.⁴¹ Škola sa taktiež snaží o integráciu žiakov organizovaním spoločných lyžiarskych zájazdov či iných výletov, ako aj spojením predmetov ako napríklad telesná výchova. Škola sa podľa školského poriadku školy otvára o 7.30 hod., no vychádza v ústrety žiakom dochádzajúcim z Ostrovian, ktorým prichádza spoj pred 7.30 hod. , aby nemuseli čakať pred budovou školy.

Stredisko k problematike skriniek uvádza, že riešenie konkurencie práva na ochranu zdravia a práva na neseregačné vzdelávanie musí vychádzať z primeraného ale pritom zodpovedného riešenia. Spoločná skrinka pre celý chlapčenský a spoločná skrinka pre celý dievčenský kolektív jednej triedy nie je vhodným hygienickým riešením. Znížené hygienické štandardy niektorých žiakov a vytváranie hygienického rebríčka tento fakt iba prehľbujú, pretože spoločné skrinky pre viacero žiakov vždy zľahčujú šírenie parazitov a chorôb. Okrem vytvorenia individuálneho odkladacieho priestoru pre každého žiaka je tak potrebná aj komunitná a sociálna práca s MRK, tak ako je to uvedené napríklad v projekte Zdravé komunity v kapitole č. 9 tejto správy.

K organizácii obedov a jej následnej zmene Stredisko uvádza, že je to vhodný príklad na podporu tvrdenia, že pri segregácii treba riešiť jej príčiny a nie iba dôsledky. Ak to tak nie je, príčiny majú tendenciu sa stávať objektívnymi konštantami a následky ich nutným príslušenstvom. Pokiaľ príčinou delených časov obedov ako segregačnej praktiky bola doprava žiakov, vhodným riešením je prispôsobenie obedov všetkých žiakov školy tejto skutočnosti.

Etnické zloženie niektorých tried a požiadavky jednotlivých rodičov na nemenenie či naopak zmenu skladby jednotlivých triednych kolektívov majú podobne ako v prípade Základnej školy na ulici Komenského 2 vo Svite hlbšie súvislosti. Pokiaľ rodič žiaka požaduje zmenu či zachovanie triedneho kolektívu a iný výsledok by mohol byť spúšťačom odchodu

⁴¹ Národný projekt spolufinancovaný Európskym sociálnym fondom, prioritou ktorého je zníženie a zabránenie predčasného skončenia školskej dochádzky, podpora prístupu ku kvalitnému predškolskému, základnému a stredoškolskému vzdelávaniu vrátane formálnych, neformálnych a bežných spôsobov vzdelávania za účelom opätovného začlenenia do vzdelávania a prípravy na budúce povolanie. Špecifickým cieľom projektu je zvýšiť inkluzívnosť a rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelávaniu a zlepšiť výsledky a kompetencie detí a žiakov. Bližšie pozri: npsov.mpc-edu.sk/

žiaka či žiakov na inú školu, ide o situáciu bez perspektívneho riešenia a iba s negatívnym celkovým výhľadom. Naráža na celospoločenské limity riešenia segregácia na školách, ktoré Stredisko bližšie rozoberá v podkapitole 2.2.

2.1.3 Základná škola, Školská 389, Sačurov

ŠŠI, Školské inšpekčné centrum Prešov, vykonalo dňa 29. januára 2018 školskú inšpekciu v Základnej škole, na ulici Školská 389 v Sačurove. V správe o výsledkoch školskej inšpekcie č. 7076/2017–2018, ŠŠI okrem iného uvádza, že škola mala zriadených 25 tried, z nich v 13 sa vzdelávali žiaci iba z MRK. V ostatných 12 triedach boli v menšom počte začlenení aj žiaci z MRK. Pri rozdeľovaní tried 1. až 3. a 5. až 6. ročníka bola ŠŠI zistená skutočnosť, že škola rozdeľovala žiakov do tried podľa etnickej príslušnosti. V uvedených ročníkoch pri zriaďovaní paralelných tried škola iba v minimálnej miere prihliadala na pomerné zastúpenie žiakov z majority a žiakov z MRK. Oddeleným vzdelávaním škola neumožnila časti žiakov z MRK byť súčasťou hlavného vzdelávacieho prúdu spolu s ostatnými žiakmi. Takýto postup organizácie vyučovania niesol znaky segregácie, čo bolo v rozpore s princípmi výchovy a vzdelávania podľa školského zákona.

Prvá základná škola v Sačurove bola založená v júli 1947. Po otvorení mala 3 učebne, zborovňu, malý kabinet, byt pre riaditeľa a kapacitu pre 158 žiakov. Školu aktuálne navštevuje 417 žiakov, z toho približne 60 % je z MRK. Škola má 27 tried z toho 13 tried je špeciálnych, ktoré sú zložené výlučne zo žiakov z MRK.

Po inšpekcii škola realizovala rozsiahlu rediagnostiku žiakov umiestnených v špeciálnych triedach, s cieľom zistiť, či nebude možné ich premiestnenie do tried s normálnym režimom výchovnovzdelávacieho procesu. Umiestnenie žiakov v špeciálnych triedach je podmienené odporúčaním odborného pracovníka a súhlasom rodiča. Riaditeľka školy po readiagnostike identifikovala žiakov, ktorí by mohli byť preradení do ostatných tried, avšak rodičia s takýto postupom nesúhlasili. V rámci ostatných tried riaditeľka školy konštatovala, že presúvanie žiakov z triedy do triedy, len z dôvodu toho, aby boli pomerne zastúpené všetky skupiny obyvateľstva, jej príde ako nelogické a nesystémové riešenie. Takéto opatrenia podľa vyjadrenia riaditeľky školy pôsobia ešte viac segregácie, čo má za následok úbytok žiakov z majoritnej skupiny obyvateľstva do iných škôl.

Škola sa prioritne snaží o integráciu takýchto žiakov do normálneho výchovnovzdelávacieho procesu. Prijala nových špecializovaných pedagógov, vykonáva

častejšie rediagnostiky v priebehu roka, organizuje spoločné výlety žiakov pre špeciálnych a normálnych tried, za účelom prehĺbenia kamarátskych vzťahov medzi žiakmi. Škola taktiež spolupracuje s komunitnými centrami a snaží sa prehĺbiť vzťah s rodičmi, a to tým spôsobom, že okrem rodičovských združení organizuje aj rodičovské stretnutia, kde sa snaží detailnejšie komunikovať s rodičmi s cieľom motivovať žiakov a prinútiť rodičov viac sa zaujímať o dianie v škole.

Stredisko je opätovne aj v tomto prípade zistenej segregácie v triednych kolektívoch presvedčené, že ide o dôsledky segregácie v širšom slova zmysle. Bez pozitívneho posunu v základných príčinách segregácie, pri prehľbovaní trendov zloženia školského kolektívu a celospoločenskej situácie MRK ako takej, budú akékoľvek snahy školy iba čiastkové a z dlhodobého hľadiska neúčinné.

2.1.4 Základná škola, Jána Francisciho 11, Levoča

ŠŠI, Školské inšpekčné centrum Prešov, vykonalo dňa 12. februára 2018 školskú inšpekciu v Základnej škole, Jána Francisciho 11 v Levoči. V správe o výsledkoch školskej inšpekcie č. 70006/2017–2018, ŠŠI okrem iného uvádza, že škola mala zriadených 18 tried. V čase školskej inšpekcie z celkového počtu 433 evidovaných žiakov a žiačok školu fyzicky navštevovalo iba 322. 111 žiakov (z toho 104 z MRK) si plnilo povinnú školskú dochádzku mimo územia SR. V škole nebola zriadená trieda, ktorú by nenavštevovali žiaci z MRK. Percentuálne zastúpenie žiakov z MRK sa pohybovalo od 11,1 % do 100 %. Zaraďovanie žiakov z MRK do jednotlivých ročníkov bolo viac-menej rovnomerné, až na 2. ročník.

V 2.B triede bolo zaradených 26,3 % žiakov z MRK a v 2.A triede boli aktuálne zaradení výlučne žiaci z MRK. Podľa vyjadrenia riaditeľky školy k vytvoreniu triedy výlučne z MRK došlo preto, že napriek tomu, že pri zápise na školský rok 2016/2017 boli do 2.A (vtedy 1.A) pôvodne zaradené aj tri deti z majoritnej spoločnosti. V septembri školského roku 2016/2017, však na základe žiadosti ich zákonných zástupcov a rozhodnutia školy začali tieto tri deti plniť povinnú školskú dochádzku mimo územia SR. Z tohto dôvodu do zapísanej triedy napokon nenastúpili a v triede zostali iba žiaci z MRK. Pri zadeľovaní žiakov do tried bola časť žiakov z MRK zaradená do samostatnej triedy, čím pri ich vzdelávaní počas dvoch rokov došlo k ich sociálnemu odčleneniu od majoritnej spoločnosti. Takýto postup organizácie vyučovania niesol znaky segregácie, čo bolo v rozpore s princípmi výchovy a vzdelávania podľa školského zákona.

Bližšie ďalšie informácie sa Stredisku k tomuto prípadu v období kompletizácie podkladov k Správe o LP napriek aktívnej snahe o realizáciu osobného stretnutia s vedením školy nepodarilo získať. V tomto prípade bude Stredisko naďalej usilovať o osobnú návštevu školy, aby zistilo celkové súvislosti zistenej segregácie. Stredisko považuje za potrebné získať vysvetlenie pomeru žiakov z MRK už pri zápise do dvoch tried toho istého ročníka (zistenie, koľko žiakov je z MRK v jednej triede a aké percento žiakov sú/boli traja žiaci mimo MRK v druhej triede), ako aj zistiť a spresniť ďalšie skutočnosti, ktoré boli prítomné na iných základných školách v prípade segregácie s cieľom podradiť ich pod celkové súvislosti segregácie ako takej.

2.2 Faktory segregácie

K zisteným skutočnostiam je možné uviesť, že tak ako v minulom období a v predchádzajúcich zistených prípadoch segregácie v školách, prevažná väčšina zistených segregáčnych prípadov nie je čiernobiela. Dá sa povedať, že nemá pôvod ani hlavný zdroj v úmyselnom konaní školy, jej vedenia a zamestnancov priamo segregovať a diskriminovať svojich žiakov. Motívy vedúce k segregáčnym praktikám vychádzajú jednak z populačného a etnického stavu žiackeho kolektívu, stavu a priestorových možností školy, ale paradoxne aj zo snáh školy aplikovať jednotlivé ustanovenia školského zákona a ďalších ustanovení právneho poriadku SR. Pod to spadá napríklad umiestňovanie žiakov do špeciálnych tried, vrátane celého procesu, ktorý tomu predchádza. Stredisko sa tejto problematike už venovalo vo svojich predchádzajúcich Správach o LP.⁴² Tieto snahy škôl však ústia do vzniku konkurencie dvoch či viacerých práv, dvoch či viacerých skupín povinností školy, ktoré sa spájajú s dvoma či viacerými skupinami žiakov.

Riešenie škôl niekedy nebolo vhodné a nediskriminačné, primeranosť zásahu do jedného práva nezodpovedala potrebe ochrany iného práva či odôvodneného záujmu. Samotná následne realizovaná zmena potvrdila skutočnosť, že existovalo aj optimálnejšie riešenie daného stavu. Tak to bolo aj v prípade zmeny harmonogramu obedov v Šarišských Michaľanoch.

⁴² Správa o LP za rok 2016, kapitola 5.2. Dostupné na:

www.snspl.sk/CCMS/files/Spr%C3%A1va_o_%C4%BDP_2016_FINAL.pdf

Správa o LP za rok 2017, kapitola 4.5. Dostupné na:

www.snspl.sk/CCMS/files/Spr%C3%A1va_o_%C4%BDP_2017_finalna_uprava.pdf

Segregácia však nemusí nastávať iba vo forme priamej diskriminácie, teda konania alebo opomenutia, pri ktorom sa s osobou zaobchádza menej priaznivo, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať s inou osobou v porovnateľnej situácii.

Segregácia v školách, ako aj diskriminácia ako taká, môže mať aj formu nepriamej diskriminácie, teda navonok neutrálneho predpisu, rozhodnutia, pokynu alebo praxe, ktoré znevýhodňujú alebo by mohli znevýhodňovať osobu v porovnaní s inou osobou.

Nepriama diskriminácia, čo do účinkov na diskriminovaný subjekt, v ničom nezaostáva za priamou diskrimináciou, či inými formami diskriminácie. To, že práve táto forma diskriminácie je častá v školskom prostredí, vychádza z toho, že požiadavky právneho poriadku SR, školského zákona a ADZ sú jednoznačne formulované smerom k inklúzii, nediskriminácii a desegregácii, čo znižuje početnosť prípadov priamej diskriminácie.

O nepriamu diskrimináciu nejde, ak takýto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu (akým je ochrana iných práv a slobôd), je to primerané (teda v prípustnom pomere medzi ochranou oprávneného záujmu a obmedzením iného práva fyzickej osoby jej znevýhodnením) a nevyhnutné na dosiahnutie takého záujmu (teda nie je možné prijať iné, menej či vôbec znevýhodňujúce riešenie). Nepriama diskriminácia tak ako k nej dochádza v zistených prípadoch škôl nie je len dôsledkom samotného konania škôl, ale sú za ňu zodpovedné aj ďalšie orgány štátnej správy školstva, predovšetkým ústredný orgán – Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (ďalej v texte ako „MŠVVaŠ SR“).

Segregácia v školách, ako už bolo uvedené, má svoje korene v segregácii v bývaní, resp. v sídelnej segregácii. Nerovnomerný a majoritným obyvateľstvom formovaný výsledok početnosti a značne premenlivej koncentrácie rómskej populácie prináša so sebou priestorové problémy škôl, ktoré sa dlhodobo zhoršujú a často končia dvojzmennou výučbou. Stredisku bola v tejto súvislosti MŠVVaŠ SR doručená štatistická tabuľka, ktorú spracovalo Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky (ďalej v texte ako „CVTI SR“)⁴³ z dostupných štatistických údajov.

⁴³ CVTI SR je ako priamo riadená organizácia MŠVVaŠ SR národným informačným centrom pre vedu, techniku, inovácie a vzdelávanie a vedeckou knižnicou SR. Koordinuje činnosť a zabezpečuje prevádzku interdisciplinárnych výskumno-vývojových centier a národných infraštruktúr pre výskum, vývoj, inovácie a vzdelávanie. Dostupné na: www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/o-cvti-sr/zakladne-informacie.html?page_id=409

Tabuľka č. 1 Základné školy – vyučovanie v 2. zmene k 15. septembru 2018 v rokoch 2013 – 2018, zdroj: CVTI SR

	na škole spolu		2. zmena		Priemer %	
	triedy	žiaci	triedy	žiaci	spolu	v 2. zmene
					žiaci/ triedy	
2013	530	10 127	158	2 964	19,1	18,8
Prešovský kraj	245	4 538	80	1 503	18,5	18,8
Košický kraj	285	5 589	78	1 461	19,6	18,7
2014	604	11 496	154	2 987	19,0	19,4
Prešovský kraj	294	5 308	74	1 500	18,1	20,3
Košický kraj	310	6 188	80	1 487	20,0	18,6
2015	617	11 770	152	2 797	19,1	18,4
Prešovský kraj	272	5 001	65	1 198	18,4	18,4
Košický kraj	345	6 769	87	1 599	19,6	18,4
2016	685	12 580	163	2 876	18,4	17,6
Prešovský kraj	380	6 927	85	1 426	18,2	16,8
Košický kraj	305	5 653	78	1 450	18,5	18,6
2017	776	13 964	168	2 960	18,0	17,6
Prešovský kraj	425	7 492	91	1 587	17,6	17,4
Košický kraj	351	6 472	77	1 373	18,4	17,8
2018	784	14 423	191	3 342	18,4	17,5
Prešovský kraj	439	7 865	116	1 992	17,9	17,2
Košický kraj	345	6 558	75	1 350	19,0	18,0

Z tabuľky vyučovania na základných školách v 2. zmene je zrejmé, že v jednotlivých obdobiach rokov 2013 až 2018 sa takto realizoval výchovno-vzdelávací proces v dvojzmennej prevádzke iba v dvoch z ôsmich krajov SR, a to v Prešovskom samosprávnom kraji a v Košickom samosprávnom kraji. Ide pritom práve o tie územné celky, v ktorých je spolu s Banskobystrickým samosprávnym krajom zastúpené najvyššie percento rómskeho obyvateľstva v SR.⁴⁴

V jednotlivých rokoch 2013 až 2018 sa percentuálny podiel žiakov vzdelávaných v dvojzmennej prevádzke pohyboval v rozmedzí 18 – 20 %. Tento pomerne stabilný stav pritom nie je možné hodnotiť pozitívne. Vláda Slovenskej republiky (ďalej v texte ako „vláda SR“) sa pritom zaviazala v jej programovom vyhlásení postupne odstrániť dvojzmennú prevádzku v základných školách, najmä v lokalitách s vysokou koncentráciou MRK, ktorý veľmi úzko súvisí aj so segregáčnymi a diskriminačnými prípadmi. Aktuálne je problematika dvojzmennej prevádzky zahrnutá do Implementačného plánu Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania⁴⁵ schváleného vládou SR uznesením č. 302/2018 v bode č. 12 MŠVVaŠ SR

⁴⁴ Dostupné na: www.minv.sk/?atlas_2013

⁴⁵ Dostupné na: www.minedu.sk/data/att/13285.pdf

uvádza, že odstránenie dvojzmennej prevádzky v základných školách, najmä v lokalitách s vysokou koncentráciou MRK, spolu s predpokladaným riešením, je aj zahrnuté v ďalších dvoch budúcich implementačných plánoch s odhadom predpokladaných výdavkov od roku 2018 do 2027 v sume 10 miliónov eur.⁴⁶

MŠVVaŠ SR vyčíslilo, že v roku 2017 poskytlo zo štátneho rozpočtu obci Chorvátsky Grob 400 000 eur na „Dofinancovanie stavby Základnej školy, Javorová alej 1, Chorvátsky Grob, elokované pracovisko Základnej školy s materskou školou, Školská 4, Chorvátsky Grob“. Uvedenou výstavbou vzniklo 11 nových tried pre 188 žiakov. Mestu Senec poskytlo 100 000 eur na „Zriadenie novej základnej školy stavebnou rekonštrukciou školských internátnych priestorov bloku B na strednej odbornej škole automobilovej a podnikania na Kysuckej ulici v Senci“. Uvedenou rekonštrukciou vzniklo 18 tried s kapacitou pre 500 žiakov, v súčasnosti túto školu navštevuje 171 žiakov. Ďalšie finančné prostriedky v tejto súvislosti v rokoch 2017 – 2018 neboli poskytnuté.⁴⁷

Ďalšou problematikou, ktorá môže napomôcť začleneniu žiakov do kolektívu, zvýšeniu ich školských aj sociálnych zručností, je otázka asistentov učiteľa. V roku 2018 boli na osobné náklady asistentov učiteľa pre žiakov so zdravotným znevýhodnením pridelené z kapitoly MŠVVaŠ SR a MV SR poskytnuté finančné prostriedky v sume 23 499 644 eur, čo je o 7 625 239 eur viac ako v roku 2017.⁴⁸

MŠVVaŠ SR uvádza, že finančné prostriedky z jeho kapitoly a z kapitoly MV SR každoročne účelovo poskytované na asistentov učiteľa pre žiakov so zdravotným znevýhodnením na žiadosť zriaďovateľov škôl, nie sú pre školy jediná možnosť, prostredníctvom ktorej môžu zabezpečovať personálnu podporu žiakom so zdravotným znevýhodnením v školách regionálneho školstva. V súlade s platnými rozpočtovými pravidlami je možné na daný účel čerpať finančné prostriedky z rozpočtu vyčleňovaného na jednotlivé školy, pričom na žiakov so zdravotným znevýhodnením platia vyššie koeficienty personálnej náročnosti pri jeho výpočte.⁴⁹

V roku 2018 MŠVVaŠ SR poskytlo na vzdelávanie žiakov so zdravotným znevýhodnením v základnej škole zvýšené normatívne finančné prostriedky okrem základného normatívu (priemerný základný normatív je 1 573,45 eur) aj zvýšený normatív podľa

⁴⁶ Z odpovede MŠVVaŠ SR na otázky Strediska zo dňa 22. februára 2019.

⁴⁷ Tamtiež.

⁴⁸ Tamtiež.

⁴⁹ Tamtiež.

personálnej a prevádzkovej náročnosti vzdelávania žiaka, a to podľa skupiny, do ktorej je žiak zaradený, nasledovne⁵⁰:

Skupina	Koeficient	Zvýšenie normatívu v eurách
2.	1,930	1 463,31
3.	2,265	1 990,41
4.	2,710	2 690,60
5.	3,390	3 760,55
6.	6,790	9 110,28

Žiaci sú zaraďovaní do jednotlivých skupín podľa nariadenia vlády SR č. 630/2008 Z. z., ktorým sa ustanovujú podrobnosti rozpisu finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu pre školy a školské zariadenia. Príloha č. 8 tohto nariadenia určuje klasifikáciu žiakov so zdravotným znevýhodnením a všeobecným intelektovým nadaním v špeciálnych základných školách, v špeciálnych triedach základných škôl a v triedach základných škôl pre výpočet koeficientu personálnej náročnosti.⁵¹

V roku MŠVVaŠ SR uvádza, že poskytlo zo štátneho rozpočtu na asistentov učiteľa pre žiakov so zdravotným znevýhodnením 23 378 480 eur. Na školský rok 2018/2019 (zber máj 2018) školy požadovali 5 845 pracovných úväzkov asistentov učiteľa, z toho zo štátneho rozpočtu k 31. decembru 2018 bolo vykrytých 2 375 asistentov učiteľa (40,6 %).⁵²

Implementačný plán Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania (2018 – 2027)⁵³ obsahuje aj tematický okruh Inkluzívne vzdelávanie s definovaním konkrétneho opatrenia, s odhadom predpokladaných výdavkov a predpokladanými rokmi implementácie: zvýšenie počtu odborných zamestnancov v školách, najmä asistentov učiteľa, sociálnych pedagógov, školských psychologov a špeciálnych pedagógov (číslo opatrenia 10).

Inklúzia vo vzdelávaní však musí byť komplexná a tvorená súhrnom opatrení, ktoré vo vzájomnej kombinácii a spolupôsobení vytvoria účinne fungujúci inkluzívny mechanizmus. Na jeho vybudovanie slúži aj dopytovo-orientovaná výzva „V základnej škole úspešnejší“, ktorá

⁵⁰ Tamtiež.

⁵¹ Dostupné na: www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/630/20190101.html

⁵² Z odpovede MŠVVaŠ SR na otázky Strediska zo dňa 22. februára 2019.

⁵³ Dostupné na: www.minedu.sk/data/att/13289.xls

bola vyhlásená dňa 30. decembra 2016. Jej cieľom je prispieť k zvýšeniu inkluzívnosti vzdelávania na základných školách. Výzva sa zameriava na podporu aktivít prispievajúcich k vyrovnávaniu znevýhodnenia žiakov a zabezpečeniu rovnosti príležitostí vo výchovno-vzdelávacom procese, či k zlepšeniu školskej úspešnosti žiakov základných škôl, vrátane žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Za týmto účelom výzva podporuje vytvorenie nových pracovných miest pre pozície: pedagogický asistent, inkluzívny tím – špeciálny pedagóg, sociálny pedagóg a školský psychológ, asistent učiteľa.⁵⁴

MŠVVaŠ SR spresnilo, že výzva bola vyhlásená v alokácii 50 000 000 eur zo zdrojov Európskej únie, z toho 48 500 000 eur pre menej rozvinuté regióny a 1 500 000 eur pre viac rozvinuté regióny. V rámci výzvy boli vytvorené nasledovné pracovné pozície:

- a) pedagogický asistent: 222 FTE⁵⁵ (úväzkov),
- b) asistent pre žiakov so zdravotným znevýhodnením: 692,2 FTE (úväzkov),
- c) školský psychológ: 103,4 FTE (úväzkov),
- d) špeciálny pedagóg: 213,5 FTE (úväzkov),
- e) sociálny pedagóg: 31,7 FTE (úväzkov).⁵⁶

Projekty v rámci tejto výzvy sa realizujú od novembra 2017. Väčšina projektov sa začala realizovať v prvom kvartáli roku 2018. Vo väčšine prípadov je dĺžka realizácie projektu 36 mesiacov. Z dôvodu zmeny mesačného normatívu na osobné náklady na asistenta učiteľa na národnej úrovni bola výzva „V základnej škole úspešnejší“ ku dňu 31. august 2018 uzavretá.⁵⁷

MŠVVaŠ SR následne na zostatok disponibilnej alokácie (9 500 000 eur, z toho 9 000 000 eur pre menej rozvinuté regióny a 500 000 eur pre viac rozvinutý región) vyhlásilo dňa 9. novembra 2018 dopytovo-orientovanú výzvu „V základnej škole úspešnejší II“ s rovnakým zameraním a znížením administratívnej záťaže zo strany žiadateľov. Prvé hodnotiace kolo malo uzávierku dňa 17. januára 2019. Finančné prostriedky na asistentov učiteľa možno žiadať aj z rozpočtu zriaďovateľov škôl.⁵⁸

MŠVVaŠ SR zabezpečenie kvalifikovaných odborných zamestnancov v súlade s potrebami škôl a školských zariadení podporuje návrhom nového zákona o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch⁵⁹, ktorý umožňuje v rozširujúcom štúdiu získať

⁵⁴ Z odpovede MŠVVaŠ SR na otázky Strediska zo dňa 22. februára 2019.

⁵⁵ FTE (Full-time equivalent) je pojem, ktorým sa označuje jednotka, ktorou sa vyjadruje miera zapojenia či kapacita zaťaženie pracovníka prepočítanú na 100 % kapacitu. Inými slovami ide o ekvivalent jedného pracovníka na plný úväzok. Dostupné na: managementmania.com/sk/fte-full-time-equivalent

⁵⁶ Z odpovede MŠVVaŠ SR na otázky Strediska zo dňa 22. februára 2019.

⁵⁷ Tamtiež.

⁵⁸ Tamtiež.

⁵⁹ Dostupné na: www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&ZakZborID=13&CisObdobia=7&CPT=1262

vo väčšom rozsahu kvalifikačné predpoklady aj na výkon pracovnej činnosti odborných zamestnancov. Inštitút plánu profesijného rozvoja a pôsobnosti zamestnávateľa v profesijnom rozvoji umožní riaditeľovi školy a školského zariadenia plánovať a podporovať získanie kvalifikácie na výkon uvedených činností formou rozširujúceho štúdia.⁶⁰

Na kvalitnú realizáciu inklúzie sú potrebné osobnostné zručnosti aj odborné vedomosti, profesijný rast a kontinuálne vzdelávanie. Metodicko-pedagogické centrum⁶¹ pokračovalo v roku 2018 v realizácii národného projektu „Škola otvorená všetkým“. Cieľom národného projektu je podporou inkluzívneho vzdelávania a skvalitnením profesijných kompetencií zabezpečiť rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelávaniu a zlepšiť výsledky a kompetencie detí a žiakov. V rámci aktivity podpora neformálneho vzdelávania 299 detí v 43 skupinách zo sociálne znevýhodneného prostredia získalo základné hygienické a sebaobslužné návyky, komunikačné a sociálne zručnosti, ktoré im umožnili bezproblémové začlenenie sa aj v inkluzívnych triedach. V roku 2018 sa na projektových aktivitách v 50 materských školách podieľalo 1 384 detí.⁶²

V rámci implementácie pedagogického modelu inkluzívneho vzdelávania v základných školách boli vytvorené spoločné tímy pozostávajúce z pedagogických a odborných zamestnancov. Pedagogickí a odborní zamestnanci v rámci individuálnej alebo skupinovej intervencie skvalitňovali výchovu a vzdelávanie žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, čím eliminovali ich školskú neúspešnosť. Ďalšie aktivity v roku 2018 boli v oblasti spolupráce s rodinou žiaka (247 osvetových stretnutí v základných školách za účasti 1 612 rodičov žiakov) a celodenný výchovný systém, kde pracovalo 26 551 detí a žiakov v 4 267-ich záujmových útvaroch, ktoré viedlo 2 182 vedúcich. Celkom bolo realizovaných 72 029 stretnutí. Bol vytvorený akreditovaný aktualizovaný vzdelávací program „Spolupráca pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov v systéme inkluzívnej podpory detí a žiakov“, realizovali sa inštruktáže pre tímy podporujúce inkluzívne vzdelávanie, didaktická a materiálna podpora projektových aktivít, webové stránky, evalvácie a konferencie. Bližšie informácie je možné nájsť na webovej stránke projektu.⁶³

⁶⁰ Z odpovede MŠVVaŠ SR na otázky Strediska zo dňa 22. februára 2019.

⁶¹ Metodicko-pedagogické centrum je rozpočtová organizácia MŠVVaŠ SR. Prostredníctvom troch regionálnych a šiestich detašovaných pracovísk zabezpečuje kontinuálne vzdelávanie v akreditovaných vzdelávacích programoch a realizuje atestácie pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov škôl a školských zariadení. V súlade s potrebami regionálneho školstva realizuje odborné semináre, konferencie, vykonáva odbornú-metodickú, konzultačnú a poradenskú činnosť.

⁶² Z odpovede MŠVVaŠ SR na otázky Strediska zo dňa 22. februára 2019.

⁶³ Dostupné na: npsov.mpc-edu.sk

V tejto oblasti pôsobilo aj Rómske vzdelávacie centrum Prešov, ktoré je integrálnou regionálnou súčasťou Metodicko-pedagogického centra.⁶⁴ Prioritne zabezpečovalo implementáciu súvisiacich národných akčných plánov a poskytovalo súčinnosť pri ich implementácii v najmenej rozvinutých oblastiach, kooperovalo a riešilo účinné intervencie ponúkalo a realizovalo vzdelávania, odborné a osvetové podujatia na zlepšenie informovanosti odbornej a laickej verejnosti.⁶⁵

Ďalší z dlhodobých problémov školstva je otázka dostupnosti predškolských zariadení, teda materských škôlok. Situácia v tejto oblasti je dlhodobo zložitá. Dopytom po voľných kapacitách v škôlke preyšuje kapacitné možnosti aktuálneho stavu po celom území Slovenska. Predškolská príprava má pre všetky deti značný význam a prínos. Nástup do školy a začlenenie sa do výchovno-vzdelávacieho procesu je pre každé dieťa s absolvovanou predškolskou prípravou plynulejší. Zvyšuje tiež jeho potenciál a šancu na osobnostný rozvoj v budúcom vzdelávaní a živote. O to viacej to platí pre deti z MRK, pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia a deti so zdravotným znevýhodnením.

MŠVVaŠ SR do Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania (2018 – 2027) zahrnuje aj tematický okruh Predprimárne vzdelávanie, s definovaním konkrétnych opatrení, s odhadom predpokladaných výdavkov a predpokladanými rokmi implementácie:

- zavedenie povinného predprimárneho vzdelávania v materskej škole pre každé dieťa jeden rok pred plnením povinnej školskej dochádzky v základnej škole (č. opatrenia 1),
- zavedenie právneho nároku na predprimárne vzdelávanie dieťaťa od 3 rokov (č. opatrenia 2),
- odstránenie finančných bariér prístupu detí z rodín s nízkym príjmom k predprimárnemu vzdelávaniu (č. opatrenia 3); spôsob implementácie tohto opatrenia: zabezpečenie bezplatnej dopravy, vrátane dopravy medzi segregovanými osídleniami a materskými školami.
- prehodnotenie aktuálnych kvalifikačných predpokladov na vykonávanie činností v materských školách (č. opatrenia 4).⁶⁶

Aj na základe zistení a záverov zo Správy o LP za rok 2017 Stredisko naďalej usudzuje, že viaceré prípady segregácie vo vzdelávaní majú svoj základ aj v optimalizácii počtu školských zariadení v posledných rokoch. CVTI SR v roku 2015 spracovalo prognózu výkonov

⁶⁴ Dostupné na: mpc-edu.sk/rocepo

⁶⁵ Z odpovede MŠVVaŠ SR na otázku Strediska zo dňa 22. februára 2019.

⁶⁶ Dostupné na: www.minedu.sk/17786-sk/narodny-program-rozvoja-vychovy-a-vzdelavania/

regionálneho školstva do roku 2025⁶⁷ a na tento dokument istým spôsobom nadväzuje jeho trendová analýza Vývojové tendencie ukazovateľov materských, základných a stredných škôl 2000 – 2018.⁶⁸ Uvedené dokumenty prognózujú, že vývoj populácie detí predškolského veku do roku 2025 po fáze rastu v rokoch 2007 až 2014 sa od roku 2015 nachádza v oscilačnej fáze a zotrvá v nej až do roku 2025. Oscilačná fáza je charakteristická krátkodobými zmenami rastu a poklesu, pričom tieto zmeny nie sú/nemajú byť výrazné. Možno zhodnotiť, že súčasný početný stav v slovenskom školstve a jeho aktuálne problémy budú trvať ešte niekoľko rokov. O to dôležitejšie a potrebnéjšie sú riešenia na jeho zmiernenie. Nejde teda o krátkodobú tendenciu, ale stav, ktorý trvá a bude ešte trvať niekoľko rokov a zasiahne niekoľko generácií detí. Základnou úlohou SR a jej záujmom je poskytnúť každému dieťaťu bez ohľadu na to, v akej populačnej fáze sa narodí, kvalitné vzdelanie bez nerovného zaobchádzania a omeškania.

Segregáciu v školstve tiež podporuje územné členenie školských obvodov, ktoré v zásade kopíruje hustotu rómskej populácie, a tým plynulo segregáciu v bývaní. Preto Stredisko podporuje Stratégiu SR pre integráciu Rómov do roku 2020 (gestor MV SR – ÚSVRK), ktorá predstavuje záväzok SR v smerovaní verejných politík v oblasti sociálneho začleňovania. Zameraná je na viaceré cieľové skupiny, a to na Rómov ako národnostnú menšinu, rómske komunity a MRK. V nových akčných plánoch Stratégie SR pre integráciu Rómov do roku 2020 na roky 2019 a 2020 je totiž zahrnutý a pracovnou skupinou podporený čiastkový cieľ 4 – Predchádzať koncentrácii žiakov z MRK/sociálne znevýhodneného prostredia na základných školách, opatrenie 4.1 Pilotne otestovať vytváranie školských obvodov na desegregačnom princípe.

Odporúčania

Stredisko odporúča:

1. MŠVVaŠ SR v spolupráci so CVTI SR priebežne pokračovať v pravidelnom zisťovaní dopadu populačného vývoja v SR na školstvo a výsledky zisťovania zohľadňovať pri rýchlosti, alokácii a čase budovania ďalších školských kapacít.
2. MŠVVaŠ SR, vyšším územným celkom a obciam za účelom odstránenia dvojzmennej prevádzky v základných školách, najmä v lokalitách s vysokou koncentráciou MRK bez

⁶⁷ Dostupné na: www.cvtisr.sk/buxus/docs//JH/Vykony_RS15_v2.pdf

⁶⁸ Dostupné na: www.cvtisr.sk/buxus/docs//JH/Vyvojove_tendencie_19.xlsx

zbytočného odkladu zvýšiť čerpanie vyhradených finančných prostriedkov a tým začať kontinuálne znižovať počet žiakov, ktorí sa takto učia.

3. MŠVVaŠ SR a zriaďovateľom škôl ďalej kapacitne aj kvalitatívne rozvíjať dostupnosť predškolskej výchovy tak, aby bola lokálne aj obsahovo dostupná pre všetky deti, s možnosťou prirodzeného začleňovania detí zo sociálne vylúčených spoločností.
4. MŠVVaŠ SR v súčinnosti s MV SR, školami, zriaďovateľmi škôl a ďalšími miestnymi orgánmi štátnej správy v školstve flexibilne zohľadňovať demografický vývoj a etnické zloženie populačných ročníkov pri úpravách školských obvodov v záujme desegregácie a zastavenia nadväznosti na segregáciu v bývaní.
5. MF SR každoročne vyčleniť dostatočný objem finančných prostriedkov pre MŠVVaŠ SR za účelom možnosti vyhovieť stále stúpajúcemu počtu žiadostí o pridelenie asistenta učiteľa zo strany žiakov a ich zákonných zástupcov a za účelom vytvorenia ďalších pracovných miest školských psychológov, logopédov a špeciálnych pedagógov.
6. MŠVVaŠ SR pripravovať a poskytovať všetkým pedagogickým zamestnancom inovatívne a účinné špecializované programy určené na rozvíjanie ich pedagogických zručností, osobitne pre potreby žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.
7. Školám a školským zariadeniam prehľbovať schopnosť reagovať na odlišné potreby žiakov a žiačok bez toho, aby ich to trvalo kategorizovalo.

3 Šikana a kyberšikana na školách

Právo na súkromie, autorské práva, nenávisťné prejavy a šikanovanie prostredníctvom sociálnych sietí v internetovom prostredí sa po roku 2003 zaradili medzi aktuálne témy, ktoré si vzhľadom k rýchlemu rozvoju internetového pripojenia a v dôsledku nástrah a rizík, súvisiacich s jeho používaním, vyžadujú zvýšenú pozornosť celej spoločnosti. Napriek tomu, že internet, sociálne siete, médiá či mobilné aplikácie uľahčujú človeku život dostupnosťou, šírením informácií a rôznymi úkonmi súvisiacimi s ich používaním a stávajú sa aj zdrojom zábavy, umožňujú vznik nebezpečných foriem správania sa, predovšetkým medzi mladými ľuďmi. Kyberpriestor sa stáva novým svetom mladých ľudí ako forma rozptýlenia, priestor pre slobodné vyjadrovanie ich myšlienok, pocitov a zdieľanie zážitkov vo forme videí alebo fotografií. Samotné vyjadrovanie názorov, či osobné útoky voči iným ľuďom sú často anonymného charakteru. S pocitom anonymity rastie aj smelosť, ktorá môže viesť k zneužitiu komunikačných prostriedkov a nepriateľskému správaniu sa v internetovom priestore. Kyberšikanovanie predstavuje rôzne varianty správania sa a konaní, ktoré môžu byť v konečnom dôsledku definované ako trestné. V súvislosti s ľudskými právami je nevyhnutné, aby každý jedinec v internetovom prostredí bol rešpektovaný, cítil sa bezpečne bez akéhokoľvek šikanovania či obťažovania v akýchkoľvek formách, ktoré môžu negatívne pôsobiť na duševné zdravie a môžu obetiam spôsobiť stres, depresie a utrpenie.

Vytvorenie bezpečného prostredia by malo predstavovať jednu z priorit aj pre školy a školské zariadenia, pretože bezpečné prostredie a fungujúce medziludské vzťahy na školách sú jedným z významných predpokladov predchádzania a eliminácie sociálno-patologických javov medzi žiakmi. Školy, ako vzdelávacie zariadenia, by mali klásť dôraz na odstránenie akýchkoľvek rizík, ktoré by mohli vytvárať priestor pre šikanózne konania medzi žiakmi a žiačkami. Samotné edukačné prostredie súvisí tiež s právom na bezpečné pracovné

podmienky pedagogických zamestnancov. Stredisko zastáva názor, že bezpečné prostredie na školách, bez výskytu šikanovania a kyberšikanovania, je jedným z predpokladov zdravého vývinu žiakov a ochrany dodržiavania ľudských práv žiakov a pedagogických zamestnancov.

3.1 Vzdelávacie aktivity Strediska

Stredisko sa venuje problematike kyberšikany už druhý rok realizovaním vzdelávacích aktivít na základných a stredných školách, účasťou a vzdelávacími aktivitami pre Centrum pedagogicko – psychologického poradenstva a prevencie, či osvetové strediská v rámci celej SR. V roku 2018 Stredisko realizovalo na tému šikana, kyberšikana 82 aktivít na základných a stredných školách v SR pre 2 079 účastníkov a účastníčok. Dopyt o vzdelávacie aktivity na túto tému stále narastá a školské zariadenia prejavujú záujem o vzdelávací program Strediska, najmä z dôvodu významu vzdelávania z aspektu prevencie šikanovania a kyberšikanovania medzi žiakmi a žiačkami a potreby vytvárania priaznivej školskej klímy.

V kontexte šikany a kyberšikany na školách je nevyhnutné hovoriť aj o problematike ľudských práv a nediskriminácie, ktoré sa bezprostredne týkajú spomínanej problematiky, s cieľom prevencie pred vznikom šikanózných prejavov. Rozvoj moderných komunikačných prostriedkov úzko súvisí so správaním sa detí, ich právami vyplývajúcimi z rôznych dohovorov spolu s nástrahami, ktoré vznikajú v dôsledku používania internetu. Pri realizácii vzdelávacích aktivít lektori Strediska na zistenie obozretnosti, zodpovednosti detí za zverené údaje na sociálnych sieťach, využívajú formulár typu „Tvárknih“, ktorý po vyplnení umožňuje rýchle vyhodnotenie. Ukazuje sa, že žiaci a žiačky si v mnohých prípadoch neuvedomujú rozsah zverejnených informácií, ktoré môžu v konečnom dôsledku slúžiť na ich zneužitie, vydieranie či nátlak. Preto je nevyhnutné viac diskutovať s pedagogickými zamestnancami a žiakmi o bezpečnosti používania stránok a aplikácií, či osobných údajoch, ktoré o sebe zverejňujú. Stredisko sa pri realizácii vzdelávacích aktivít často stretáva so situáciami, kedy samotní pedagogickí zamestnanci uvedú, že sú prvý raz konfrontovaní s problematikou kyberšikany. Častokrát ich prekvapuje, aké množstvo rizík môže pochádzať z internetového prostredia a na základe odporúčania Strediska akceptujú potrebu komunikovať so žiakmi a žiačkami túto tému veľmi otvorene.

V mnohých prípadoch sa stáva, že následne po identifikácii kyberšikany školy pozvú lektorov Strediska na besedu pre žiakov, ako jednu z foriem prevencie a možnosti prezentovania problematiky externými odborníkmi, kde predpokladajú zo strany žiakov

a žiačok potrebný rešpekt a lepšie pochopenie jej závažnosti. V závere každej vzdelávacej aktivity Stredisko premieta video zamerané na kyberšikanu v internetovom prostredí s názvom „Say No“ (Povedz NIE), ktoré vytvoril Európsky policajný úrad v spolupráci s Policajným zborom Slovenskej republiky na vzdelávacie účely, ako formu prevencie, nakoľko žiaci a žiačky nemajú o niektorých formách trestnej činnosti páchaných na obetiach v internetovom prostredí dostatok informácií.

Všetky aktivity Strediska realizované popri téme šikana a kyberšikana, sú zamerané na práva detí. Stredisko upozorňuje na fakt, že jednorazové vzdelávanie zo strany škôl má síce svoj zmysel, avšak predchádzaniu a eliminácii šikanovania a kyberšikanovania je potrebné venovať pozornosť systematicky, cielene a opakovane už v jej začiatkoch formou pravidelných stretnutí, komunikáciou so žiakmi a žiačkami a všímaním si zmien správania sa žiakov a žiačok. Priebežné monitorovanie výskytu prejavov šikanovania a kyberšikanovania, dôsledné pozorovanie situácie a nastavenie pravidiel v jednotlivých školách môže predísť či zabrániť vzniku závažných agresívnych prejavov skôr, než sa v školách a školských zariadeniach prejaví šikana a kyberšikana v ťažších stupňoch.

Podľa názoru Strediska je informovanosť a vzdelanosť žiakov, pedagógov a rodičov jedným zo základných princípov vhodnej prevencie a nastavenia kultúry pre potenciálne bezpečné prostredie na školách. Riziká vyplývajúce z používania internetu a mobilných aplikácií je možné eliminovať vo forme obmedzení požívania mobilných telefónov počas vyučovania nielen prostredníctvom ich vypnutia, ale ich odovzdaním pred vyučovaním. Stredisko ako pozitívny príklad uvádza projekt bezinternetu.sk.⁶⁹

Stredisko odporúča školám, aby si v rámci svojej stratégie proti šikanovaniu a kyberšikanovaniu vytvorili jednoduchý manuál k problematike šikany a bezpečného používania internetu.

3.2 Výskum Strediska na tému „Šikana a kyberšikana na školách“

Svoje základné práva majú aj deti a ich pedagógovia – právo žiakov a žiačok na bezpečné študijné prostredie v škole a na život bez ponižovania a strachu, právo učiteľov a učiteľiek na primerané pracovné podmienky, na ochranu osobnej slobody, ľudskej dôstojnosti a vážnosti. Pri zaisťovaní bezpečnosti školského prostredia a vytvárania pozitívnej klímy

⁶⁹ Občianske združenie eSlovensko projekt bez internetu. Dostupné na: bezinternetu.sk/

v škole má kľúčový význam prevencia, riešenie a obmedzovanie šikanovania a kyberšikanovania. Väčšia či menšia miera šikanovania je dlhodobým, no neraz skrytým problémom väčšiny škôl a jeho zmapovanie nie je jednoduché. Stále častejšie sa objavujú aj správy o narastajúcom výskyte agresívneho správania žiakov voči pedagógom a o šikanovaní a kyberšikanovaní učiteľov a učiteľiek.

V školskom roku 2017/2018 Stredisko uskutočnilo deskriptívny výskum „Šikana a kyberšikana na školách“⁷⁰, ktorého hlavným cieľom bolo:

- 1) získať údaje o súčasnej situácii v oblasti výskytu šikanovania a kyberšikanovania medzi deťmi, o prítomnosti násilného správania, šikanovania a kyberšikanovania učiteľov zo strany žiakov a žiačok či ich rodičov,
- 2) na základe získaných údajov identifikovať najzávažnejšie problémy, ako aj porovnať výsledky so závermi niektorých výskumov a programov týkajúcich sa tejto problematiky na Slovensku a v zahraničí.

Dotazníkový výskum bol realizovaný na vzorke 2 895 žiakov a žiačok druhého stupňa základných škôl, osemročných gymnázií a stredných škôl a 145 učiteľov a učiteľiek z celého Slovenska.

Výskum zisťoval aktuálny stav rozsahu šikanovania a kyberšikanovania medzi žiakmi, najčastejšie podoby tohto druhu násillia a mieru informovanosti detí o jeho prevencii a riešení. Súčasťou výskumu bolo zisťovanie existencie, foriem a prejavov násilného správania, šikany a kyberšikany pedagógov zo strany žiakov a ich rodičov, či príbuzných.

Výsledky jednoznačne ukázali, že šikanovanie a kyberšikanovanie je rozšírené aj na našich školách a v porovnaní s poznatkami starších zistení a výskumov potvrdili, že miera jeho prítomnosti sa zvýšila.

Za závažné možno považovať zistenie, že výskyt šikanovania potvrdila viac ako polovica respondentov a respondentiek. Častú alebo občasnú šikanu v škole priznalo 56 % žiakov a žiačok základných škôl, 50,8 % žiakov a žiačok osemročných gymnázií a 44,8 % stredoškôlakov a stredoškôlačok. Len 21,2 % detí sa so šikanovaním nestretlo nikdy. Viac ako štvrtina detí (28,6 %) uviedla, že sa stali priamymi obeťami šikanovania. Osobné skúsenosti so šikanovaním teda uviedol takmer každý tretí až štvrtý žiak či žiačka (v roku 2006 to bolo 3,8 % opýtaných). Z rodového aspektu sa priamymi obeťami šikanovania stávajú vo vyššej miere dievčatá (32,1 %) než chlapci (25,5 %).

⁷⁰ Šikana a kyberšikana na školách. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. Bratislava 2018. Dostupné na: www.snslp.sk/CCMS/files/%C5%A0ikana_a_kyber%C5%A1ikana_2018.pdf

Objektom výskumu boli aj učitelia základných a stredných škôl zo všetkých krajov Slovenska.

Výskyt násilného a problémového správania zo strany detí potvrdila viac ako polovica učiteľov a učiteľiek (51,73 %), bez ohľadu na typ školy, vek, pohlavie a dĺžku praxe. Je zjavné, že viac napádanou skupinou sú ženy než muži.

K pozitívnym zisteniam výskumu patrí fakt, že na našich školách zatiaľ nie je možné potvrdiť výskyt tradičnej šikany a kyberšikany v rozsahu prirovnávanom k epidémii, o akom referujú zahraničné výskumy a médiá. Výskum šikanovania a kyberšikanovania realizovaný Strediskom na základných a stredných školách potvrdil výsledky iných odborných štúdií, že výskyt tohto sociálno-patologického javu je bežný aj v našich podmienkach. Hoci situácia na Slovensku nie je taká alarmujúca, ako uvádzajú mnohé západné krajiny, hlavné zistenia výskumu sú znepokojivé.

Stredisko upozorňuje, že v oblasti zvýšenia informovanosti žiakov a žiačok a ich zákonných zástupcov o šikanovaní a kyberšikanovaní, sú značné rezervy pre ďalšie vzdelávanie a intenzívnejšiu spoluprácu rodiny so školou. Významné je prehĺbovanie poznatkov rodičov o prevencii agresie detí, o rizikách kyberpriestoru a o potrebe dôslednej kontroly a usmernenia ich aktivít na internete.

3.3 Činnosť Štátnej školskej inšpekcie v oblasti šikany a kyberšikany na školách

Pri posilňovaní úcty k základným právam, slobodám a zásadám ustanoveným v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd a v Dohovore o právach dieťaťa a v príprave detí na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia a znášateľnosti, má osobitný význam bezpečnosť školského prostredia a prevencia negatívnych javov v správaní žiakov. S nárastom prejavov násilia, šikanovania a kyberšikanovania na školách sa v tejto súvislosti zvyšujú aj nároky na činnosť ŠŠI, poslaním ktorej je vykonávanie inšpekčných úloh, ku ktorým patrí vykonávanie inšpekcií v školách a školských zariadeniach a prešetrovanie a vybavovanie sťažností.

Stredisko sa obrátilo na ŠŠI so žiadosťou o informácie, súvisiace s jej poznatkami a zisteniami o výskyte šikanovania a kyberšikanovania na školách v roku 2018 a požiadalo

o vyjadrenie k otázkam týkajúcim sa výskytu prípadov šikanovania a kyberšikanovia na školách, ich riešeniu a prevencii.

V rámci komplexných inšpekcií zadala ŠŠI v 62 základných školách dotazník, ktorý vyplnilo 2 972 žiakov a žiačok 5. až 8. ročníka. Zo zistení vyplýva, že takmer pätina (19 %) z nich bola v škole viackrát šikanovaná. K najčastejším formám šikanovania patrili ponižovanie, urážanie, vysmievanie sa, zastrašovanie, nadávky, za nimi nasledovalo telesné napadnutie, bitku, kopanie či týranie. Asi 6 % detí, ktoré boli obeťou alebo svedkom šikanovania uviedlo, že k šikanovaniu došlo prostredníctvom internetu či mobilu.⁷¹

ŠŠI v roku 2018 prijala 22 sťažností, ktorých predmet sa týkal šikanovania; z toho 19 na základných školách, 2 na gymnáziách a 1 na strednej odbornej škole. Z celkového počtu sťažností bolo 9 prešetrených (8 na základných školách, 1 na gymnáziu), z čoho 5 bolo opodstatnených (všetky na základných školách).⁷² Keďže pri šikane sú agresori žiaci, nie je možné prešetrovať prípadné podanie voči nim ako „sťažnosť“.⁷³ Prešetrované sťažnosti voči školám v tejto oblasti však podľa zistení ŠŠI poukazujú na to, že šikanovanie nie je dostatočne riešené. Rozdiel medzi počtom doručených a prešetrovaných sťažností je spôsobený tým, že napr. anonymné sťažnosti či sťažnosti doručené prostredníctvom elektronickej pošty bez kvalifikovaného elektronického podpisu a autorizácie (ak neboli do piatich pracovných dní sťažovateľom podpísané) sa odkladajú. Ako však ŠŠI uvádza, pokiaľ sú v odložených sťažnostiach uvedené závažné skutočnosti, vykonávajú sa na ich základe školské inšpekcie.

V školskom roku 2017/2018 sa ŠŠI zamerala aj na identifikáciu bezpečnosti školského prostredia žiakov základných a stredných škôl.⁷⁴ V rámci komplexných inšpekcií sa dotazník zadával aj v 25 stredných školách (14 gymnázií a 11 stredných odborných škôl) a odpovedalo naň 1 287 žiakov a žiačok. Celkove 8,1 % potvrdilo, že bolo šikanovaných (gymnázium 7,5 % a stredná odborná škola 8,8 % žiakov a žiačok). Najviac žiakov (15,1 %) priznalo šikanovanie v Banskobystrickom samosprávnom kraji. Z výsledkov dotazníka vyplynulo, že podiel žiakov a žiačok (cca 10 %), ktorí uviedli, že boli šikanovaní alebo svedkom šikanovania s využitím internetu či mobilu, bol na stredných školách väčší ako na základných školách. Výskyt šikanovania učiteľov a učiteľiek zo strany žiakov ŠŠI nezistovala.⁷⁵

⁷¹ Z odpovede ŠŠI na otázky Strediska zo dňa 24. januára 2019.

⁷² Tamtiež.

⁷³ § 3 – 4 zákona č. 9/2010 Z. z. o sťažnostiach.

⁷⁴ Správa o bezpečnosti školského prostredia a vzťahoch medzi aktérmi vzdelávania na gymnáziu a v strednej odbornej škole. Dostupné na:

www.ssi.ba.sk/admin/fckeditor/editor/userfiles/file/Dokumenty/SPRAVY/2018/1311_1413_Bezp_skol_prostredi_a_17_18.pdf

⁷⁵ Z odpovede ŠŠI na otázky Strediska zo dňa 24. januára 2019.

V prípade zistenia šikanovania v škole ukladá ŠŠI riaditeľom/riaditeľkám škôl odporúčania, smerujúce k zvýšeniu bezpečnosti školského prostredia. Napríklad „*vykonávať efektívny monitoring odhaľovania negatívnych javov v správaní sa žiakov a príznakov šikanovania; odhaľovať zdroje sociálno-patologických javov a uplatňovať účinné prostriedky na oslabenie ich vplyvu, zabezpečiť dôslednú revíziu školských poriadkov zaangažovaním všetkých skupín zainteresovaných do procesu edukácie; spolupracovať s nimi pri odhaľovaní a eliminovaní rôznych negatívnych javov v škole, využívať účinné alternatívne spôsoby oboznamovania žiakov s obsahom školského poriadku; viesť žiakov k porozumeniu jeho obsahu, k rešpektovaniu nastavených pravidiel*“⁷⁶.

Akceptáciu uložených konkrétnych odporúčaní ŠŠI na školách dôsledne kontroluje.

Stredisko pozitívne hodnotí, že ŠŠI venovala v školskom roku 2017/2018 značnú pozornosť identifikácii bezpečnosti školského prostredia na základných a stredných školách. Získané poznatky potvrdili aktuálnu potrebu systematického sledovania a eliminácie výskytu tohto závažného sociálno-patologického javu.

Prešetrovanie sťažností podaných voči školám, podľa zistení ŠŠI, poukazuje na znepokojivú skutočnosť, že šikanovanie nie je riešené dostatočne.

Odporúčania

Stredisko odporúča školám, zriaďovateľom škôl a školských zariadení:

1. Zabezpečiť monitoring výskytu šikanovania a kyberšikanovania v škole a napomáhať koordinátorovi prevencie, triednym učiteľom a učiteľom pri prevencii, odhaľovaní, eliminácii a riešení týchto foriem násillia medzi žiakmi alebo zo strany žiakov voči pedagógom.
2. V súlade so Smernicou MŠVVaŠ SR č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania žiakov, vypracovať so zreteľom na špecifiká školy príslušnú stratégiu a internú smernicu riaditeľa/riaditeľky školy k prevencii a riešeniu šikanovania a kyberšikanovania žiakov, zverejniť ju ako súčasť školského poriadku a oboznámiť s ňou všetkých zamestnancov školy, žiakov a rodičov.

⁷⁶ Tamtiež.

3. Venovať osobitnú pozornosť problematike kyberšikanovania a bezpečného používania počítačov a internetu a systematicky vzdelávať žiakov v oblasti internetovej bezpečnosti.
4. Podporovať a zabezpečovať ďalšie vzdelávanie učiteľov v oblasti informačných a komunikačných technológií a internetovej bezpečnosti a prevencii a riešení kyberšikanovania.
5. Informovať rodičov na rodičovských združeniach o prejavoch a dôsledkoch šikany a kyberšikany, pravidlách internetovej bezpečnosti a aktuálnych predpisoch školy v tejto oblasti a oboznamovať ich s postupom a sankciami v prípade výskytu šikanovania a kyberšikanovania a dôležitosťou spolupráce s rodinou pri prevencii a riešení tohto fenoménu.

Stredisko odporúča štátnej školskej inšpekcii v rámci výkonu komplexnej školskej inšpekcie na školách:

1. Venovať pozornosť rozpracovaniu problematiky prevencie a riešenia šikanovania a kyberšikanovania podľa Smernice MŠVVaŠ SR č. 36/2018 v interných materiáloch škôl a ich uplatňovaní v praxi.
2. Kontrolovať uplatňovanie konkrétnych pravidiel a postupov stanovených v školských poriadkoch pri prevencii a riešení šikanovania a kyberšikanovania.

4 Implementácia Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj na Slovensku

Agenda 2030 je vo všeobecnosti chápaná ako plán činnosti pre rozvoj a prosperitu ľudstva na zemi. Bola prijatá rezolúciou Valného zhromaždenia OSN č. A/Res/71/1 dňa 25. septembra 2015. V tejto rezolúcii sa členské štáty OSN zaväzujú k dosiahnutiu udržateľného rozvoja na globálnej úrovni do roku 2030 v troch dimenziách: ekonomickej, sociálnej a environmentálnej.⁷⁷

Je súborom sedemnástich cieľov udržateľného rozvoja, známych aj pod skratkou SDGs (z anglického slovného spojenia „sustainable development goals“), a 169 čiastkových cieľov v oblasti:

- eliminácie chudoby (cieľ č. 1),
- potravinovej bezpečnosti (cieľ č. 2),
- zdravia (cieľ č. 3),
- inklúзивneho vzdelávania (cieľ č. 4),
- rodovej rovnosti (cieľ č. 5),
- vody a sanitácie (cieľ č. 6),
- modernej energie (cieľ č. 7),
- ekonomického rozvoja (cieľ č. 8),
- infraštruktúry a priemyslu (cieľ č. 9),
- nerovnosti medzi krajinami (cieľ č. 10),
- udržateľných sídiel (cieľ č. 11),
- spotreby a produkcie (cieľ č. 12),

⁷⁷ Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. A/Res/71/1 zo dňa 25. septembra 2015.

- klimatickej zmeny (cieľ č. 13),
- podmorského sveta (cieľ č. 14),
- ochrany pôdy a lesov (cieľ č. 15),
- spravodlivosti a zodpovedných inštitúcií (cieľ č. 16),
- globálnych partnerstiev (cieľ č 17).⁷⁸

Agenda 2030 je postavená na základných pilieroch miléniových rozvojových cieľov OSN, známych pod skratkou MDGs (z anglického slovného spojenia „millennium development goals”), ktoré boli prijaté Miléniovou deklaráciou OSN na Valnom zhromaždení OSN dňa 8. septembra 2000. Táto deklarácia obsahovala spolu osem cieľov a 60 čiastkových cieľov, ktoré sa zameriavali najmä na udržateľný rozvoj v oblasti eliminácie chudoby, základného vzdelania, rodovej rovnosti, detskej úmrtnosti, zdravia matiek a tehotných žien, prevencie a eliminácie HIV a AIDS, udržateľnosti životného prostredia a globálnych partnerstiev.⁷⁹ Implementácia miléniových rozvojových cieľov OSN prebiehala v rozvojových členských štátoch OSN do roku 2015.

Napriek tomu, že sa obe agendy vyznačujú spoločnými znakmi, ide o dva odlišné koncepty. Možno konštatovať, že Agenda 2030 je strategickejšim a ambicióznejšim projektom ako boli miléniové rozvojové ciele OSN. Základné rozdiely medzi Agendou 2030 a miléniovými rozvojovými cieľmi OSN sú:

- Agenda 2030 je univerzálna, a preto ju implementujú všetky členské štáty OSN bez ohľadu na stupeň rozvoja, t. j. netýka sa len tzv. rozvojových členských štátov OSN, ako tomu bolo v prípade miléniových rozvojových cieľov OSN.
- Agenda 2030 je transformačná a presahuje tradičný model trvalo udržateľného rozvoja, ktorý bol základom pri definovaní miléniových rozvojových cieľov OSN.
- Agenda 2030 je širokospektrálna a oproti miléniovým rozvojovým cieľom OSN kladie dôraz na ekonomické, environmentálne a sociálne aspekty a zameriava sa na rozvoj prosperujúcich a inklúзивných komunít žijúcich v mieri.

Základným predpokladom riadnej, včasnej a účinnej implementácie Agendy 2030 je vytváranie partnerstiev medzi členskými štátmi OSN, ktoré sú zodpovedné za jej implementáciu a ostatnými subjektami ako napr. mimovládnyimi organizáciami, záujmovými združeniami, akademickou obcou, podnikateľmi a ich asociáciami, odborárskymi združeniami, ľudskoprávnymi inštitúciami a pod. Implementácia Agendy 2030 by teda nemala byť len implementáciou na inštitucionálnej úrovni, t. j. na úrovni tvorby legislatívy alebo štátnych

⁷⁸ Dostupné na: sustainabledevelopment.un.org/sdgs

⁷⁹ Miléniová deklarácia OSN (A/Res/55/2) zo dňa 8. septembra 2000.

politik, ale o jej implementáciu by sa mali snažiť aj ostatné subjekty, ktoré zohrávajú dôležitú úlohu pri formovaní spoločnosti alebo ekonomickom raste.

4.1 Agenda 2030 a ľudské práva

Takmer 92 % cieľov udržateľného rozvoja obsiahnutého v Agende 2030 priamo alebo nepriamo odzrkadľuje obsah konkrétnych ľudských práv kodifikovaných na medzinárodnej alebo národnej úrovni. Nižšie uvedená tabuľka uvádza explikatívny výpočet niektorých ľudských práv a ich presah na Agendu 2030.

Tabuľka č. 2: Vzťah medzi Agendou 2030 a ľudskými právami

Ľudské právo	Cieľ Agendy 2030	Národná právna úprava
právo na zdravie	Kvalita života a zdravia (cieľ č. 3)	„Každý má právo na ochranu zdravia. Na základe zdravotného poistenia majú občania právo na bezplatnú zdravotnú starostlivosť a na zdravotnícke pomôcky za podmienok, ktoré ustanoví zákon.“ (Ústava Slovenskej republiky (ďalej v texte ako „Ústava SR“), čl. 40)
právo na vzdelanie	Kvalita vzdelania (cieľ č. 4)	„Každý má právo na vzdelanie. Školská dochádzka je povinná. Jej dĺžku po vekovú hranicu ustanoví zákon.“ (Ústava SR, čl. 42)
právo na rovné zaobchádzanie	Rodová rovnosť (cieľ č. 5)	„Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania spočíva v zákaze diskriminácie z dôvodu pohlavia...“ (ADZ, §2)
právo na prácu a slobodnú voľbu povolania	Dôstojná práca a ekonomický rast (cieľ č. 8)	„Každý má právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu naň, ako aj právo podnikat' a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť....Občania majú právo na prácu.“ (Ústava SR, čl. 35)
právo na čisté životné prostredie	Klimatická zmena (cieľ č. 13)	„Každý má právo na priaznivé životné prostredie.“ (Ústava SR, čl. 44)

Jednotlivé ciele udržateľného rozvoja nie sú priamo koncipované v jazyku blízkom ochrane a podpore ľudských práv. V prípade niektorých rozporov alebo nevyváženosti je dôležité, aby boli jednotlivé čiastkové ciele implementované vo svetle medzinárodnej ochrany ľudských práv. Ako príklad možno uviesť tie čiastkové ciele Agendy 2030, ktorých implementácia závisí najmä od národnej právnej úpravy jednotlivých členských štátov OSN, ktorá môže byť v rozpore s medzinárodnými ľudskoprávnymi štandardami. Ako príklad možno uviesť čiastkový cieľ č. 5.a týkajúci sa hospodárskych práv žien, č. 16.10 týkajúci sa práva na prístup k informáciám, č. 16.2 týkajúci sa zákazu násillia a mučenia a pod.⁸⁰ Úloha podpory a ochrany ľudských práv nie je daná v Agende 2030 len explicitne, ale prístup založený na ľudských právach je základom nosnej konštrukcie agendy, nakoľko heslo samotnej Agendy 2030 znie „nenechajme nikoho za nami – *leave no one behind*“. Ide o priamy odkaz na uplatňovanie rovného zaobchádzania a posilnenie záväzku jednotlivých štátov podporovať a ochraňovať ľudské práva všetkých bez rozdielu rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického a iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, narodenia, postihnutia alebo iného statusu.⁸¹

Udržateľný rozvoj bol dlhé roky vnímaný len cez optiku ochrany životného prostredia (najmä znižovania emisií, recyklácie a pod.). Agenda 2030 toto vnímanie vďaka svojej trojdimenzionálnej štruktúre úspešne naruša. V medzinárodnom kontexte možno badať, že stále viac ľudskoprávnych subjektov má záujem sa priamo podieľať na implementácii alebo monitorovať implementáciu Agendy 2030 (napr. národné inštitúcie na ochranu a podporu ľudských práv, antidiskriminačné orgány, inštitúcie ombudsmanov a pod.), a to aj napriek tomu, že participácia týchto subjektov na inštitucionálnej implementácii Agendy 2030 zatiaľ stagnuje.⁸²

Zakladanie strategických partnerstiev a implementácia Agendy 2030 čo najširším portfóliom verejných a súkromných subjektov, ako aj upriamenie špeciálnej pozornosti na ľudskoprávne aspekty tejto globálnej politiky, by preto významne zlepšila proces a výsledky jej implementácie.

⁸⁰ Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva: „Transforming our world: Human rights in the 2030 Agenda for Sustainable Development“. Dostupné v anglickom jazyku na: www.ohchr.org/Documents/Issues/MDGs/Post2015/TransformingOurWorld.pdf (naposledy navštívené dňa 18. marca 2019).

⁸¹ Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. A/Res/71/1 zo dňa 25. septembra 2015.

⁸² Informácia poskytnutá Equinetom cez e-mail zo dňa 21. januára 2019

4.2 Implementácia Agendy 2030 na Slovensku

Proces implementácie Agendy 2030 na Slovensku bol iniciovaný vládou SR a jej uznesením č. 95/2016 v marci 2016. Verejný orgán, ktorému pripadla koordinácia implementácie Agendy 2030 na Slovensku sa stal Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu (ďalej v texte ako „Úrad podpredsedu“).

4.2.1 Rada vlády SR pre Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj

Vláda SR zriadila taktiež špeciálny odborný poradný, koordinačný a iniciatívny orgán pre otázky týkajúce sa implementácie Agendy 2030 a osobitne pre udržateľný regionálny a územný rozvoj vo vnútroštátnom ako aj medzinárodnom prostredí⁸³ – Radu vlády SR pre Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj (ďalej v texte ako „Rada pre Agendu 2030“).

Rada pre Agendu 2030 má dve komory:

1. vládnu, zloženú zo zástupcov verejných orgánov a inštitúcií a
2. mimovládnu, zloženú zo zástupcov mimovládneho sektora, podnikateľského prostredia a akademickej obce.

Podľa informácií, ktoré Stredisku poskytol Úrad podpredsedu sa stali členmi v prvej fáze ministri zodpovední za kľúčové oblasti pre implementáciu Agendy 2030 a predstavitelia strešných organizácií súkromného, akademického a mimovládneho sektora. Po úprave štatútu sa počet subjektov ešte rozšíril o ďalšie ministerstvá, o zástupcov rád vlády, ktoré pôsobia v príbuzných oblastiach, o zástupcu Úradu vlády Slovenskej republiky, ako ústredného orgánu štátnej správy, o predstaviteľa samospráv a odborov.⁸⁴

V Rade pre Agendu 2030 dohliada na implementáciu agendy v súlade s prístupom založeným na ľudských právach a všetky ďalšie ľudskoprávne aspekty implementácie jediný zástupca, ktorý bol nominovaný Radou vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Pri dopytovaní sa na možnosti členstva Strediska v Rade pre Agendu 2030 bolo Stredisku oznámené, že členstvo národnej inštitúcie na ochranu a podporu ľudských práv a antidiskriminačného orgánu nie je žiadúce z dôvodu už aj tak vysokého počtu členov

⁸³ Štatút Rady vlády SR pre Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj, čl. 2. Dostupné na: <https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fwww.vicepremier.gov.sk%2Fwp-content%2Fuploads%2F2018%2F10%2FStatut-Rady-vlady-A2030maj2018-1.docx> (naposledy navštívené dňa 18. marca 2019).

⁸⁴ Z odpovede Úradu podpredsedu na list Strediska zo dňa 17. januára 2019.

mimovládnej komory Rady pre Agendu 2030. Následne bolo Stredisku ponúknuté členstvo v Pracovnej skupine pre implementáciu Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj a prípravu Národného investičného plánu SR pre roky 2018 – 2030 (ďalej v texte ako „Pracovná skupina“). Pracovná skupina svojou štruktúrou kopíruje štruktúru Rady pre Agendu 2030 a tiež má dve komory, a to vládnu a mimovládnu komoru. Spolu v nej zasadá 61 osôb, z ktorých je 19 zástupcov vládnej komory reprezentujúcich najmä ministerstvá a Úrad vlády Slovenskej republiky a 42 zástupcov mimovládnej komory reprezentujúcej široké portfólio organizácií, vrátane Strediska.⁸⁵ Len približne 14 % organizácií, resp. subjektov, ktoré sú členmi Pracovnej skupiny, sa venuje priamo alebo nepriamo ochrane a podpore ľudských práv.

Napriek vyššiemu zastúpeniu subjektov zaoberajúcich sa ochranou a podporou ľudských práv v Pracovnej skupine je Stredisko znepokojené celkovým počtom zástupcov z oblasti ochrany a podpory ľudských práv a považuje tento počet zástupcov za nedostatočný. Podľa informácií od Úradu podpredsedu, úrad stále posudzuje nové žiadosti o členstvo v Rade pre Agendu 2030⁸⁶, avšak o charaktere žiadateľov, čo do odvetvia pôsobenia, nemá Stredisko žiadne informácie.

4.2.2 Proces adaptácie Agendy 2030

Agenda 2030 je rozsiahlou trojdimenzionálnou globálnou politikou. Aj keď sa takmer všetky ciele udržateľného rozvoja priamo alebo nepriamo dotýkajú nie je možné, aby Slovensko implementovalo všetky ciele udržateľného rozvoja aj s ich čiastkovými cieľmi, a to v príslušnom časovom horizonte, do roku 2030. Práve z tohto dôvodu začal proces implementácie Agendy 2030 na Slovensku jej adaptáciou pre potreby SR. Cieľom adaptácie bolo určiť národné priority implementácie Agendy 2030, ktoré by boli špecifické, merateľné, dosiahnuteľné a relevantné pre SR.

Základným dokumentom procesu adaptácie je dokument s názvom Východiská prípravy národných priorít implementácie Agendy 2030.⁸⁷ Autor, Prognostický ústav Slovenskej akadémie vied, určil na základe globálnych poznatkov pozície SR a už existujúcich

⁸⁵ Z odpovede Úradu podpredsedu na list Strediska zo dňa 17. januára 2019.

⁸⁶ Tamtiež.

⁸⁷ Prognostický ústav Slovenskej akadémie vied: „Východiská prípravy národných priorít implementácie Agendy 2030“ (2016). Dostupné online v slovenskom jazyku na:

docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fwww.vicepremier.gov.sk%2Fwp-content%2Fuploads%2F2018%2F10%2FVychodiska-pripravy-narodnych-priorit-1-2.docx (naposlady navštívené dňa 18. marca 2019).

národných stratégií a politík v danej téme päť národných priorít pre implementáciu Agendy 2030, a to:

1. udržateľný ekonomický rast pri starnúcej populácii a v meniacom sa globálnom prostredí (ciele udržateľného rozvoja č. 7, 8, 9, 10 a 12),
2. vzdelanie pre udržateľný rozvoj (ciele udržateľného rozvoja č. 4, 8 a 10),
3. zdravie a kvalita života (ciele udržateľného rozvoja č. 3 a 10),
4. udržateľné sídla a krajina v kontexte zmeny klímy (ciele udržateľného rozvoja č. 6, 7, 11, 13 a 15),
5. eliminácia chudoby a sociálna inklúzia (ciele udržateľného rozvoja č. 1, 2 a 10).

Úrad podpredsedu sa v súvislosti s národnými prioritami implementácie Agendy 2030 zorganizoval participatívny proces, ktorý pozostával s viacerých stretnutí so zainteresovanými aktérmi vo forme okrúhleho stola s prezentáciami, ktoré boli organizované povereným občianskym združením (PDCS, o.z.)⁸⁸ v Bratislave a v jednotlivých regiónoch Slovenska. Participatívny proces prebiehal od marca 2018 do mája 2018 a z celkového počtu 250 oslovených subjektov sa participatívneho procesu zúčastnilo 148 zástupcov mimovládneho sektora, samosprávy, záujmových združení, podnikateľského prostredia a akademickej obce.⁸⁹ Najdôležitejším výsledkom participatívneho procesu bolo rozšírenie počtu národných priorít implementácie Agendy 2030 o novú národnú prioritu, a to 6. právny štát, demokracia a bezpečnosť (cieľ trvalo udržateľného rozvoja č. 16).

V júni 2018 schválila vláda SR všetkých šesť národných priorít pre implementáciu Agendy 2030 a následne boli prezentované vo forme národnej dobrovoľnej hodnotiacej správy⁹⁰ na pôde OSN v New Yorku počas politického fóra na vysokej úrovni k Agende 2030. Túto správu vypracovávajú členské štáty OSN ako súčasť kontrolného mechanizmu plnenia cieľov udržateľného rozvoja Agendy 2030 a zároveň má slúžiť ako platforma na výmenu dobrej praxe a výziev, s ktorými sa implementujúce štáty OSN stretnú. Vo všeobecnosti sa má zato, že národná dobrovoľná hodnotiacia správa by mala obsahovať čo najširšie informácie o pokroku v implementácii Agendy 2030 na národnej úrovni, berúc do úvahy aj podmienky typické pre členský štát OSN, ktorý správu podáva. Správa by mala tak obsahovať jednotlivé opatrenia, ktoré boli vykonané za účelom implementácie Agendy 2030 a ich výsledky. Na tento aspekt sa kladie každým rokom väčší dôraz, nakoľko v roku 2018 ubehli už tri roky od prijatia rezolúcie Valného zhromaždenia OSN, ktorým bola prijatá Agenda 2030, a teda očakáva sa, že jednotlivé

⁸⁸ Dostupné na: www.pdcs.sk/sk/ (naposledy navštívené dňa 18. marca 2019).

⁸⁹ Z odpovede Úradu podpredsedu na list Strediska zo dňa 17. januára 2019.

⁹⁰ Dostupné na: www.vicpremier.gov.sk/wp-content/uploads/2018/10/20131Agenda2030_VNR_Slovakia.pdf

členské štáty OSN už Agendu 2030 vhodne adaptovali na národné podmienky a začali s jej implementáciou. Bohužiaľ SR v júli 2018 nebola v procese implementácie Agendy 2030. Toho času boli určené len národné priority pre implementáciu Agendy 2030, ktoré neobsahovali žiadne špecifické, dosiahnuteľné a merateľné opatrenia na jej implementáciu.

Stredisko konštatuje, že napriek veľmi rýchlemu procesu adaptácie Agendy 2030 a participatívneho procesu, ktorého výsledkom boli národné priority implementácie Agendy 2030, je Slovensko výrazne pozadu a mešká s implementáciou Agendy 2030. V tomto zmysle možno hodnotiť, že národná dobrovoľná hodnotiacia správa SR prezentovaná na politickom fóre na vysokej úrovni v júli 2018 v New Yorku nevykazovala charakteristické znaky tohto druhu správy, ale bola skôr prezentáciou predbežného náčrtu ako bude implementácia Agendy 2030 na Slovensku vyzerat'.

4.2.3 Národný investičný plán SR pre roky 2018 – 2030

V septembri 2018 prijala vláda SR Národný investičný plán SR pre roky 2018 – 2030 (ďalej v texte ako „NIP“), ktorý možno vnímať ako medzirezortný integrovaný strategický dokument, ktorý definuje prioritné témy a kľúčové programy do roku 2030, dokumentované indikatívnymi projektmi, prostredníctvom ktorých bude vybudovaná nová hospodárska, sociálna a environmentálna infraštruktúra, prípadne sa stav existujúcej infraštruktúry zlepši.⁹¹

NIP rozdeľuje tieto kľúčové programy a projekty do desiatich prioritných sektorov, a to doprava, energetika, informatizácia a elektronické komunikácie, vzdelávanie, výskum a inovácie, zdravotníctvo, životné prostredie, poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo, sociálna inklúzia a zamestnanosť a regionálny rozvoj.⁹² Stredisko je znepokojené skutočnosťou, že pilotná verzia NIP, ktorá bola schválená vládou SR plne neodzrkadľuje výsledky participatívneho procesu, a to z dôvodu, že implementácia národnej priority 6. právny štát, demokracia a bezpečnosť (cieľ udržateľného rozvoja č. 16). Pilotná verzia NIP implementuje cieľ udržateľného rozvoja č. 16 len prostredníctvom prioritného sektora – Informatizácia a elektronické komunikácie, a to vo forme projektov zameraných na optimalizáciu, modernizáciu a zabezpečenie lepších elektronických služieb a vládneho

⁹¹ NIP, str. 4. Dostupné na:

www.enviroportal.sk/eia/dokument/275308?uid=abfa709f2e12c973a51f3d03109d49fbab15e396 (naposledy navštívené dňa 26. februára 2019).

⁹² Tamtiež.

úložiska.⁹³ Účastníci participatívneho procesu k národnej prioritě č. 6 právny štát, demokracia a bezpečnosť sa jednoznačne vyjadrili, že súčasťou tejto národnej priority je najmä:

- posilniť mechanizmy, nástroje a metódy odhaľovania a potierania korupcie vo všetkých sférach verejného života,
- posilniť implementáciu princípov rodovej rovnosti a elimináciu domáceho násillia,
- posilniť nezávislosť verejnoprávnych médií a zabezpečiť prístup verejnosti k pluralitným zdrojom informácií prostredníctvom účinných pravidiel zákazu koncentrácií médií,
- zlepšiť vymožitelnosť práva vo všetkých typoch súdnych, správnych a iných konaní,
- zabezpečiť a posilniť prístup k spravodlivosti pre všetkých, vrátane osôb bez finančných zdrojov, osôb obmedzených na osobnej slobode, chránených oznamovateľov a iných znevýhodnených osôb/skupín, s cieľom zabezpečiť dodržanie princípov spravodlivého súdneho procesu,
- silné, transparentné, nezávislé a nestranné kontrolné, inšpekčné a vyšetrovacie inštitúcie.

Stredisko kriticky hodnotí, že NIP v súčasnej podobe odzrkadľuje charakter národnej priority č. 6 právny štát, demokracia a bezpečnosť len minimálne.

Odporúčania

Stredisko odporúča:

1. Vládi SR a Úradu podpredsedu začleniť do Rady vlády SR pre Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj viac zástupcov organizácií, ktorých predmetom činnosti je ochrana a podpora ľudských práv.
2. Úradu podpredsedu vlády SR bezodkladne zvýšiť informovanosť o procese implementácie Agendy 2030 na Slovensku a bezodkladne zefektívniť participatívny proces tvorby dokumentu Vízie a stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030, a to najmä zabezpečením vyššej účasti zástupcov občianskej spoločnosti na procese implementácie.
3. Úradu podpredsedu vlády SR a Rade vlády SR pre Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj vykonať všetky kroky potrebné k začleneniu národnej priority č. 6 právny štát,

⁹³ Tamtiež, str. 19.

demokracia a bezpečnosť v rozsahu diskutovanom počas participatívneho procesu z marca – mája 2018 do nasledujúcej aktualizácie NIP.

5 Podnikanie a ľudské práva

Koncept podnikania a ľudských práv možno definovať ako „komplexné vzťahy, ktoré vznikajú v súvislosti s porušením alebo ochranou ľudských práv podnikateľskými subjektami (spoločnosťami) pri výkone ich podnikateľskej činnosti. Ide o vzťahy, ktoré vznikajú najmä medzi štátom ako primárnym subjektom ochrany ľudských práv, podnikateľom ako subjektom, ktorý je zodpovedný za dodržiavanie ľudských práv a jednotlivcom alebo komunitou ako nositeľmi ľudských práv, ako aj ďalšími subjektami napr. národnými inštitúciami pre ľudské práva, združeniami podnikateľov, odbormi, mimovládnyimi organizáciami, médiami a pod.“⁹⁴

V roku 2011 schválila Rada OSN pre ľudské práva rezolúciou č. 17/4 tzv. Hlavné zásady OSN pre podnikanie a ľudské práva (ďalej v texte ako „Hlavné zásady OSN“). Hlavné zásady OSN sú právne nezáväzným dokumentom, ktorý upravuje koncept podnikania a ľudských práv zameriavajúc sa primárne na tri základné aspekty:

- povinnosť štátu dodržiavať, chrániť a naplňovať ľudské práva,
- povinnosť podnikateľov dodržiavať všetky platné právne normy, vrátane tých, ktoré upravujú ochranu ľudských práv,
- právo jednotlivca na nápravu v prípade porušenia ľudských práv.

Tieto tri základné aspekty tvoria troj-pilierovú kostru Hlavných zásad OSN. Jednou zo základných charakteristík je, že sa týkajú všetkých štátov a podnikateľských subjektov, vrátane nadnárodných spoločností bez ohľadu na ich veľkosť, sektor, miesto pôsobenia, vlastníctvo a štruktúru.⁹⁵

⁹⁴ Babačová B., Pavlíčková Z.: Podnikanie a ľudské práva: úvod do problematiky, Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2018. ISBN: 978-80-89016-98-3, str. 6.

⁹⁵ Hlavné zásady OSN pre oblasť podnikania a ľudských práv, dostupné v anglickom jazyku na: www.ohchr.org/documents/publications/GuidingprinciplesBusinesshr_eN.pdf (naposledy navštívené dňa 26. februára 2019).

Regulácia vplyvu podnikateľov a ich činnosti je tiež predmetom ďalších medzinárodných dokumentov na regionálnej úrovni, najmä Odporúčania Výboru ministrov Rady Európy členským štátom č. CM/Rec(2016)3 zo dňa 2. marca 2016 o ľudských právach a podnikaní (ďalej v texte ako „Odporúčanie Rady Európy“)⁹⁶ a Smernice Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj pre nadnárodné spoločnosti⁹⁷ (ďalej v texte ako „Smernice OECD“).

Základné dokumenty v oblasti podnikania a ľudských práv zdieľajú hodnotový základ, t. j. snahu zmierňovať a predchádzať negatívnym vplyvom a škodlivým dopadom podnikateľskej činnosti na uplatňovanie ľudských práv. Na druhej strane sa mnohými svojimi ustanoveniami, spôsobom prijatia a implementácie odlišujú. Nižšie možno nájsť základnú komparáciu Hlavných zásad OSN, Smerníc OECD a Odporúčania Rady Európy.

Tabuľka č. 3: Porovnanie Hlavných zásad OSN, Smerníc OECD a Odporúčanie Rady Európy⁹⁸

Hlavné zásady OSN	Smernice OECD	Odporúčanie Rady Európy
univerzálne akceptované na úrovni OSN s členskou základňou 193 členských štátov	akceptované na úrovni OECD s členskou základňou 36 členských štátov pokrývajúcich rôzne regióny sveta	akceptované na úrovni Rady Európy so základňou 47 členských štátov pokrývajúcich európsky región
boli prijaté v roku 2011	boli prijaté v roku 1976	bolo prijaté v roku 2016
upravujú prioritne len oblasť podnikania a ľudských práv	upravujú prioritné zodpovedné vykonávanie podnikateľskej činnosti, s presahom na ľudské práva	upravuje prioritne len oblasť podnikania a ľudských práv
všeobecná úprava podnikania a ľudských práv	stručná všeobecná a miestami konkretizovaná úprava podnikania a ľudských práv	všeobecná a konkretizovaná úprava podnikania a ľudských práv
týkajú sa všetkých typov podnikateľských subjektov	týkajú sa predovšetkým nadnárodných spoločností	týkajú sa všetkých typov podnikateľských subjektov
nezahŕňajú samostatný mechanizmus na riešenie sťažností	zahŕňajú samostatný mechanizmus na riešenie sťažností – národné	nezahŕňajú samostatný mechanizmus na riešenie sťažností

⁹⁶ Odporúčanie Rady Európy č. CM/Rec(2016)3 zo dňa 2. marca 2016 o ľudských právach a podnikaní. Dostupné v anglickom jazyku na: search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c1ad4 (naposledy navštívené dňa 26. februára 2019).

⁹⁷ Smernice OECD pre nadnárodné spoločnosti. Dostupné v anglickom jazyku na: www.oecd.org/investment/mne/1922428.pdf (naposledy navštívené dňa 26. februára 2019).

⁹⁸ Babačová B., Pavlíčková Z.: „Podnikanie a ľudské práva: úvod do problematiky“ (2018, SNSLP) ISBN: 978-80-89016-98-3, str. 17.

	kontaktné miesta pre Smernice OECD	
nie sú pravidelne aktualizované	pravidelne aktualizované (naposledy v roku 2011)	nie je pravidelne aktualizované
neodkazuje priamo na žiadne soft law v tejto oblasti	neodkazuje priamo na žiadne soft law v tejto oblasti	priamo odkazuje na Hlavné zásady OSN

V SR boli doposiaľ implementované iba Smernice OECD. Pokiaľ ide o Hlavné zásady OSN alebo Odporúčanie Rady Európy, tie SR neimplementovala, ani nevykonala žiadne kroky smerujúce k ich implementácii. Smernice OECD predstavujú najširší súbor odporúčaní pre oblasť zodpovedného podnikania na pôde OECD a boli prijaté ako súčasť Deklarácie OECD o medzinárodných investíciách a nadnárodných podnikoch v roku 1976. Od vtedy boli Smernice OECD päťkrát novelizované a doplnené. Naposledy v roku 2011, keď pribudla samostatná kapitola pre oblasť ľudských práv, ktorá integruje zodpovednosť podnikateľov za dodržiavanie ľudských práv tak, ako je vymedzená v Hlavných zásadách OSN.⁹⁹ Smernice OECD implementovala SR v roku 2016, kedy na základe rozhodnutia ministra hospodárstva SR č. 13/2015 vzniklo v SR Národné kontaktné miesto pre Smernice OECD (ďalej v texte ako „Kontaktné miesto“).

Kontaktné miesto vzniklo pri MH SR ako kolektívny pracovný orgán pri MH SR a slúži za účelom zaistenia účinnej implementácie Smerníc OECD.¹⁰⁰ V roku 2018 zastrešovalo jeho činnosť a aktivity spolu päť zamestnancov na odbore bilaterálnej obchodnej spolupráce.¹⁰¹

V zmysle článku 3 štatútu Kontaktného miesta sa skladá z jedenástich členov, zväčša zástupcov jednotlivých ministerstiev, bánk, zamestnávateľov a odborov. Mimovládne organizácie sú zastúpené jediným členom, a to členom Rady vlády SR pre mimovládne organizácie. Úlohou Kontaktného miesta je najmä sa podieľať na zvyšovaní povedomia o Smerniciach OECD a riešiť špecifické prípady vznikajúce pri aplikácii Smerníc OECD. Kontaktné miesto tak možno charakterizovať ako mechanizmus riešenia sťažností, na ktorý sa môžu obrátiť nadnárodné spoločnosti v súvislosti s porušením Smerníc OECD na Slovensku, resp. v súvislosti s porušením Smerníc OECD zo strany slovenského subjektu. Okruh oprávnených subjektov je však problematický, nakoľko nie je jednoznačné, ktorého podnikateľa možno považovať za nadnárodnú spoločnosť. V slovenskom právnom poriadku,

⁹⁹ OECD: Responsible business matters, str. 3, dostupné v anglickom jazyku na:

mneguidelines.oecd.org/MNEguidelines_RBCmatters.pdf (naposledy navštívené dňa 6. marca 2019).

¹⁰⁰ Štatút Kontaktného miesta zo dňa 18. januára 2016, čl. 1. Dostupné na:

www.economy.gov.sk/uploads/files/skdt2aX5.pdf (naposledy navštívené dňa 26. februára 2019).

¹⁰¹ Odpoveď MH SR na list Strediska zo dňa 17. januára 2019.

ako aj na medzinárodnej úrovni, absentuje ustálená právna definícia nadnárodnej spoločnosti. Podľa usmernení OECD sa Smernice OECD vzťahujú na spoločnosti, ktoré pôsobia v akomkoľvek sektore alebo ekonomike a skladajú sa z viacerých spoločností alebo iných entít, ktoré operujú vo viac ako jednej krajine a sú spojené a koordinujú svoje aktivity a činnosti rôznymi spôsobmi.¹⁰² Nie je vylúčené, aby aj iné spoločnosti (napr. národné podniky) dodržiavali Smernice OECD. Takéto spoločnosti však prístup ku Kontaktnému miestu ako mechanizmu riešenia individuálnych sťažností nemajú. Stredisko usudzuje, že povedomie o Smerniciach OECD a Kontaktnom mieste, ako aj záujem nadnárodných spoločností podieľať sa na ich implementácii sú nízke.

Implementácia Smerníc OECD prináša v porovnaní s Hlavnými zásadami OSN a Odporúčaním Rady Európy viaceré výhody, napr. zriadenie mechanizmu sťažností a pravidelnú aktualizáciu obsahu. Na prvý pohľad by sa teda mohlo zdať, že implementáciou Smerníc OECD je problematika podnikania a ľudských práv pokrytá. Stredisko však konštatuje, že odhliadnuc od jednotlivých nedostatkov implementácie Smerníc OECD v SR, výhradná implementácia Smerníc OECD nie je žiadúca, a to najmä z dôvodu, že celková úprava vplyvu podnikateľskej činnosti na uplatňovanie ľudských práv je nedostatočná a je výhradne obmedzená na úzky okruh subjektov – nadnárodných spoločností. Stredisko sa zásadne prikláňa k riadnej, efektívnej a participatívnej duálnej implementácii Smerníc OECD a ďalšieho medzinárodného dokumentu v oblasti podnikania a ľudských práv. Stredisko je názoru, že k zmierneniu negatívnych vplyvov a škodlivých dopadov na uplatňovanie ľudských práv v SR by popri implementácii Smerníc OECD prispela aj implementácia Odporúčania Rady Európy, a to najmä z dôvodov, že Odporúčanie Rady Európy:

- a) je mladším dokumentom ako Hlavné zásady OSN a reflektuje najmä potreby a problematiku širšieho európskeho regiónu,
- b) stavia na Hlavných zásadách OSN¹⁰³ a vyzýva k ich implementácii, ako aj k implementácii Smerníc OECD¹⁰⁴,
- c) odkazuje na konkrétne spôsoby implementácie a vyzýva členské štáty Rady Európy k prijatiu národného akčného plánu pre oblasť podnikania a ľudských práv¹⁰⁵,
- d) venuje osobitnú pozornosť niektorým zraniteľným skupinám obyvateľstva, a to

¹⁰² OECD: Responsible Business Matters, str. 3. Dostupné v anglickom jazyku na:

mneguidelines.oecd.org/MNEguidelines_RBCmatters.pdf (naposledy navštívené dňa 6. marca 2019).

¹⁰³ Odporúčanie Rady Európy č. CM/Rec(2016)3, body 1-9. Dostupné v anglickom jazyku na:

search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c1ad4 (naposledy navštívené dňa 6. marca 2019).

¹⁰⁴ Tamtiež, body 52-53.

¹⁰⁵ Tamtiež, body 10-12.

pracovníkom, deťom, pôvodným obyvateľom, ľudskoprávnym aktivistom a aktivistkám¹⁰⁶,

- e) požaduje, aby členské štáty Rady Európy prijímali legislatívu zabezpečujúcu trestnoprávnu zodpovednosť podnikateľov za trestné činy v zmysle medzinárodného práva, ako napr. korupcia, obchodovanie s ľuďmi a sexuálne vykorisťovanie detí.¹⁰⁷

Riadnou a efektívnou implementáciou Odporúčania Rady Európy by sa priamo plnil aj záväzok SR implementovať Hlavné zásady OSN, zlepšila viditeľnosť Kontaktného miesta a kvalita podnikateľského prostredia, ako aj zlepšila uplatniteľnosť ľudských práv v SR.

5.1 Spoločensky zodpovedné a udržateľné podnikanie na Slovensku

Kým pojem podnikanie a ľudské práva je v SR pomerne neznámym konceptom, pojem spoločensky zodpovedného podnikania sa začína postupne udomácňovať aj u nás. Na prvý pohľad sa môže zdať, že spoločenská zodpovednosť podnikov a koncept podnikania a ľudských práv sú totožnými. Spoločenská zodpovednosť podnikov je „koncept, na základe ktorého podniky dobrovoľne začleňujú do svojich obchodných činností a vzájomných vzťahov so zúčastnenými stranami sociálne a environmentálne aspekty“.¹⁰⁸ Spoločenská zodpovednosť podnikov je teda povinnosť, ktorú na seba berie podnikateľ dobrovoľne nad rámec svojich právnych povinností. Na druhej strane pri koncepte podnikania a ľudských práv hovoríme o plnení zákonných povinností – povinnosti dodržiavať ľudské práva jednotlivcov a skupín v rozsahu, v akom sú súčasťou právneho poriadku SR. Pri koncepte podnikania a ľudských práv teda o dobrovoľnosti hovoriť nemôžeme.

V súčasnosti sa popri spoločenskej zodpovednosti podnikov začína aktívne skloňovať aj pojem udržateľnosti, ktorý sa do popredia dostáva od roku 2015 prijatím Agendy 2030 v pléne Valného zhromaždenia OSN. Úspešný nástup a popularita udržateľnosti a jej monitorovanie v podnikateľskom prostredí je daná najmä tým, že záujem podnikateľov na ochrane životného prostredia častokrát reflektovali aj ich aktivity v oblasti spoločenskej zodpovednosti. Prijímanie opatrení na zmiernenie negatívnych vplyvov a škodlivých

¹⁰⁶ Tamtiež, body 58-70.

¹⁰⁷ Tamtiež, body 44-46.

¹⁰⁸ Európska komisia, Zelená kniha: Podpora európskeho rámca spoločenskej zodpovednosti podnikov, COM/2001/0366. Dostupné na: eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52001DC0366 (naposledy navštívené dňa 12. marca 2019).

dopadov na uplatňovanie ľudských práv, monitorovanie ich úspešnosti a komunikácia zistení s ďalšími zainteresovanými aktérmi a spoločnosťou je ojedinelá nie len v SR, ale aj na globálnej úrovni.

5.2 Prieskum politík podnikateľských subjektov na Slovensku so zameraním na úpravu spoločenskej zodpovednosti, udržateľnosti a ochranu ľudských práv

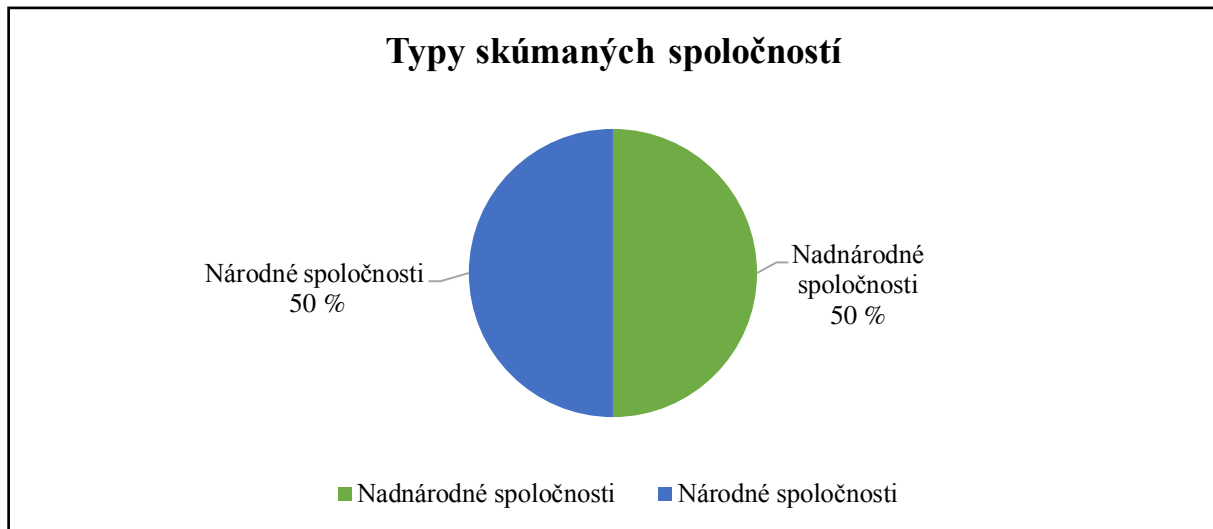
Stredisko v rámci monitorovania dodržiavania ľudských práv v SR pri príprave tejto správy zmapovalo skúsenosti národných a nadnárodných spoločností pôsobiacich v SR s konceptom spoločenskej zodpovednosti, udržateľnosti a ochranou ľudských práv. Stredisko náhodne vybralo 100 spoločností s rôznou právnou formou podnikajúcich v rôznych odvetviach a rôzneho charakteru (súkromné – štátne). Počas mapovania politík jednotlivých spoločností vychádzalo Stredisko najmä z verejne dostupných informácií zbieraných Štatistickým úradom SR (zaradenie do odvetvia – NACE, veľkosť spoločnosti podľa počtu zamestnancov)¹⁰⁹ a informácií, ktoré na svojich webových sídlach zverejnili jednotlivé spoločnosti.

Prieskumnú vzorku skúmaných spoločností možno zatriediť podľa typu spoločnosti – národná/nadnárodná, veľkosti meranej podľa počtu zamestnancov a odvetvia pôsobenia. Podľa typu spoločnosti tvorilo prieskumnú vzorku 50 % nadnárodných spoločností a 50 % národných spoločností (viď graf č. 5). Pri definícii nadnárodných spoločností vychádzalo Stredisko zo zaužívanej definície a zaradilo sem všetky spoločnosti, ktorých materská spoločnosť má domicil alebo sídlo mimo územia SR, a to bez ohľadu na právnú formu, vlastníctvo spoločnosti, organizačnú štruktúru alebo jej fungovanie. Patria sem teda dcérske spoločnosti, organizačné zložky, podniky, ale aj spoločnosti s ručením obmedzeným, verejné obchodné spoločnosti a akciové spoločnosti, ktoré majú vzťah nadriadenosti a podriadenosti so spoločnosťou sídliacou mimo územia SR. Medzi národné spoločnosti boli zaradené také spoločnosti, ktoré vykonávajú výhradne podnikateľskú činnosť na území SR (mimo exportu svojich produktov a služieb) bez ohľadu na právnú formu, vlastníctvo, organizačnú štruktúru alebo fungovanie spoločnosti. Podmienkou teda bolo, aby v prípade, ak spoločnosť zriadila dcérske spoločnosti, mali aj tieto sídlo na území SR. Spoločnosti, ktoré boli síce zriadené na území SR, ale toho času majú dcérske spoločnosti, organizačné zložky alebo podniky aj mimo územia SR boli

¹⁰⁹ Stredisko pracovalo najmä s webovým portálom www.finstat.sk.

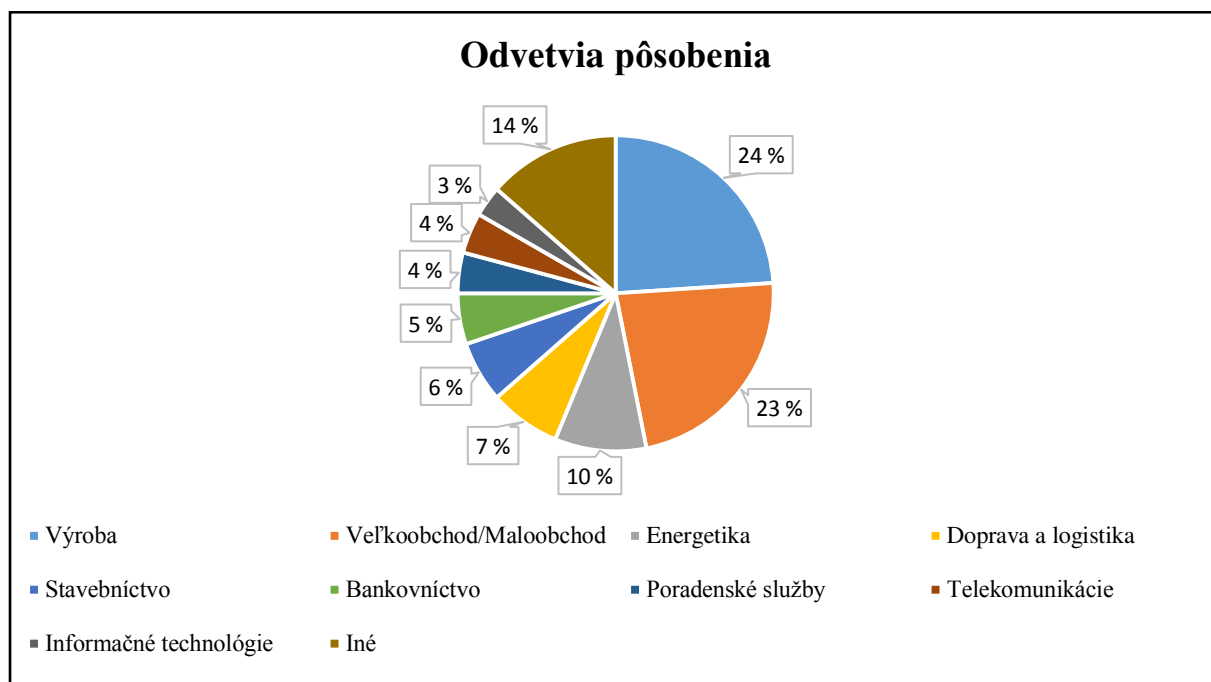
klasifikované ako nadnárodné spoločnosti.

Graf č. 5: Skúmané spoločnosti podľa typu spoločnosti

Najväčšie zastúpenie mali spoločnosti pôsobiace vo výrobe (25 spoločností) a vo veľkoobchode (20 spoločností). Z ďalších odvetví bola zastúpená energetika (10 spoločností), doprava a logistika (6 spoločností), stavebníctvo (6 spoločností), bankovníctvo (5 spoločností), poradenské služby (4 spoločnosti), telekomunikácie (5 spoločností), informačné technológie (3 spoločnosti) a iné odvetvia (16 spoločností). Spoločnosti zaradené do kategórie iné vykonávali svoju činnosť napr. v oblasti športu, umenia, poisťovníctva, baníctva, spracovania odpadu, starostlivosti o lesy a gastronómii.

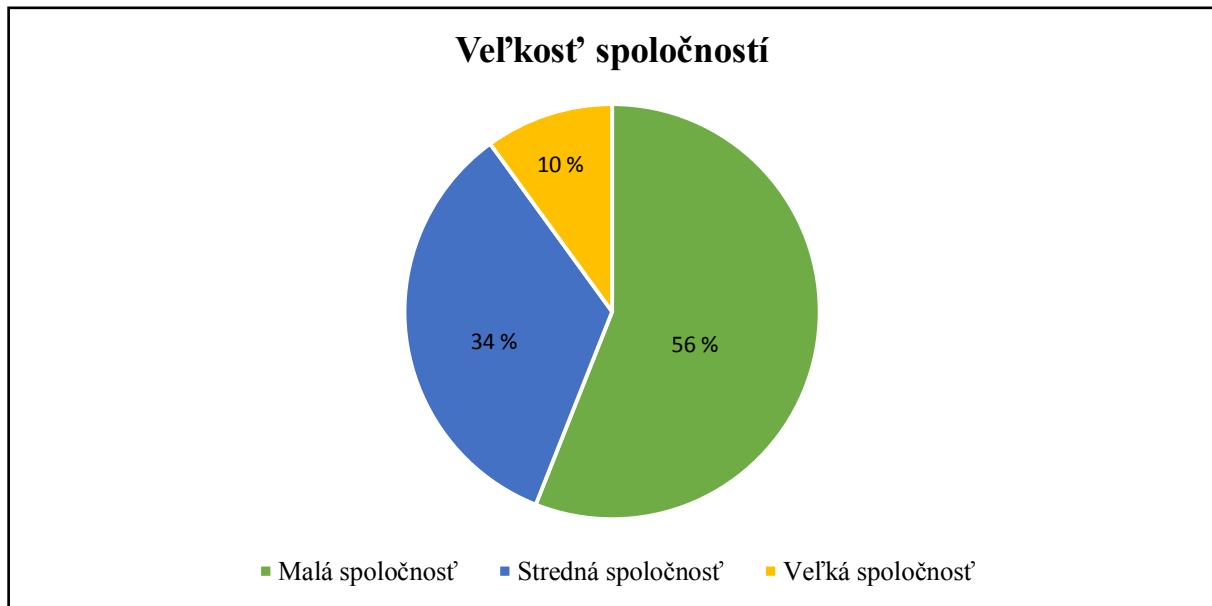
Graf č. 6: Skúmané spoločnosti podľa odvetvia pôsobenia

Podľa veľkosti spoločností možno prieskumnú vzorku rozdeliť do troch kategórií, pričom rozhodujúcim ukazovateľom bol počet zamestnancov, ktorých spoločnosť zamestnávala v rokoch 2017 – 2018.¹¹⁰ Prvú kategóriu tvoria tzv. malé spoločnosti a podniky, ktoré zamestnávajú od 0 do 1 000 zamestnancov, ktorých bolo do prieskumu zahrnutých 56. Spolu 34 skúmaných spoločností patrilo do kategórie stredných spoločností, ktoré zamestnávajú od 1 001 do 4 000 zamestnancov. Napokon 10 skúmaných spoločností patrilo do kategórie veľkých spoločností, ktorú tvoria podniky a spoločnosti, ktoré zamestnávajú viac ako 4001 zamestnancov.

¹¹⁰ Informácie zverejnené Štatistickým úradom SR.

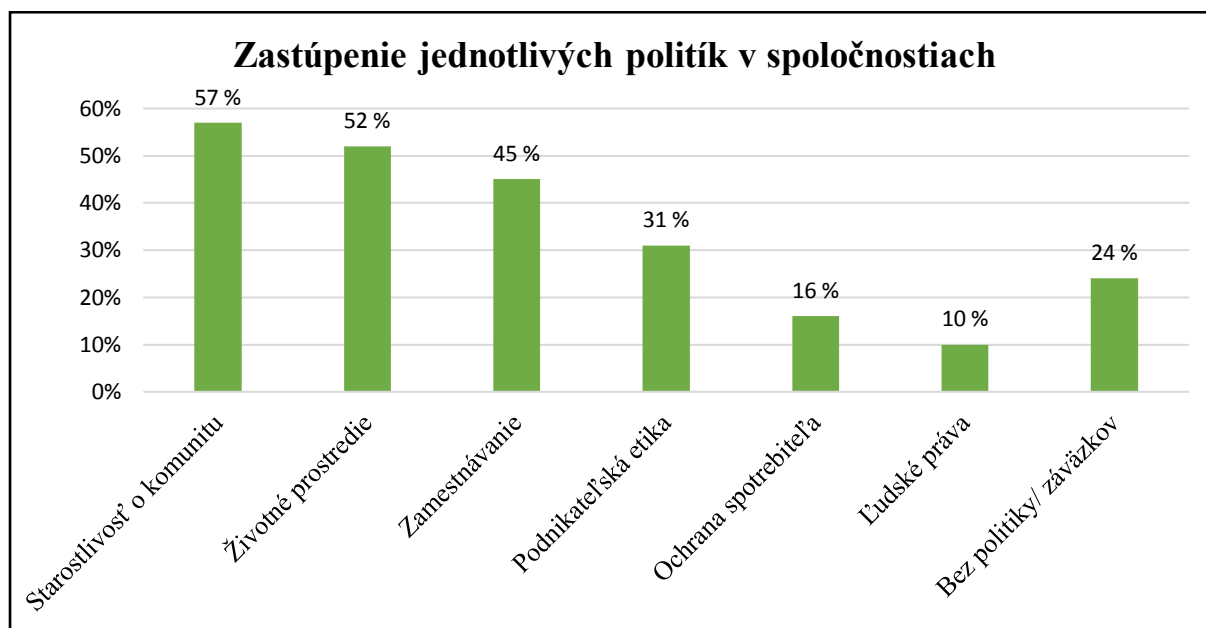
Graf č. 7: Rozdelenie spoločností podľa veľkosti

Stredisko sa v rámci mapovania zameralo na to, či má spoločnosť zverejnené politiky v oblasti zodpovedného podnikania, udržateľnosti a ľudských práv. V prípade dostupnosti takýchto politík, Stredisko vyhodnocovalo vzájomné nastavenie týchto politík a ich obsah. Predmetom skúmania politík jednotlivých spoločností boli najmä na činnosti alebo záväzky v týchto oblastiach:

1. činnosti alebo záväzky v oblasti ochrany životného prostredia,
2. činnosti alebo záväzky v oblasti zamestnávania (napr. nediskriminácia, ochrana pred sexuálnym obťažovaním, bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci, vzdelávanie zamestnancov, pracovné podmienky a iné),
3. činnosti alebo záväzky v oblasti ochrany spotrebiteľa (najmä kvalita a bezpečnosť produktov a služieb),
4. činnosti alebo záväzky v oblasti podnikateľskej etiky (napr. etický kódex dodávateľov a spolupracujúcich subjektov, boj proti korupcii a iné),
5. činnosti alebo záväzky v oblasti práce s komunitami (napr. filantropické aktivity, podpora zraniteľných skupín, nadačné fondy a iné),
6. činnosti alebo záväzky v oblasti ochrany ľudských práv (napr. politické, občianske, sociálne a ekonomické práva).

Graf č. 8: Zastúpenie jednotlivých politík v skúmaných spoločnostiach

Vyššie uvedený graf ukazuje, že najtypickejšou črtou spoločenskej zodpovednosti podnikov v SR je filantropia a charitatívna činnosť. Až 57 % skúmaných spoločností sa venuje podpore a starostlivosti o komunitu prostredníctvom projektov, zbierok alebo vlastných nadačných fondov. Spoločnosti podporujú najmä mimovládne organizácie a projekty, ktoré súvisia s predmetom ich činnosti alebo resp. sú implementované v regióne, v ktorom sídli.

Príklad:

Spoločnosť A založila občianske združenie, ktoré sa venuje vytváraniu podmienok, resp. zlepšovaniu podmienok na rozvoj regiónu, v ktorom pôsobí, a to najmä podporou rôznych aktivít v oblasti zdravotníctva, kultúry, vzdelávania, športu.

Druhou najčastejšie vyskytujúcou sa politikou alebo záväzkami v oblasti spoločenskej zodpovednosti sú politiky resp. záväzky v oblasti ochrany životného prostredia. Až 52 % spoločností z prieskumnej vzorky sa venuje ochrane životného prostredia a to vo všeobecnosti alebo sa zameriavajú na ochranu životného prostredia pred negatívnymi dopadmi vlastnej podnikateľskej činnosti.

Príklad:

Spoločnosť B pri svojej výrobe a predaji využíva 100 % dreva z trvalo udržateľných zdrojov, a spracováva ho tak, aby pri tom vznikalo čo najmenej odpadu. Zároveň spoločnosť B spolupracuje so Svetovým fondom na ochranu prírody a ďalšími organizáciami v boji proti nelegálnej ťažbe dreva a na podpore zodpovedného obchodovania s drevom.

Ochrana práv a právom chránených záujmov zamestnancov sa umiestňuje až na treťom mieste. Len menej ako polovica spoločností z prieskumnej vzorky (45 %) má špecifické politiky chrániace práva a záujmy svojich zamestnancov. Najčastejšie sa tieto politiky týkajú ochrany bezpečnosti a zdravia pri práci, rovnosti príležitostí a nediskriminácie alebo zosúladenia pracovného a súkromného života.

Príklad:

Spoločnosť C zriadila pre svojich zamestnancov psychologickú poradňu vo forme 24/7 linky, na ktorú sa môžu zamestnanci obrátiť v súvislosti s problémami v oblasti duševného zdravia. Spustenie linky podporila spoločnosť C osvetovou kampaňou na pracovisku a ďalšími aktivitami, ako napr. workshopmi, hodinami jogy a pod.

Na posledných troch miestach sa s miernym odstupom umiestnili politiky v oblasti podnikateľskej etiky, ochrany spotrebiteľa a ochrany ľudských práv. Práve ochrana ľudských práv dopadla v prieskume Strediska najhoršie zo všetkých posudzovaných politík. Vo svojom portfóliu zodpovedného podnikania ju má len 10 % skúmaných spoločností. Mnohé z týchto politík sú veľmi stručné a vágne. V prípade, ak sa špecializujú na konkrétne prvky ochrany ľudských práv, ide o najmä záväzok striktne dodržiavať zákaz nútenej a detskej práce na vlastnom pracovisku, ako aj vo svojom dodávateľskom reťazci. Najviac spoločností, ktoré uplatňujú politiky na ochranu ľudských práv pôsobi v oblasti výroby (70 %), stavebníctva (20 %) a veľkoobchodu/maloobchodu (10 %).

Príklad:

Spoločnosť D prijala samostatnú firemnú politiku pre oblasť práv zamestnancov a ľudských práv. Vo svojej politike sa zaviazala najmä na odmietanie akejkoľvek nútenej a väzenskej práce a detskej práce, diskriminácie, krutého a neľudského zaobchádzania. Zároveň spoločnosť vyhlásila, že zamestnancov odmeňuje v súlade s právnou úpravou a plne dodržiava právo zamestnancov sa združovať a právo na kolektívne vyjednávanie.

Znepokojujúce je, že až takmer jedna tretina (24 %) skúmaných spoločností neuvádza žiadne informácie o svojich záväzkoch a politikách v oblasti spoločenskej zodpovednosti, udržateľnosti alebo ochrany ľudských práv na svojom webovom sídle. Stredisko poznamenáva, že medzi skúmanými spoločnosťami, ktoré žiadne záväzky alebo politiky neuvádzajú, sa nachádzajú národné aj medzinárodné spoločnosti. Stredisko nevyklučuje, že skúmané spoločnosti takéto politiky alebo záväzky majú, avšak upozorňuje, že jedným zo základných predpokladov uplatňovania a implementácie politik v oblasti spoločenskej zodpovednosti, udržateľnosti alebo ochrany ľudských práv je komunikácia politik a jej výsledkov so zainteresovanými aktérmi a verejnosťou. Zverejňovanie prijatých politik je v záujme ich efektívnej komunikácie a účinnej implementácie.

Na základe získaných údajov, Stredisko dospelo k nasledujúcim záverom:

1. väčšina spoločností uvádza aspoň základné informácie o svojich záväzkoch alebo činnosti v oblasti spoločenskej zodpovednosti, udržateľnosti alebo ochrane ľudských práv,
2. jednotlivé spoločnosti uvádzajú informácie o spoločenskej zodpovednosti, udržateľnosti alebo ochrane ľudských práv vo forme verejných záväzkoch alebo prehľade činnosti v týchto oblastiach (napr. ukončené projekty, štatistické ukazovatele a pod.),
3. jednotlivé spoločnosti uvádzajú najčastejšie informácie o záväzkoch alebo činnosti v oblasti spoločenskej zodpovednosti, udržateľnosti alebo ochrane ľudských práv vo svojej výročnej správe, etickom kódexe alebo jednotlivých sekciách svojho webového sídla,
4. len málo spoločností podáva správu o svojej činnosti a plnení záväzkoch v oblasti spoločenskej zodpovednosti alebo udržateľnosti v samostatnej správe,
5. len veľmi málo spoločností sa vo svojich politikách venuje špecificky ochrane ľudských práv.

5.3 Kroky k účinnej implementácii štandardov pre oblasť podnikania a ľudských práv v SR

Z hľadiska implementácie medzinárodných štandardov pre oblasť podnikania a ľudských práv SR zaostáva, pričom doposiaľ implementovala iba Smernice OECD prostredníctvom zriadenia Kontaktného miesta. Vo vzťahu k Hlavným zásadám OSN a Odporúčaniu Rady Európy, SR nevykonala konkrétne kroky smerujúce k ich implementácii. Tým je v SR obmedzená úprava vplyvu podnikateľskej činnosti na uplatňovanie ľudských práv výhradne na úzky okruh subjektov, ktorými sú nadnárodné spoločnosti. Stredisko sa zásadne prikláňa k riadnej, efektívnej a participatívnej duálnej implementácii Smerníc OECD a Odporúčania Rady Európy, pričom riadnou implementáciou Odporúčania Rady Európy by sa priamo plnil aj záväzok SR implementovať Hlavné zásady OSN.

Za účelom presadzovania implementácie týchto medzinárodných štandardov, šírenia osvedčenia o problematike podnikania a ľudských práv medzi zainteresovanými subjektami, podnikateľmi a širšou verejnosťou, ako aj s cieľom poskytovania poradenstva v oblasti predchádzania a eliminovania negatívnych dopadov podnikateľov na ľudské práva zriadilo Stredisko v roku 2018 Národné kontaktné miesto pre podnikanie a ľudské práva (ďalej v texte ako „NAKOM“). NAKOM sa v porovnaní s Kontaktným miestom opiera o všetky z uvedených medzinárodných dokumentov a svoju činnosť zameriava na všetky podnikateľské subjekty, bez ohľadu na ich veľkosť, odvetvie alebo druh, teda nie výhradne na nadnárodné spoločnosti.¹¹¹

Na rozdiel od konceptu zodpovedného podnikania podnikateľa nemajú dostatočné povedomie o ich zodpovednosti v oblasti ľudských práv a medzinárodných štandardoch v tejto oblasti. Výsledky mapovania situácie Strediskom ukázali, že iba veľmi malá časť spoločností sa vo svojich vnútorných politikách venuje špecificky ochrane ľudských práv. Stredisko verí, že systematické aktivity štátu s cieľom implementácie medzinárodných štandardov by prispeli k zvýšeniu povedomia a motivácii podnikateľov analyzovať dopady ich činnosti na ľudské práva a prostredníctvom interných politik prijímať opatrenia s cieľom predchádzať, eliminovať alebo naprávať negatívne dopady ich činnosti na ľudské práva, čím by sa zlepšilo aj podnikateľské prostredie na Slovensku a uplatniteľnosť ľudských práv.

Je preto nevyhnutné, aby vláda SR bezodkladne pristúpila k implementácii Odporúčania Rady Európy a Hlavných zásad OSN. Prvým krokom účinnej implementácie by malo byť

¹¹¹ Bližšie k postaveniu NAKOM a jeho činnosti pozri: www.nakom.sk (naposledy navštívené dňa 13. marca 2019).

posúdenie východiskovej situácie týkajúcej sa dopadov podnikateľskej činnosti na ľudské práva, pričom do tohto procesu by štát mal zapojiť širokú škálu zainteresovaných subjektov, vrátane príslušných ministerstiev a orgánov štátnej správy (napr. MH SR, MPSVaR SR, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej v texte ako „MS SR“), Štatistický úrad Slovenskej republiky, Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu a pod.), zástupcov orgánov územnej samosprávy, podnikateľov (prostredníctvom zástupcov ich združení a asociácií, obchodných komôr a pod.), občianskej spoločnosti a organizácií pôsobiacich v oblasti ochrany a podpory ľudských práv. Výsledok posúdenia východiskovej situácie by mal slúžiť ako podklad pre vypracovanie národného akčného plánu pre oblasť podnikania a ľudských práv, prostredníctvom ktorého by sa SR mala zaviazat' k plneniu konkrétnych opatrení na zvyšovanie povedomia o problematike, posilňovaniu ochrany pred negatívnymi dopadmi podnikateľskej činnosti na ľudské práva jednotlivcov a komúní a vytváraní mechanizmov na elimináciu týchto dopadov.

Odporúčania

Stredisko odporúča:

1. Vládi SR bezodkladne implementovať Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy členským štátom č. CM/Rec(2016)3 zo dňa 2. marca 2016 o ľudských právach a podnikaní.
2. Vládi SR bezodkladne implementovať Hlavné zásady OSN pre podnikanie a ľudské práva schválené rezolúciou Rady OSN pre ľudské práva č. 17/4 z roku 2011.
3. MH SR prijať v roku 2019 opatrenia na zefektívnenie činnosti Kontaktného miesta pre nadnárodné spoločnosti a zvýšenie povedomia o jeho úlohách, ako aj možnosti riešenia špecifických prípadov porušenia Smerníc OECD pre nadnárodné spoločnosti.
4. Vládi SR bezodkladne zriadiť pracovnú skupinu pre posúdenie východiskovej situácie týkajúcej sa dopadov podnikateľskej činnosti na ľudské práva v SR umožňujúcej participáciu dotknutých ministerstiev, podnikateľských subjektov, zástupcov a zástupkyň občianskej spoločnosti a organizácií na ochranu a podporu ľudských práv s úlohou pripraviť návrh akčného plánu pre oblasť podnikania a ľudských práv.
5. Obchodným komorám, združeniam a asociáciám podnikateľov zvyšovať povedomie svojich členov o možných dopadoch ich činnosti na ľudské práva a motivovať členov

k prijímaniu interných politík na predchádzanie alebo eliminovanie negatívnych dopadov ich činnosti na ľudské práva.

6. Podnikateľským subjektom, bez ohľadu na veľkosť, typ spoločnosti a odvetvie pôsobenia, prijímať politiky na predchádzanie alebo eliminovanie negatívnych dopadov ich činnosti na ľudské práva a transparentne informovať o ich prijatí a výsledkoch zainteresovaných aktérov a verejnosť.

~~NENÁVISŤ~~

6 Zodpovednosť za prevenciu v boji proti šíreniu nenávistných prejavov v spoločnosti

Stredisko venuje každoročne náležitú pozornosť monitoringu a vyhodnocovaniu výskytu nenávistných prejavov v spoločnosti. Stredisko sa osobitne zameriava na monitorovanie nenávistných prejavov rasizmu, antisemitizmu a takých prejavov, ktoré majú xenofóbny charakter. V Správe o LP za rok 2017 Stredisko zdôraznilo opodstatnenosť implementácie prevenčných mechanizmov v boji proti nárastu nenávistných prejavov.¹¹² Identifikovalo konkrétne subjekty, ktorým odporučilo prijatie opatrení vyznačujúcich sa vysokou mierou kompatibility v nadväznosti na nadnárodnú požiadavku proaktívneho prístupu k predchádzaniu a eliminácii rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu v spoločnosti.

Téma nenávistných prejavov bola oproti nedávanej minulosti v uplynulom kalendárnom roku mierne v úzadí oproti iným spoločenským témam, čo jej však neuberá na aktuálnosti a vážnosti. V tejto kapitole venuje Stredisko pozornosť inštitucionálnemu okruhu zodpovedných subjektov, ktoré sú nositeľmi významnej miery zodpovednosti za výsledky v oblasti prevencie boja proti výskytu a šíreniu nenávistných prejavov v spoločnosti. Analyzuje ich postavenie, úlohy a predovšetkým činnosť, ktorú vykonávajú za účelom zníženia miery výskytu neželaných, právom reprobovaných, nenávistných prejavov. Selekcii zodpovedných subjektov determinoval ich zákonný mandát, ako aj spoločenské poslanie. Napriek písomnému dopytu a zneniu ustanovenia § 1 ods. 5 zákona o len dva z oslovených subjektov doručili Stredisku požadované informácie.¹¹³

¹¹² Porovnaj zoznam odporúčaní v 7. kapitole Správy o LP za rok 2017. Dostupné na: www.snslp.sk/CCMS/files/Spr%C3%A1va_o_%C4%BDP_2017_finalna_uprava.pdf

¹¹³ Konkrétne išlo o Odbor prevencie kriminality Kancelárie ministerky vnútra SR a Slovenského syndikátu novinárov.

6.1 Plnenie úloh v oblasti prevencie Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky

Stredisko odporučilo MŠVVaŠ SR v Správe o LP za rok 2017, aby venovalo vyššiu mieru pozornosti otázkam spojeným s výchovným procesom žiakov základných a stredných škôl a rovnako tak, aby prijímalo opatrenia, prostredníctvom ktorých by školské zariadenia oboznamovali žiakov s negatívnymi následkami nenávistných prejavov namierených na príslušníkov konkrétnych skupín obyvateľstva a aby tomuto účelu školy a školské zariadenia prispôbovali ich učebné osnovy. Ďalšie z odporúčaní smerovalo k požiadavke preukázateľnej a úzkej spolupráci medzi MŠVVaŠ SR, Odborom prevencie kriminality Kancelárie ministerky vnútra SR (ďalej v texte aj ako „OPK KMV SR“) a jednotkami územnej samosprávy. Stredisko oslovilo MŠVVaŠ SR s konkrétnymi otázkami, ktorých obsahom bola žiadosť o poskytnutie informácií k plneniu odporúčaní, avšak MŠVVaŠ SR na otázky Strediska opätovne nereagovalo.

Uvedená skutočnosť, rovnako, ako aj minimálne množstvo verejne dostupných informácií¹¹⁴ o konkrétnom posune v oblasti prevencie proti výskytu a šíreniu nenávistných prejavov v spoločnosti zo strany MŠVVaŠ SR môže mať rôzne príčiny. Stredisko ich môže iba dedukovať z pasívneho faktického postoja uvedeného ústredného orgánu štátnej správy k jeho dopytu. Základnou príčinou nízkej miery proaktívneho postoja MŠVVaŠ SR k plneniu úloh v oblasti prevencie proti výskytu nenávistných prejavov v spoločnosti môže byť nevedenie si relevantnosti a dôležitosti tejto úlohy pri plnení zákonného mandátu súvisiaceho s výchovou žiakov základných a stredných škôl. Dospievajúca mládež, resp. adolescenti predstavujú rizikóvu skupinu vo vzťahu k nárastu nenávistných prejavov v spoločnosti, avšak táto skutočnosť je často podceňovaná tak zo strany samotných rodičov, ako aj inštitúcií zodpovedných za formovanie výchovy a názoru jednotlivca.¹¹⁵

Stredisko oceňuje snahu o zabezpečenie vzdelávania o holokauste pre učiteľov, no zároveň dodáva, že samotné zabezpečenie takejto výučby nestačí na to, aby došlo k naplneniu cieľov v oblasti prevencie boja proti nenávistným prejavom k jednotlivcom, či skupinám osôb. MŠVVaŠ SR nesie spolu s jednotkami územných samospráv primárnu

¹¹⁴ Na webovom sídle MŠVVaŠ SR boli v kalendárnom roku 2018 publikované dva príspevky, tematicky zamerané na oblasť základných ľudských práv a slobôd, a to: www.minedu.sk/ucitelia-sa-opat-mozu-hlasit-do-programu-usa-zameraneho-na-vyucbu-o-holokauste/ a www.minedu.sk/na-pode-ministerstva-sa-rokovalo-o-ludskych-pravach/

¹¹⁵ Porovnaj LICHNER, V., ŠLOSÁR, D. a kol.: Extrémizmus a radikalizácia v sociálnych kontextoch. Dostupné na: unibook.upjs.sk/img/cms/2018/ff/extremizmus-a-radikalizacia-web.pdf

zodpovednosť za plnenie si povinností, nielen v oblasti vzdelávania, ale aj výchovy žiakov. Požiadavka aktívneho prístupu k prijímaniu opatrení zo strany MŠVVaŠ SR a samospráv, ktoré by viedli dospelujúcu mládež k uvedomeniu si vlastných postojov k iným národnostiam a rasám. Mimoriadne dôležitú rolu v procese výchovy mládeže zohráva informovanie a vysvetľovanie jednotlivých znakov, príznačných pre rozličné kultúry a skupiny obyvateľstva. Pôvodom negatívnych postojov je často strach, negatívna osobná skúsenosť, resp. strach zo zovšeobecňujúcej a častokrát tzv. „*predsudkovej*“ kriminality určitej skupiny osôb, ktorých spoločným znakom je národnosť, či rasa. Školy sú v zmysle prevenčnej povinnosti povinné informovať o etniku, rase, či národnosti, ktorá žiakov najviac zaujíma, resp. vo vzťahu ku ktorej majú žiaci najproblematickejší vzťah. Alfou a omegou prevenčných mechanizmov je zavedenie povinnosti organizovania besied na základných a stredných školách, ktorých cieľom by bolo vedenie žiakov, t. j. dospelujúcej mládeže k tolerancii vo vzťahu k osobám s inou farbou pleti, odlišným jazykom, či kultúrou.¹¹⁶

Zdržanlivo a iba mierne optimisticky možno nazerať na výzvu na predkladanie projektov MŠVVaŠ SR s názvom „Prevenencia extrémizmu na rok 2018“, ktorej cieľom bola podpora prevencie extrémizmu u žiakov základných a stredných škôl, ako aj podpora vyučovania o holokauste s dôrazom na regionálnu históriu, za súčasného využitia historických udalostí a univerzálnych hodnôt, národných a regionálnych dejín, všeobecných udalostí a konkrétnych ľudských osudov, slovenských národných záujmov a ideálov humanity. Ďalším z vytýčených cieľov uvedenej výzvy na predkladanie projektov bolo poskytnutie možnosti hlbšieho vzdelávania a rozširovania vedomostného obzoru žiakov základných a stredných škôl, ako aj podpora kritického myslenia žiakov, schopnosti vnímať svet v súvislostiach, iniciovanie ich záujmu o vyššie vzdelanie, vytváranie priestoru pre diskusiu a konfrontáciu názorov.¹¹⁷ Časový rámec trvania projektu bol stanovený intervalom od 1. júla 2018 do 14. decembra 2018. MŠVVaŠ SR zrejme ešte nevyhodnotilo výsledky projektu, resp. s určitosťou možno konštatovať, že nedošlo k zverejneniu akýchkoľvek bližších informácií, súvisiacich s realizáciou tohto projektu. Uvedená výzva je jedinou odozvou na odporúčania Strediska, avšak nemožno s istotou konštatovať, že MŠVVaŠ SR malo vedomosť o odporúčaníach a práve z uvedeného dôvodu zverejnilo predmetnú výzvu. Stredisko zdôrazňuje potrebu systémovej práce na napĺňaní prevenčných výziev a systémovú implementáciu konkrétnych krokov, ktorých výsledkom by bolo dosiahnutie explicitne vytýčených cieľov. Zverejnenie výzvy

¹¹⁶ Porovnaj ŠIŠKOVÁ, T.: *Výchova k tolerancii a proti rasizmu: multikultúrná výchova v praxi*. 2. aktualizované vydanie. Praha: Portál, 2008, s. 182 – 183.

¹¹⁷ Bližšie informácie sú dostupné na: www.vssr.sk/clanok-z-titulky/prevenencia-extremizmu-na-rok-2018.htm

a neposkytovanie priebežných informácií o plnení cieľov projektu nepredstavuje za žiadnych okolností želaný stav. Ďalším z príkladov formálneho plnenia si úloh v oblasti boja proti extrémizmu formou prevencie je publikačný výstup MS SR, t. j. ďalšieho z ústredných orgánov štátnej správy, ktorý bol publikovaný ešte v kalendárnom roku 2017. Publikácii jednoznačne chýbala vyššia miera verejnej prezentácie, ktorá by mala za následok dosiahnutie popularity a zvýšenie miery povedomia v uvedenej oblasti.¹¹⁸

Rovnako, ako MŠVVaŠ SR, ani Združenie miest a obcí Slovenska nereagovalo na dopyt Strediska smerujúci k otázke plnenia navrhovaných odporúčaní. Odporúčaní, ktoré Stredisko zverejnilo v Správe o LP za rok 2017. Dôkazom ich zrejmejšieho nesplnenia, či ignorovania, je skutočnosť o absencii verejne dostupných informácií o vzájomnej spolupráci medzi uvedenými subjektmi v oblasti presadzovania tolerancie v školských zariadeniach a naň nadväzujúcej prevencie proti šíreniu nenávistných prejavov, ktoré často profilujú charakter a vnútorný svet dospelujúceho jednotlivca. Všeobecný záujem na predchádzaní šírenia nenávistných prejavov v spoločnosti vyžaduje úzku spoluprácu medzi kľúčovými aktérmi, pričom týmto prívlastkom možno dôvodne označiť tak MŠVVaŠ SR, ako aj jednotky územnej samosprávy, t. j. mestá, obce a samosprávne kraje.

6.2 Samosprávy a ich zodpovednosť za predchádzanie šírenia nenávistných prejavov

Samosprávy, aj napriek výraznej nevedomosti verejnosti, zohrávajú v oblasti boja proti šíreniu radikálnych, extrémistických, či nenávistných postojov a takýchto verejne prezentovaných názorov, mimoriadne dôležitú úlohu. *„Efektívne a inkluzívne politiky smerujúce k posilňovaniu sociálnej súdržnosti fungujú ako najlepšia prevencia radikalizácie a príklonu k extrémistickým ideológiám.“*¹¹⁹ Lokálna, resp. miestna, či regionálna úroveň je práve tým miestom, ktoré má najvýraznejšie predpoklady pre demokratické tvarovanie svetonázoru jednotlivca.

¹¹⁸ Obsah publikácie s názvom „Prevencia nenávistných a extrémistických prejavov v školskom prostredí“: www.academia.edu/36156082/Prevencia_nen%C3%A1vistn%C3%BDch_a_ext%C3%A9mistic%C3%BDch_prejavov_v_%C5%A1kolskom_prostred%C3%AD, v rámci projektu: Prevencia nenávistných a extrémistických prejavov - mládež v centre pozornosti (D200/2017/13)

¹¹⁹ KRIEGELOVÁ, E., CHUDŽÍKOVÁ, A.: Možnosti samospráv v prevencii radikalizácie – inšpirácie z Nórska. CVEK, 2017, s. 4.

Aktivity samospráv v oblasti prevencie proti šíreniu nenávistných prejavov sú verejnosti len veľmi málo známe. Stredisko vykonalo rozsiahly monitoring mediálnych výstupov, zameraných na aktivity samospráv v uvedenej oblasti.¹²⁰ Nemožno sa stotožniť s konštatovaním, že mestá, obce, či vyššie územné celky nevykonávajú v uvedenej oblasti žiadne aktivity, avšak jednoznačne možno týmto aktérom vyčítať nízku mieru ich verejnej prezentácie a propagácie. Ďalším z výrazných nedostatkov v činnosti samospráv je nízka miera súčinnosti, kedy aktéri, zodpovední za prevenciu proti šíreniu nenávistných prejavov si neposkytujú dostatočnú vzájomnú podporu a systémovo nekoordinujú požadované aktivity. Stredisko sa stotožňuje s názorom, v zmysle ktorého má štát a samospráva v nadväznosti na analyzovanú problematiku prevencie najvhodnejší finančný, inštitucionálny, ako aj infraštruktúrny aparát.¹²¹ Mimoriadne dôležitý krok k budovaniu tzv. kultúry nulovej tolerancie vo vzťahu k šíreniu nenávistných prejavov predstavuje zabezpečenie pravidelnej komunikácie medzi štatutármi samospráv a tzv. hlavnými predstaviteľmi komunít, pozostávajúcich z obyvateľov jednotlivých miest a obcí. U týchto osôb existuje najväčší predpoklad vysokej miery znalosti prostredia a autoritatívnosti. Vhodným prostriedkom vzájomného spoznávania komunít, ktorého vysoko pravdepodobným výsledkom môže byť spolunažívanie v porozumení a tolerancii, je organizácia vzdelávacích, kultúrno-spoločenských a športových podujatí, organizovaných na miestnej, t. j. regionálnej úrovni, ktorých ústrednou témou by bola tolerancia a odbúravanie predsudkov k minoritám, či tzv. cudzím a nepoznaným komunitám.

Spoznávanie rôznych kultúr a ich charakteristických znakov predstavuje jeden z najdôležitejších prostriedkov boja proti predsudkom a zovšeobecňovaniu vo vzťahu k dotknutým skupinám obyvateľstva. Intenzita ingerencie samospráv musí vykazovať podstatne vyššiu mieru v porovnaní so súčasným stavom, resp. nedávnou minulosťou. Samospráva zohráva kľúčovú rolu v nadväznosti na prijímanie konkrétnych prevenčných opatrení. V SR však Stredisko neviduje jediný príklad dobrej praxe za kalendárny rok 2018, ktorý by bol prezentovaný širokej verejnosti prostredníctvom mediálnych prostriedkov komunikácie. Novinári a médiá vo všeobecnosti predstavujú ďalší zo subjektov, ktorý nesie primárnu zodpovednosť za výskyt a šírenie nenávistných prejavov v spoločnosti.

¹²⁰ Ojedinelým výstupom je oznam zverejnený na webovej stránke mesta Trstená: www.trstena.sk/prevenicia-kriminality-pre-obyvateľov-v-meste-trstena.html

¹²¹ Porovnaj In: KRIEGELOVÁ, E., CHUDŽÍKOVÁ, A.: Možnosti samospráv v prevencii radikalizácie – inšpirácie z Nórska. CVEK, 2017, s. 10.

6.3 Zodpovednosť médií za radikalizáciu spoločnosti

Zodpovednosť za existenciu nenávisťných prejavov v spoločnosti zo strany médií si náležite uvedomuje aj predseda Slovenského syndikátu novinárov (ďalej v texte ako „SSN“). Podobne, ako vyššie uvedeným subjektom, položilo Stredisko aj tejto inštitúcii, združujúcej slovenských novinárov, konkrétne otázky súvisiace s naplnením poslania médií v kontexte prevencie proti šíreniu nenávisťných prejavov. Z odpovede predsedu SSN je zrejmé, že v súčasnosti nemožno hovoriť o takom informovaní verejnosti zo strany médií, ktoré by bolo dostatočne citlivé vo vzťahu k informovaniu o menšinách, iných kultúrach, či komunitách.¹²²

Pozitívne možno hodnotiť schválenie Etického kódexu novinára,¹²³ ku ktorému sa okrem SSN pripojila tiež Asociácia vydavateľov tlače a Interactive Advertising Bureau Slovakia. Jedným z primárnych dôvodov schválenia kódexu bola o. i. potreba reakcie na nárast extrémizmu a nenávisťných prejavov v súčasnej spoločnosti, a to aj v nadväznosti na výsledok činnosti novinárov a spôsob ich informovania o témach, ktoré majú zjavný polarizačný potenciál. SSN ubezpečil Stredisko o organizácii vzdelávacích aktivít pre novinárov, ktorých súčasťou by mali byť tiež otázky súvisiace s reagovaním novinára na spoločenské problémy. Pozitívne vyznieva tiež informácia o organizovaní školenia potenciálnych budúcich novinárov – príslušníkov rómskeho etnika a založenie tzv. Klubu rómskych žurnalistov, ktorý je výsledkom nadnárodnej spolupráce.¹²⁴

V nadväznosti na uvedené Stredisko opätovne zdôrazňuje nespochybniteľný mienkotvorný vplyv médií, ktorý sa osobitne prejavuje v nadväznosti na krivku miery radikalizácie spoločnosti. V mnohých prípadoch dochádza k absolútne necitlivému informovaniu spoločnosti, a to predovšetkým vo vzťahu k spôsobu zverejňovania informácií o páchaní trestnej činnosti v prípade, ak je za trestnú činnosť zodpovedná osoba, ktorá nie je „členom majority.“ Inými slovami, v prípade, ak sa trestného činu dopustí osoba bielej farby pleti, tento samotný fakt nie je natoľko zdôrazňovaný, ako je tomu v prípade osôb s odlišnou farbou pleti, resp. príslušníkov etnických menšín, cudzincov a pod.¹²⁵

Zodpovednosť médií a ich nezastupiteľnú úlohu v oblasti prevencie a boja proti šíreniu nenávisťných, extrémistických, či radikálnych postojov explicitne vymedzuje Koncepcia boja

¹²² Z odpovede predsedu SSN na otázky Strediska zo dňa 17. februára 2019.

¹²³ Etický kódex novinára dostupný na: www.ssn.sk/eticky-kodex-novinarov/, avšak s účinnosťou od 1. januára 2011, nekorešponduje s aktualizovanou poskytnutou informáciou.

¹²⁴ Vzdelávanie sa uskutočnilo v dňoch 27. – 29. novembra 2018. Bližšie informácie dostupné na: www.ssn.sk/19911/seminar-buducich-romskych-novinarov/

¹²⁵ Stredisko zámerné neuvádza odkazy na publikované články, keďže ide o všeobecnú prax, resp. prax, ktorá je príznačná pre viaceré médiá.

proti extrémizmu na roky 2015 – 2019.¹²⁶ Napriek tejto skutočnosti verejnosť neviduje odpočty plnenia úloh, ktoré si médiá majú v zmysle obsahovej náplne uvedenej koncepcie plniť. Koncepcia obsahuje výslovné konštatovanie o tom, že v procese napĺňania jej cieľov je aktívna účasť občianskej spoločnosti a jej aktérov, menovite, akademickej obce, mimovládnych organizácií, médií, či jednotlivých občanov kľúčovou. Stredisko vykonáva pravidelný monitoring mediálnych správ zameraných na informovanie spoločnosti o prejavoch rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu a teda aj nenávistných prejavov, pričom na svojom webovom sídle zverejňuje správy o monitoringu médií, zameranom na uvedené prejavy.¹²⁷ Stredisko prostredníctvom týchto správ viacnásobne v minulosti vyjadrilo znepokojenie nad súčasným stavom necitlivého spôsobu informovania o spoločenských problémoch, ktorého následkom je častá polarizácia spoločnosti a spolupodieľanie sa na šírení nenávistných prejavov adresovaných predovšetkým minoritným skupinám obyvateľstva, žijúceho na území SR. Z uvedeného dôvodu bude Stredisko aj naďalej dôsledne monitorovať a vyhodnocovať konkrétne kroky médií v oblasti prevencie vo vzťahu k výskytu a šíreniu niekoľkokrát zmienovaných prejavov.

6.4 Prevenčné kroky Odboru prevencie kriminality a Kancelárie ministerky vnútra Slovenskej republiky

Jedným z najvýznamnejších subjektov v oblasti prevencie proti šíreniu nenávistných prejavov, ktoré majú kriminálny charakter, resp. ich závažnosť dosahuje mieru závažnosti trestného činu, je OPK KMV SR. Nenávistný prejav totiž nie je automaticky trestným činom. V Správe o EP za rok 2017 Stredisko adresovalo OPK KMV SR odporúčania, a to predovšetkým v nadväznosti na poskytovanie náležitej miery súčinnosti ďalším významným aktérom, zodpovedným za plnenie si prevenčných úloh v hodnotenej oblasti. Napriek odporúčaniam Strediska, neexistuje žiadna verejne dostupná informácia o poskytovaní si vzájomnej spolupráce medzi OPK KMV SR a MŠVVaŠ SR, ako ani médiami, či administrátormi sociálnych sietí, resp. ich prevádzkovateľmi. Na dopyt o poskytnutie informácií k plneniu odporúčaní OPK KMV SR síce odpovedal, avšak uviedol iné aktivity, ktorých realizáciou chce docieľiť zlepšenie aktuálneho stavu prevencie.

¹²⁶ Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 dostupná na: www.minv.sk/?VRAX&subor=225999

¹²⁷ Bližšie na: www.snslp.sk/SnslpWeb.html#menu=1419

Stredisko vyzdvihuje snahu OPK KMV SR o vzdelávanie policajtov, a to tak operatívnych pracovníkov, ako aj vyšetrovateľov, či iných zamestnancov a odborníkov z rezortu MV SR v oblasti prevencie proti šíreniu extrémizmu, xenofóbie, rasizmu či iných nenávisťných prejavov v spoločnosti. V kalendárnom roku 2018 organizoval OPK KMV SR viacero podujatí za účasti zástupcov a odborníkov nadnárodných aktérov, zodpovedných za výsledky v hodnotenej oblasti prevencie.¹²⁸

Naopak, Stredisko nevníma pozitívne súčasný stav miery poskytovanej súčinnosti a spájania sa všetkých aktérov, zodpovedných za prevenciu aj vo vzťahu ku kriminalite, pre ktorú je charakteristickým nenávisťným motívom. OPK KMV SR neposkytol doposiaľ žiadne informácie o prijímaní opatrení, ktorých výsledkom by boli tzv. etické kódexy správania sa prispievateľov príspevkov na sociálnych sieťach, ako ani o súčinnosti s administrátormi, či prevádzkovateľmi jednotlivých stránok na sociálnych sieťach. Uvedenú skutočnosť možno opätovne hodnotiť negatívne, pričom Stredisko vyzýva OPK KMV SR a uvedených prevádzkovateľov sociálnych sietí na prijímanie konkrétnych krokov v oblasti prevencie proti šíreniu nenávisťných prejavov, ktorých miera závažnosti dosahuje hranicu takej závažnosti, že ju možno subsumovať pod tzv. trestnú činnosť. Nemenej dôležitým opatrením je následná verejná prezentácia prijatých prevenčných opatrení a informovanie verejnosti o ich cieľoch a samotnom celospoločenskom význame. Uvedené možno konštatovať vo všeobecnosti, pričom ide o akýsi odkaz všetkým subjektom, ktoré nesú zodpovednosť za prijímanie a následnú vecne správnu implementáciu prevenčných mechanizmov do praxe.

Odporúčania

Stredisko odporúča:

1. MŠVVaŠ SR, OPK KMV SR, samosprávam a médiám implementovať odporúčania Strediska vo vzťahu k prevencii voči šíreniu nenávisťných prejavov v spoločnosti a náležite sa nimi zaoberali.

¹²⁸ Príkladom možno uviesť organizáciu seminára o lepšom porozumení a zlepšení systému zaznamenávania dát o trestných činoch z nenávisťi, či vzdelávanie školiteľov Úradu pre demokratické inštitúcie a ľudské práva (ODIHR) určené pre „orgány presadzujúce právo o trestných činoch z nenávisťi“, pod oficiálnym názvom TAHCLE – „*Training against hate crimes for law enforcement*“ (v preklade „Vzdelávanie o trestných činoch z nenávisťi na účel ochrany práv“). Viac informácií je dostupných aj na: www.akademiapz.sk/skolenie-skolitelov-programu-tahcle

2. MŠVVaŠ SR, OPK KMV SR, samosprávam a médiám vzájomne spolupracovať v oblasti prevencie proti výskytu a šíreniu nenávisťných prejavov voči konkrétnym skupinám obyvateľstva.
3. MŠVVaŠ SR, OPK KMV SR, samosprávam a médiám spoluorganizovať vzdelávacie a kultúrno-spoločenské podujatia, tematicky zamerané na spoznávanie jednotlivých kultúr, a to predovšetkým so zameraním sa na menšiny, žijúce na území SR a cudzincov.
4. Opätovne médiám nepolarizovať spoločnosť a citlivo informovať o závažných otázkach celospoločenského významu, ako aj o konkrétnych skutkoch príslušníkov minorít, žijúcich na území SR.
5. Vedeniu MS SR dostatočne personálne zabezpečiť OPK KMV SR v takom počte, aby bol schopný na vysoko profesionálnej úrovni naďalej plniť úlohy vyplývajúce z jeho činnosti.

7 Rodová (ne)rovnosť

Rodová rovnosť sa usiluje o rovnosť medzi mužmi a ženami v zmysle ich uplatnenia sa a možností, ktorú možno dosiahnuť iba odstránením spoločenských bariér a predsudkov. Cieľom koncepcie rodovej rovnosti nie je vytvárať identických jedincov, ani odstraňovať biologické rozdiely medzi mužmi a ženami, ale naopak, pri zachovaní rozmanitosti mužov a žien vytvárať pre každého jedinca bez ohľadu na jeho pohlavie možnosti pre uplatnenie sa v živote podľa jeho schopností a daností.

Rodová rovnosť teda neodstraňuje rozmanitosť medzi mužmi a ženami, ale hierarchiu v ich postavení v spoločnosti a štrukturálne podmienky, ktoré ju podmieňujú. Zároveň je nutné vnímať aj zasadenie problematiky násilia páchaného na ženách do širšieho kontextu rodovej rovnosti.

7.1 Regionálny akčný plán Bratislavského samosprávneho kraja

Bratislavský samosprávny kraj (ďalej v texte ako „BSK“) inicioval v máji 2010 vytvorenie pracovnej skupiny zloženej z odborníčov a odborníkov pôsobiacich v oblasti násilia páchaného na ženách za účelom riešenia problematiky násilia páchaného na ženách a v snahe dosiahnuť nulovú toleranciu voči všetkým formám násilia páchaného na ženách. Po realizácii Regionálneho akčného plánu BSK na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách (ďalej v texte ako „RAP BSK“) za roky 2011 – 2013 a 2014 – 2016 sa BSK v roku 2018 rozhodol pokračovať tejto iniciatíve a vytvoril RAP BSK na roky 2018 – 2020¹²⁹, ktorý svojimi

¹²⁹ RAP BSK na roky 2018 - 2020. Dostupné na: www.region-bsk.sk/clanok/3-12-2018-regionalny-akcny-plan-bsk-na-prevenciu-a-eliminaciu-nasilia-998408.aspx

cieľmi nadväzuje na obsahovú náplň a opatrenia predošlých regionálnych akčných plánov. RAP BSK na roky 2018 – 2020 vychádza z nasledovných zásad uplatňovaných pri ich tvorbe a realizácii:

- zásady zachovania základných ľudských práv a slobôd pre ženy a deti,
- zásady individuálneho prístupu k ženám zažívajúcich násilie, rešpektovanie potrieb bez ohľadu na podmienky, v ktorých sa obeť nachádza,
- zásady neakceptovateľnosti akejkoľvek formy násilia a nulovej tolerancii voči násiliu, zásady dostupnosti informácií ako základného predpokladu prístupu k pomoci a službám,
- zásady koordinácie a spolupráce zainteresovaných organizácií.

Cieľom RAP BSK na roky 2018 – 2020 je práve posilniť dodržiavanie ľudských práv žien v danom regióne, a to prostredníctvom realizácie opatrení a úloh v piatich realizačných oblastiach, ktoré považuje predmetná pracovná skupina za kľúčové pre obdobie rokov 2018 – 2020. Hlavnými realizačnými témami RAP BSK na roky 2018 – 2020 bude:

- zabezpečenie informovanosti a vzdelávania laickej verejnosti v oblasti násilia páchaného na ženách,
- zabezpečenie informovanosti a vzdelávania odbornej verejnosti v oblasti násilia páchaného na ženách,
- rozvoj siete subjektov a inštitúcií poskytujúcich odborné poradenstvo ženám, na ktorých je páchané násilie,
- rozvoj siete subjektov a inštitúcií pôsobiacich v oblasti krízovej intervencie pre ženy, na ktorých je páchané násilie,
- vytvorenie podmienok pre reintegráciu žien, na ktorých bolo páchané násilie.

Stredisko hodnotí iniciatívu BSK veľmi pozitívne a má za to, že jednotlivé samosprávne kraje by mohli o predmetných iniciatívach rokovať a zdieľať svoje skúsenosti a návrhy na zlepšenia.

7.2 Rovnaká mzda za rovnakú prácu alebo za prácu rovnakej hodnoty

Rovnaká výška mzdy za rovnakú prácu alebo za prácu rovnakej hodnoty je základným ľudským právom. Napriek tomu v spoločnosti dlhodobo rezonuje pálčivá téma rovnosti platov a príležitostí pre ženy a mužov. Podľa Eurobarometra je práve súčasné či budúce materstvo často dôvodom, prečo sú muži uprednostnení pri vedúcich pozíciách. Ženy tak čelia nižším

hodinovým zárobkom, menšiemu počtu odpracovaných rokov a nižšej miere zamestnanosti v dôsledku prerušenia kariéry z dôvodu starostlivosti o deti alebo príbuzných. Mnohým ženám sa po materskej/rodičovskej dovolenke už na svoju pracovnú pozíciu nepodarí vrátiť.

Závažnosť témy vidno aj na samotnom prístupe Európskej komisie. Tá vytvorila Akčný plán pre roky 2018 a 2019, v ktorom požaduje zlepšiť rešpektovanie zásady rovnakej odmeny pozmenením smernice o rodovej rovnosti.¹³⁰

Podľa posledných prieskumov Indexu rodovej rovnosti zarábajú ženy na Slovensku o 18 % menej ako muži.¹³¹ Za posledné roky narástli rozdiely medzi pohlaviami v starostlivosti o domácnosť a deti, a to v neprospech žien. Až 35 % z nich sa stará o deti, prípadne sa s nimi učí, a to najmenej hodinu denne. Rovnaké činnosti vykonáva len 19 % mužov. Ženy sa viac starajú aj o dennodenné aktivity spojené s chodom domácnosti, podľa Indexu rodovej rovnosti sa to týka až 77 % žien, pričom tieto činnosti má na starosti iba 47 % mužov. Najmenej hodinu denne varia upratuje 60 % žien, mužov iba 16 %. Najnižšie rozdiely v platoch sú vo verejnej správe, v školstve od materských škôl až po stredné školy, čo je spôsobené aj tým, že tam pracuje veľmi málo mužov. Principiálne platí, že najnižšie rozdiely sú pri najnižších zárobkoch. Naopak, najvýraznejšie sa rozdiely prejavujú u vysokoškolsky vzdelaných ľudí v riadiacich pozíciách, a to najmä v podnikateľskom sektore. V riadiacich pozíciách v doprave, logistike a poštových službách bol tento rozdiel viac ako 50 % v neprospech žien, teda ženy zarábajú polovicu platov mužov. Úroveň vzdelania u žien je pritom v súčasnosti vyššia ako u mužov, rodovo stereotypné rozhodnutia dievčat pri výbere štúdia a povolania však predurčujú, že ich investícia do vzdelania nebude adekvátne ohodnotená. Rozdiel medzi zárobkom IT pracovníka a sociálnou pracovníčkou či zdravotnou sestrou je enormný, hoci všetci majú vysokoškolské vzdelanie.¹³²

MPSVaR SR poukazuje na tento problém aj Dňom rovnosti v odmeňovaní, ktorý bol ustanovený práve na 25. október. MPSVaR SR sa snaží namotivovať súkromný sektor aj prostredníctvom súťaže s názvom „Zamestnávateľ ústretový k rodine, rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí“, ktorú organizuje každý druhý rok. Ambicióznym príkladom je spoločnosť Philip Morris Slovakia s.r.o, ktorá v marci 2018 ako prvá firma na Slovensku prijala certifikát EQUAL-SALARY udeľovaný švajčiarskou Equal Salary Foundation firmám, ktoré prešli hĺbkovým auditom spoločnosti PricewaterhouseCoopers. Certifikát EQUAL-SALARY

¹³⁰ Výročná správa Európskej komisie o rodovej rovnosti za rok 2018. Dostupné na: ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=615287

¹³¹ Dostupné na: eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2017-slovakia

¹³² Dostupné na: www.chartadiverzity.sk/slovenske-zeny-zarabaju-o-18-menej-ako-muzi-ako-dosiahnut-rovnost-platov/ a <https://www.chartadiverzity.sk/signatar/philip-morris-slovakia/>

oceňuje podporu žien v ich kariérom raste, prácu na odstraňovaní akýchkoľvek stereotypov a predsudkov a tvorbu pracovného prostredia vhodného pre ženy. V praxi to znamená, že dané spoločnosti ponúkajú flexibilný pracovný čas, ktorý umožňuje ženám deliť svoj čas medzi kariéru a rodinu. Samozrejmosťou je rovné odmeňovanie mužov a žien.¹³³

Je priam žiadúce, aby bolo takýchto firiem na Slovensku stále viac a aby sa na tému rovnosti platov nemuseli viesť diskusie. Aby boli rovnaké platy za prácu mužov a žien samozrejmosťou, a nie otázkou. Spoločensky zodpovedné firmy, ktorým záleží na ich reputácii, by sa mali zaoberať aj rovnosťou v odmeňovaní a tieto svoje záväzky aj verejne komunikovať.

7.3 Násilie na ženách

Neprípustnosť násilia páchaného na ženách je odvodená predovšetkým od vymedzenia základných ľudských práv a slobôd, ktoré boli Všeobecnou deklaráciou ľudských práv prijatou OSN v roku 1948 priznané všetkým ľuďom bez ohľadu na rasu, farbu pleti, pohlavie, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, majetok, rod alebo iné postavenie.

Medzi základné ľudské práva a slobody v kontexte násilia páchaného na ženách patrí predovšetkým právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť, ochranu pred mučením, krutým a neľudským zaobchádzaním, právo na ochranu pred svojvoľným zasahovaním do súkromného života a právo na ochranu pred diskrimináciou. Podľa Deklarácie OSN o odstránení násilia páchaného na ženách¹³⁴ sa za násilie páchané na ženách považuje „*akýkoľvek čin násilia, založený na rodovej nerovnosti, ktorého dôsledkom je, alebo ktorý smeruje k tomu, aby jeho dôsledkom bolo fyzické, sexuálne alebo psychické poškodenie ženy, vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo akéhokoľvek upierania slobody, či už vo verejnom alebo v súkromnom živote.*“

¹³³ Tamtiež.

¹³⁴ Declaration on the Elimination of Violence against Women. Dostupné na: www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm

7.3.1 Istanbulský dohovor

7.3.1.1 Aktivity Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky

V auguste 2017, na návrh MS SR schválila vláda SR uznesenie č. 379 zo dňa 16. augusta 2017, ktorým odložila ratifikáciu Istanbulskeho dohovoru a sledovanie vývoja verejnej mienky a moderovanie odbornej diskusie na tému dohovoru. Vláda SR toto rozhodnutie odôvodnila tým, že považuje určité ustanovenia Istanbulskeho dohovoru za sporné a v nesúlade s Ústavou SR. Vo svetle uvedeného bolo na základe predmetného uznesenia možné dôvodne predpokladať, že MS SR sa bude aktivizovať v zabezpečení verejných odborných diskusií týkajúcich sa Istanbulskeho dohovoru.

Stredisko v Správe o EP za rok 2017 odporučilo MS SR aktívne viesť dialóg a monitorovať verejnú mienku o Istanbulskej dohovore s cieľom bojovať proti dezinformačným kampaniam, ktoré sprevádzajú proces jeho ratifikácie.

Podľa verejne dostupných informácií a monitoringu vykonaného zo strany Strediska, MS SR nevykonalo žiadne verejnosti dostupné kroky pre vytvorenie verejných diskusií, na základe ktorých by bolo možné bližšie relevantným spôsobom identifikovať názor verejnosti na Istanbulský dohovor. Stredisko v tomto smere považuje snahu MS SR vzhľadom k priblíženiu termínu na ratifikáciu Istanbulskeho dohovoru za flagrantne nedostačujúcu.

Téme ratifikácie Istanbulskeho dohovoru sa v roku 2018 na rozdiel od štátnych orgánov venoval akademický festival, Bratislavské Hanusové Dni. Predmetnej diskusie sa zúčastnila Ing. Oľga Pietruchová, M.A. dlhoročná aktivistka za práva žien, odborníčka na rodovú rovnosť a rovnosť príležitostí a garantka národného projektu Prevencia a eliminácia rodovej diskriminácie a Mgr. Patrik Daniška, zakladajúci člen občianskeho združenia Fórum života a v súčasnosti pôsobiaci ako predseda Inštitútu pre ľudské práva a rodinnú politiku, o.z.¹³⁵

Stredisko opätovne apeluje na bezodkladné pristúpenie k ratifikácii Istanbulskeho dohovoru zo strany SR. Ratifikáciou by sa SR pridala ku ostatným krajinám Európskej únie ako Belgicko, Cyprus, Dánsko, Estónsko, Fínsko, Francúzsko, Grécko, Holandsko, Chorvátsko, Írsko, Luxembursko, Malta, Nemecko, Poľsko, Portugalsko, Rakúsko, Rumunsko, Slovinsko, Španielsko, Švédsko a Taliansko.

¹³⁵ Dostupné na: www.hanusovedni.sk/archiv/boj-o-istanbul/

7.3.2 Koordinačno-metodické centrum pre prevenciu násilia na ženách

V novembri 2018 sa na podnet Koordinačno-metodického centra pre prevenciu násilia na ženách konalo na pôde MPSVaR SR stretnutie pri okrúhlym stole, ktoré viedla garantka národného projektu Prevencia a eliminácia rodovej diskriminácie Ing. Oľga Pietruchová, M.A.. Zúčastnilo sa na ňom jedenásť mimovládnych organizácií zo všetkých regiónov Slovenska, ktoré poskytujú služby ženám zažívajúcim násilie a ich deťom. Podľa záverov zo stretnutia si Koordinačno-metodické centrum určilo za cieľ v najbližšom období vytvoriť pracovnú skupinu, ktorej úlohou bude aj participatívna príprava metodického usmernenia týkajúceho sa poskytovania špecializovaných služieb obetiam domáceho násilia, špecificky ženám a ich deťom.¹³⁶

Už v poradí 62. zasadnutia Komisie OSN pre postavenie žien¹³⁷ sa zúčastnila aj slovenská delegácia.¹³⁸ Zasadnutie Komisie OSN pre postavenie žien bolo zamerané na posilnenie postavenia žien a jeho väzby na udržateľný globálny rozvoj. Na tomto zhromaždení na vysokej úrovni, ktoré sa koná v sídle Prioritnou témou v poradí šesťdesiatej druhej Komisie (CSW62) boli „Výzvy a príležitosti na dosiahnutie rodovej rovnosti a posilnenia postavenia vidieckych žien a dievčat“, téma reportov pre jednotlivé národné delegácie bola: „Účasť žien v médiách a prístup k nim a informačné a komunikačné technológie a ich vplyv na nástroje na podporu a posilnenie postavenia žien“. Počas interaktívneho dialógu Slovensko predstavilo prezentáciu primárne zameranú na problematiku násilia páchaného na ženách prostredníctvom technológií a mediálnu kampaň zameranú na zvýšenie citlivosti mladých ľudí na násilie na ženách „Pretože hovorím nie“.¹³⁹

Zahraničné aktivity Koordinačno-metodického centra pre prevenciu násilia na ženách hodnotí Stredisko veľmi pozitívne. Stredisko odporúča účasť Koordinačno-metodického centra pre prevenciu násilia na ženách na obdobných aktivitách aj v budúcnosti.

¹³⁶ Dostupné na: www.zastavmenasilie.gov.sk/news/okruhly-stol-k-poskytovaniu-sluzieb-pre-zeny-zazivajuce-nasilie-a-ich-deti/

¹³⁷ Zasadnutie sa konalo 12. - 23. marca 2018.

¹³⁸ V zložení: riaditeľka Inštitútu pre výskum práce a rodiny, za MPSVR SR riaditeľka a zástupkyňa Odboru rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí a veľvyslanec SR pri OSN.

¹³⁹ Dostupné na: www.gender.gov.sk/60-zasadnutie-komisie-pre-postavenie-zien-osn/

7.3.3 „Pretože hovorím nie“

Kampaň „Prečo hovorím nie“, ktorá bola spustená v apríli v roku 2017 začala svoju aktivitu v roku 2018 naplno prezentovať aj prostredníctvom Facebookového profilu „Zastavme násilie“. Stredisko veľmi pozitívne hodnotí aktivity tejto kampane za rok 2018, ktorými boli okrem iného viaceré prednášky (napríklad v Klube pod Lampou v Bratislave), prepojenie predmetných tém s diskusiami s umelcami (Katarína Kubošiová – „Katarzia“ či Celeste Buckingham) a propagácia aktivít BSK.¹⁴⁰

Stredisko pozitívne hodnotí aktivity zviditeľňované prostredníctvom Facebookového profilu kampaň „Prečo hovorím nie“, ktorým sú zdieľané a propagované aj ostatné projekty a aktivity Koordinačno-metodického centra pre prevenciu násilia na ženách, ako napríklad aj pripravený krátky blog Fakty verzus mýty o sexuálnom násilí.¹⁴¹ Kampaň „Prečo hovorím nie“ a ostatné projekty Koordinačno-metodického centra pre prevenciu násilia na ženách sa tak dostávajú do povedomia mladých ľudí vo veku 18 – 25, ktorí ako zdroj informácií používajú najmä sociálne siete.

7.4 Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj a rodová rovnosť

Slovensko sa ako členský štát OSN prihlásilo k plneniu 17 cieľov udržateľného rozvoja Agendy 2030.¹⁴² Zámer integrovať Agendu 2030 do celkového rámca strategického plánovania a riadenia na Slovensku bol zakotvený v „Cestovnej mape k Národnému infraštruktúrnemu plánu SR na roky 2018 – 2030“, schválenej uznesením vlády SR č. 111 zo dňa 1. marca 2017. Dokument jasne pomenoval pretrvávajúce nedostatky v dlhodobom strategickom plánovaní a riadení z nadrezortnej úrovne.¹⁴³

V Správe o LP za rok 2017 Stredisko odporučilo Rade pre Agendu 2030 začleniť z 17 cieľov udržateľného rozvoja aj cieľ č. 5 Rodová rovnosť, do národnej stratégie a národného investičného plánu pre roky 2018 – 2030.

¹⁴⁰ Dostupné na: www.facebook.com/zastavme.nasilie/

¹⁴¹ Dostupné na: www.zastavmenasilie.gov.sk/fakty-a-myty-o-sexualnom-nasili?fbclid=IwAR2X5IOJ4sEVZwVBQAVqYpfGUH47qsmj84bo3Me8VYDAuWmWNXanIHha2B8#entry:1752

¹⁴² Dostupné na: www.unis.unvienna.org/unis/sk/topics/sustainable_development_goals.html

¹⁴³ Návrh Cestovnej mapy k Národnému infraštruktúrnemu plánu Slovenskej republiky na roky 2018 – 2030 – nové znenie. Dostupné na: rokovania.gov.sk/RVL/Material/21831/1

Vláda SR schválila v júni 2018 Návrh národných priorít implementácie Agendy 2030 (ďalej v texte ako „Návrh národných priorít“), ktorým sa SR na národnej úrovni prihlásila k šiestim cieľom, ktorým sa bude do roku 2030 prednostne zaoberať. Ide o nasledovné:

- a) udržateľná ekonomika,
- b) vzdelávanie,
- c) dobré zdravie,
- d) boj proti chudobe,
- e) adaptácia na zmenu klímy,
- f) právny štát.¹⁴⁴

Schválený Návrh národných priorít svojim obsahom vymedzuje, že práve cieľ „právny štát“ je okrem iného podporným cieľom aj pre ciele ako rodová rovnosť (cieľ č. 5); mier, spravodlivosť a silné inštitúcie (cieľ č. 16). K otázke rodovej rovnosti Návrh národných priorít uvádza, že *„Identifikácia a odstránenie medzier umožní vo väčšej miere prakticky realizovať ľudské práva a slobody tak, ako ich zakotvujú príslušné národné i medzinárodné dokumenty v oblasti právneho štátu, demokracie a ľudských práv, vrátane práva na spravodlivý súdny proces, rodovú rovnosť, alebo rovnosť príležitostí. Je potrebné kontinuálne implementovať opatrenia na elimináciu rôznych foriem znevýhodnení a diskriminácie, vrátane zabezpečenia prístupnosti stavebného prostredia, dopravy, informácií, zdravotnej starostlivosti, vzdelávania, zamestnávania, služieb a tovarov pre osoby so zdravotným postihnutím.“*

Návrh národných priorít spomína rodovú rovnosť nasledovne *„Len aktívny a vzdaný občan sa môže podieľať na formovaní politik a ponúknuť svoj potenciál participácii a spolupráci s verejnou mocou. V čo najširšom rámci je preto potrebné podporovať vzdelávanie k demokratickému občianstvu a ľudským právam, aktívnemu občianstvu a vzdelávanie v oblasti rodovej rovnosti ako systematickú a kontinuálnu súčasť vzdelávacích plánov. Za týmto účelom je zásadne dôležité rozvíjať vedomosti a sociálne zručnosti a porozumenie, ktoré obmedzujú konflikty, posilňujú uvedomenie si a pochopenie rozdielov medzi náboženskými a etnickými skupinami, budujú vzájomný rešpekt k ľudskej dôstojnosti a spoločným hodnotám, podnecujú dialóg a presadzujú nenásilie pri riešení problémov a sporov.“*

Aj napriek tomu, že SR nedosahuje ani len priemernú úroveň rodovej rovnosti v Európskej únii a cieľ č. 5 Agendy 2030 Rodová rovnosť, nebol zahrnutý medzi priority NIP. NIP sa predmetnej problematike aj naďalej venuje iba okrajovo v rámci cieľa č. 6 Právny štát.

¹⁴⁴ Návrh národných priorít implementácie Agendy 2030. Dostupné na: rokovania.gov.sk/RVL/Material/22985/1

Stredisko považuje túto činnosť za nedostatočnú a snahy zo strany SR o priblíženie sa k zabezpečovaniu rodovej rovnosti za minimálne.

Odporúčania

Stredisko odporúča:

1. MS SR aktívne viesť dialóg a monitorovať verejnú mienku o Istanbulskom dohovore s cieľom bojovať proti dezinformačným kampaniam, ktoré sprevádzajú proces jeho ratifikácie.
2. MS SR bezodkladne pristúpiť k ratifikácii Istanbulského dohovoru.
3. Rade pre Agendu 2030 bližšie rozpracovať problematiku rodovej rovnosti v rámci cieľa č. 6 – Právny štát v Agende 2030.
4. MPSVaR SR pokračovať v propagácii kampaní Koordinačno-metodického centra pre prevenciu násilia na ženách medzi mladými ľuďmi na sociálnych sieťach.

8 Ochrana práv osôb so zdravotným postihnutím

Osoby so zdravotným postihnutím (ďalej v texte ako „osoby so ZP“) sú jednou z najzraniteľnejších skupín obyvateľstva. Povinnosťou štátu je preto podporovať, ochraňovať a presadzovať uplatňovanie ich práv. Stredisko každoročne upozorňuje na dlhšie problémy, ktoré sú spôsobilé negatívnym spôsobom ovplyvniť práva osôb so ZP. Nejedná sa pritom iba o problémy vyplývajúce z aplikačnej praxe, ale i o také, ktoré sú obsiahnuté priamo v ustanoveniach právnych predpisov SR.

Základným rámcom ochrany a podpory práv osôb so ZP je Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (ďalej v texte ako „Dohovor ZP“).¹⁴⁵ Podľa čl. 7 ods. 5 Ústavy SR je Dohovor ZP takou medzinárodnou zmluvou, ktorá má prednosť pred zákonmi.

Medzi základné zásady Dohovoru ZP patrí požiadavka prístupnosti. Týmto koncepčným zaradením je zdôraznená jej nezastupiteľná úloha a význam pri následnej interpretácii a aplikácii ostatných článkov Dohovoru ZP.

Problematike prístupnosti sa Dohovor ZP bližšie venuje v čl. 9, v ktorom okrem iného ustanovuje, že s cieľom umožniť osobám so ZP, aby mohli žiť nezávislým spôsobom života a plne sa podieľať na všetkých jeho aspektoch, zmluvné strany prijímú príslušné opatrenia, ktoré zabezpečia tejto skupine osôb na rovnakom základe s ostatnými prístup k fyzickému prostrediu, k doprave, k informáciám a komunikácii, vrátane informačných a komunikačných technológií a systémov, ako aj k ďalším prostriedkom a službám dostupným alebo poskytovaným verejnosti, a to tak v mestských, ako aj vo vidieckych oblastiach.

¹⁴⁵ Dohovor ZP bol v Zbierke zákonov publikovaný ako Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR č. 317/2010 Z. z o prijatí Dohovoru o právach osôb so ZP a Opčný protokol k Dohovoru ZP ako Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR č. 318/2010 Z. z. o prijatí Opčného protokolu k Dohovoru ZP.

Zdôraznenie významu prístupnosti je však možné nájsť už v preambule Dohovoru ZP, podľa ktorej zmluvné strany uznávajú dôležitosť prístupnosti fyzického, sociálneho, hospodárskeho a kultúrneho prostredia, zdravotnej starostlivosti a vzdelávania, informácií a komunikácie pre plné využívanie všetkých práv a základných slobôd osobami so ZP.

Požiadavka debarierizácie má svoje nezastupiteľné miesto medzi základnými predpokladmi, splnenie ktorých je nevyhnutné pre začlenenie osôb so ZP do spoločnosti. Základným cieľom debarierizácie je zabezpečiť a podporiť zapojenie osôb so ZP do všetkých aspektov spoločenského života, a tým im zároveň umožniť plnohodnotné užívanie ľudských práv a základných slobôd na rovnakom základe spoločne s ostatnými.

Objektívne odôvodnenie nevyhnutnosti a opodstatnenosti potreby odstránenia bariér z prostredia (zahŕňajúc fyzické prostredie, dopravu, informácie a komunikácie, vrátane informačných a komunikačných technológií a systémov, ako i ďalšie prostriedky a služby poskytované verejnosti) vyplýva zo samotnej definície osôb so ZP obsiahnutej v čl. 1 Dohovoru ZP. V tejto definícii sa hovorí o „rôznych prekážkach“ spôsobilých osobám so ZP (zahŕňajúc osoby s dlhodobými telesnými, intelektuálnymi alebo zmyslovými postihnutiami), v súčinnosti s ich indispozíciami, t. j. zdravotným postihnutím týchto osôb, brániť ich plnému a účinnému zapojeniu sa do života spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými.

Na základe rozboru uvedenej definície je možné identifikovať dva faktory, ktoré sú pri ich vzájomnej súčinnosti spôsobilé vylúčiť, resp. obmedziť plnohodnotné zapájanie sa osôb so ZP do spoločenského života. Týmito faktormi sú samotné zdravotné postihnutie a zadané „rôzne prekážky“ (resp. bariéry). Z ich povahy jednoznačne vyplýva, že práve prekážky – bariéry sú tým činiteľom, ktorým je spoločnosť povinná prechádzať a prostredníctvom procesov debarierizácie odstrániť, ak už existujú.

V rámci legislatívy SR je základná právna úprava, predmetom ktorej je zabezpečenie bezbariérového prostredia a prístupnosti stavieb, obsahom zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (ďalej v texte ako „stavebný zákon“) a vyhlášky Ministerstva životného prostredia SR č. 532/2002 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o všeobecných technických požiadavkách na výstavbu a všeobecných technických požiadavkách na stavby užívané osobami s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie (ďalej v texte ako „vyhláška“).

Stredisko považuje za neprijateľnú minuloročnú legislatívnu snahu obídenia zásady prístupnosti a bezbariérovosti pre osoby so ZP.

8.1 Novela zákona o sociálnych službách

V uplynulom roku došlo k novele zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej v texte ako „zákon o sociálnych službách“).

Stredisko sústredilo svoju pozornosť na navrhované ustanovenie § 110am ods. 1, podľa ktorého: *„U poskytovateľa sociálnej služby uvedenej v § 32b, ktorý je osobou podľa § 110z ods. 1, poskytuje túto sociálnu službu k 31. decembru 2018, bude ju poskytovať aj po 31. decembri 2018 a nespĺňa všeobecné technické požiadavky na výstavbu a všeobecné technické požiadavky na stavby užívané fyzickými osobami s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie podľa osobitného predpisu, sa tieto požiadavky po 31. decembri 2018 považujú za splnené a ustanovenie § 9 ods. 5 sa u neho neuplatňuje.“* Podľa ods. 2 navrhovaného ustanovenia sa ustanovenie § 110z ods. 9 zákona o sociálnych službách od 31. decembra 2018 neuplatňuje.¹⁴⁶

Znenie navrhovaného ustanovenia sa vzťahuje na zariadenie starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa (ďalej v texte ako „detské jasle“ alebo „sociálna služba“). V detských jasliach sa v zmysle § 32b ods. 1 zákona o sociálnych službách, poskytuje služba na podporu zosúladovania rodinného života a pracovného života poskytovaním starostlivosti o dieťa do troch rokov veku, ak sa rodič alebo fyzická osoba, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu, pripravuje na povolanie štúdiom na strednej škole alebo na vysokej škole, pripravuje na trh práce alebo vykonáva aktivity spojené so vstupom alebo s návratom na trh práce alebo vykonáva zárobkovú činnosť.¹⁴⁷

Zákonom o sociálnych službách je v § 32b ods. 2 ustanovené, že detské jasle poskytujú starostlivosť o dieťa do troch rokov veku aj rodičovi alebo fyzickej osobe, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu, podľa:

- a) ak nemôže z dôvodov podľa § 31 ods. 3 zabezpečiť osobnú starostlivosť o dieťa sama alebo s pomocou rodiny a nie sú ďalšie dôvody, pre ktoré je v záujme dieťaťa postupovať podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov,

¹⁴⁶ V zmysle znenia § 110z ods. 9 zákona o sociálnych službách bola osobe poskytujúcej k 28. februáru 2017 sociálnu službu v zmysle § 32b zákona o sociálnych službách, uložená povinnosť splniť všeobecné technické požiadavky na výstavbu a všeobecné technické požiadavky na stavby užívané fyzickými osobami s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie podľa stavebného zákona k 1. januáru 2019.

¹⁴⁷ § 32b ods. 1 zákona o sociálnych službách

- b) ak voľné miesto nemožno obsadiť dieťaťom rodiča alebo fyzickej osoby, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu, podľa písm. a) alebo ods. 1.

V súvislosti s navrhovaným ustanovením nemožno opomenúť ustanovenie § 9 ods. 5 zákona o sociálnych službách, v zmysle ktorého je poskytovateľ sociálnej služby povinný splniť všeobecné technické požiadavky na výstavbu a všeobecné technické požiadavky na stavby užívané fyzickými osobami s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie podľa osobitného predpisu, ktorým je stavebný zákon.

Podľa dôvodovej správy k predmetnému poslaneckému návrhu zákona navrhovaná právna úprava reaguje na poznatky aplikačnej praxe u prevádzkovateľov detských jasí, ktoré boli zriaďované a prevádzkované aj v budovách nespĺňajúcich „náročné“ požiadavky ustanovené vyhláškou. Nevyhnutné stavebnotechnické úpravy, ktoré mali byť vykonané za účelom debarierizácie objektov, boli technicky ako aj investične náročne realizovateľné už v prevádzkových budovách.

Pre odôvodnenie navrhovanej právnej úpravy poslúžilo i konštatovanie, že z hľadiska cieľovej skupiny detí v prípade predmetných zariadení nejde o ich faktické užívanie vo všetkých ich častiach osobami so ZP.

Požiadavka debarierizácie u týchto poskytovateľov sociálnej služby mala byť podľa dôvodovej správy uplatňovaná len v prípadoch vykonania stavebných úprav stavieb, pre ktoré bude vyžadované stavebné povolenie.

V odôvodnení navrhovanej právnej úpravy bola využitá i konštatácia, podľa ktorej: *„neuplatňovanie ustanovenia § 9 ods. 5 zákona však neznamená upustenie od požiadavky debarierizácie objektov už prevádzkovaných bývalých „detských jasí“ v nevyhnutnom rozsahu v záujme zabezpečenia ich prístupnosti pre osoby s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie (s telesným alebo zmyslovým postihnutím), ktoré sú v postavení rodičov, sprevádzajúcich osôb, či zamestnancov i keď nie na právne vynútitel'nom základe so súvisiacimi sankciami za neplnenie tejto povinnosti.“*

Citovaný text dôvodovej správy je však možné považovať výlučne za snahu zmierniť negatívny význam navrhovaného ustanovenia (vo vzťahu k osobám so ZP), ktoré v plnom rozsahu odporuje požiadavkám debarierizácie zakotveným v Dohovore ZP. Na základe vyššie uvedeného totiž možno dôjsť k záverom, podľa ktorých navrhovaná poslanecká novela ustanovuje pre osoby, ktoré poskytovali starostlivosť o deti do troch rokov veku pred 1. marcom

2017 a poskytujú túto starostlivosť aj naďalej, už ako detské jasle, výnimku z plnenia povinnosti debarierizácie prevádzkovaných objektov týchto zariadení.¹⁴⁸

Prijaté znenie § 110am ods. 2 zákona o sociálnych službách¹⁴⁹ je nasledovné: „Všeobecné technické požiadavky na výstavbu a všeobecné technické požiadavky na stavby užívané fyzickými osobami s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie podľa osobitného predpisu sa považujú na účely § 9 ods. 5 za splnené, ak poskytovateľ sociálnej služby uvedenej v § 32b:

- a) bol do dňa zápisu do registra osobou podľa § 110z ods. 1 a
- b) poskytoval k 31. októbru 2018 a bude poskytovať aj po 31. októbri 2018 sociálnu službu uvedenú v § 32b alebo činnosti uvedené v § 110z ods. 1 v rozsahu ustanovenom pre sociálnu službu podľa § 32b v objekte zariadenia, v ktorom prevádzkoval k 28. februáru 2017 činnosti uvedené v § 110z ods. 1 v rozsahu ustanovenom pre sociálnu službu podľa § 32b.“

V zmysle ods. 2 ustanovenia § 110am zákona o sociálnych službách sa § 110z ods. 9 od 1. novembra 2018 neuplatňuje. Zo znenia jednoznačne vyplýva, že po splnení zákonných podmienok dôjde k automatickému uplatneniu fikcie debarierizácie.

Stredisko sa v predmetnej veci obrátilo na MPSVaR SR so žiadosťou o vyjadrenie sa k niektorým aspektom súvisiacim s novoprijatým ustanovením § 110am zákona o sociálnych službách.

Podľa odpovede MPSVaR SR je sociálna služba detských jaslí poskytovaná v celkovo 90 bezbariérových zariadeniach a v 109 budovách, ktoré nie sú bezbariérové. MPSVaR SR ďalej uviedlo, že na základe účelového zisťovania vykonaného u vyšších územných celkov neprišlo k zmene miesta poskytovania sociálnej služby detských jaslí doposiaľ ani u jedného z poskytovateľov.¹⁵⁰

MPSVaR SR sa vo svojej odpovedi stotožňuje s argumentáciou obsiahnutou v dôvodovej správe k poslaneckému návrhu zákona a konštatuje, že cieľom poslaneckej novely zákona o sociálnych službách, bola eliminácia vybraných aplikačných a interpretačných

¹⁴⁸ V predkladacej správe k poslaneckému návrhu sa uvádza, že v záujme zabezpečenia jednoznačnej interpretácie právnej úpravy je potrebné taxatívne vymedziť, že výnimka bezbariérovosti sa vzťahuje na doterajších prevádzkovateľov len v tých istých objektoch zariadenia. Pokiaľ zmení prevádzkovateľ miesto poskytovania sociálnej služby, podmienku bezbariérovosti už bude povinný splniť. Predmetné prechodné ustanovenie sa vzťahuje na doterajších prevádzkovateľov, a to len v objektoch doposiaľ prevádzkovaných, avšak nie na nimi prevádzkované nové objekty zariadenia po 28. februári 2017. Bližšie pozri Predkladacia správa. Dostupné na: rokovania.gov.sk/RVL/Material/23144/1

¹⁴⁹ Prechodné ustanovenie § 110am ods. 2 zákona o sociálnych službách k úpravám účinným od 1. novembra 2018, bolo prijaté poslaneckou novelou zákona o sociálnych službách vykonanou zákonom č. 289/2018 Z. z.

¹⁵⁰ Z odpovede MPSVaR SR na otázky Strediska zo dňa 25. februára 2019.

problémov pri uplatňovaní zákona o sociálnych službách, ktoré boli identifikované doterajšími prevádzkovateľmi, ako bariéry udržateľnosti tejto sociálnej služby, medzi ktoré bola radená i v prechodných ustanoveniach zákona o sociálnych službách pôvodne ustanovená povinnosť debarierizácie objektov už prevádzkovaných detských jasí (do 31. decembra 2018).¹⁵¹

Podľa vyjadrení MPSVaR SR poslanecká novela ustanovila pre prevádzkovateľov detských jasí, ktorí poskytovali túto sociálnu službu pred 1. marcom 2017 a poskytujú ju i naďalej, už ako poskytovatelia sociálnej služby v zmysle § 32b zákona o sociálnych službách, výnimku od plnenia podmienky debarierizácie prevádzkovaných objektov týchto zariadení, pričom MPSVaR SR dodalo: „*a to len na účely trvania oprávnenia na poskytovanie tejto sociálnej služby podľa zákona o sociálnych službách*“.¹⁵²

MPSVaR SR ďalej uviedlo, že povinnosť debarierizácie vo verejných budovách, ktorá je ustanovená stavebným zákonom, nie je dotknutá právnou úpravou povinnosti debarierizácie ustanovenej v zákone o sociálnych službách.

MPSVaR SR vyššie uvedené objasňuje: „*To znamená, že tieto zariadenia prevádzkované ku dňu nadobudnutia účinnosti tzv. jasličkovej novely zákona o sociálnych službách, a prevádzkované aj po tomto termíne na základe vzniku oprávnenia poskytovať sociálnu službu uvedenú v § 32b zákona o sociálnych službách, nebudú musieť spĺňať podmienku bezbariérovosti len na účely trvania oprávnenia poskytovať túto sociálnu službu podľa zákona o sociálnych službách*“.¹⁵³

Výnimka bezbariérovosti sa vzťahuje len na doterajších prevádzkovateľov¹⁵⁴ a to len v tých istých objektoch. V prípade, že prevádzkovateľ zmení miesto poskytovania tejto sociálnej služby, bude povinný splniť podmienku bezbariérovosti.

Dočasný charakter ustanovenia § 110am zákona o sociálnych službách je podľa MPSVaR S SR daný aj tým, že v prípade, ak dôjde k prestavbe, nadstavbe, či rekonštrukcii zariadenia, spojených s nevyhnutnosťou vedenia stavebného konania, splnenie podmienky bezbariérovosti bude vyžadované príslušným stavebným úradom v zmysle právnej úpravy stavebného práva.¹⁵⁵

Podľa ďalších vyjadrení MPSVaR SR zavedením novej právnej úpravy nie je však dotknutá povinnosť poskytovateľov tejto sociálnej služby, doterajších poskytovateľov

¹⁵¹ Tamtiež.

¹⁵² Tamtiež.

¹⁵³ Tamtiež.

¹⁵⁴ Doterajším prevádzkovateľom rozumej osobu, ktorá poskytovala túto sociálnu službu k 28. februáru 2017, tzn. do dňa nadobudnutia účinnosti tzv. jasličkovej novely zákona o sociálnych službách (vykonanej s účinnosťou od 1. marca 2017 zákonom č. 40/2017 Z. z.).

¹⁵⁵ Z odpovede MPSVaR SR na otázky Strediska zo dňa 25. februára 2019.

nevynímajúc, plniť podmienky kvality poskytovanej sociálnej služby v zmysle prílohy č. 2 písm. a) zákona o sociálnych službách. Predmetná príloha zákona o sociálnych službách v IV. oblasti s názvom „prevádzkové podmienky“ ustanovuje kritérium, podľa ktorého má byť splnené *„zabezpečenie prevádzkových podmienok (najmä prístupnosť v zmysle univerzálneho navrhovania, materiálne vybavenie, vybavenosť sociálnymi zariadeniami, svetelná a tepelná pohoda) zodpovedajúce kapacite, druhu poskytovanej sociálnej služby a potrebám prijímateľov sociálnych služieb v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi“*. Medzi povinnosť zabezpečenia prevádzkových podmienok sa radí aj prístupnosť v zmysle univerzálneho navrhovania (miera prístupnosti prostredia, v ktorom je sociálna služba poskytovaná, v súlade s potrebami prijímateľov sociálnej služby a s platnými právnymi predpismi a vychádzajúce z univerzálneho navrhovania).

MPSVaR SR vo svojej odpovedi uviedlo, že plnenie podmienok kvality poskytovanej sociálnej služby podľa zákona o sociálnych službách samozrejme zaväzuje aj doterajších poskytovateľov (teda tých, ktorí poskytovali sociálnu službu k dátumu 28. februára 2017), na vykonanie primeraných úprav pre bezpečný prístup a bezbariérovosť, tzn. nevyhnutných a adekvátnych zmien a prispôsobení, ktoré nepredstavujú neúmerné, alebo nadmerné zaťaženie, a to s cieľom umožniť osobám so ZP prístupnosť, ako aj dostupnosť v súlade s čl. 9 Dohovoru ZP.

MPSVaR SR v súvislosti s tým konštatuje, že ustanovenie § 110am ods. 2 zákona o sociálnych službách totiž nezbavuje prevádzkovateľov detských jaslí povinnosti zabezpečiť mieru prístupnosti prostredia vykonaním primeraných úprav, ktoré však nebudú predstavovať neúmernú technickú alebo nadmernú investičnú náročnosť, ale zabezpečia bežný prístup (prístupnosť napr. pre zamestnancov alebo iné osoby so ZP).

Je však možné reálne očakávať od poskytovateľov sociálnej služby, že pristúpia k debarierizácii budov, ak debarierizácia nebude právne vynútiteľnou? Stredisko sa v súvislosti s touto polemikou dotazovalo MPSVaR SR i na spôsob, akým sa stane prístupnosť dotknutých objektov reálne dosiahnuteľnou.

MPSVaR SR k otázke Strediska uviedlo, že právna úprava zákona č. 544/2010 Z. z. o dotáciách v pôsobnosti MPSVaR SR umožňuje poskytovateľom sociálnych služieb požiadať o dotáciu na rozvoj týchto služieb. Dotáciu je možné žiadať aj na účely debarierizácie zariadení. MPSVaR SR ďalej uviedlo, že prostredníctvom Integrovaného regionálneho operačného programu bude zabezpečená výstavba nových detských jaslí, ktoré (ako novovzniknuté) budú spĺňať požiadavku prístupnosti, tzn. že budú bezbariérové, na čo bola za týmto účelom vyčlenená alokácia 13 mil. eur MPSVaR SR konštatuje, že v záujme zachovania si

konkurencieschopnosti súčasných poskytovateľov, bude pre nich nevyhnutné, aby zabezpečili vhodnosť ako aj prístupnosť prostredia v zariadeniach, v ktorých poskytujú túto sociálnu službu (napr. aj prostredníctvom možnosti čerpania dotácií určených pre tieto účely).¹⁵⁶

Stredisko taktiež zaujímala situácia, ktorá by mohla nastať v prípade, ak nebude požiadavka debarierizácie „v nevyhnutnom rozsahu“ tak, ako bolo avizované v dôvodovej správe k predmetnému poslanceckému návrhu, splnená. Pri požiadavke prístupnosti do budov, v ktorých je poskytovaná sociálna služba detských jaslí je totiž nevyhnutné, okrem samotných detí, brať na zreteľ taktiež osoby so ZP v postavení rodičov, sprevádzajúcich osôb, či zamestnancov detských jaslí, ktorí by mohli vstúpiť a pohybovať sa v priestoroch týchto zariadení.

MPSVaR SR vo svojej odpovedi konštatovalo, že ak nedôjde k dohode medzi prevádzkovateľom detských jaslí a dotknutou osobou, potom prípadný spor nie je možné riešiť v pôsobnosti orgánov verejnej správy pri poskytovaní sociálnych služieb v zmysle zákona o sociálnych službách, ale prostriedkami súdnej ochrany práva, napríklad podaním antidiskriminačnej žaloby na príslušný civilný súd.¹⁵⁷

Sumarizujúc všetky uvedené skutočnosti Stredisko vyjadruje svoj názor, podľa ktorého by nemalo mať akékoľvek zavádzanie fikcie debarierizácie miesto v legislatívnom poriadku SR. Stredisko taktiež zastáva názor, podľa ktorého nie je možné ospravedlniť absenciu prístupnosti dôvodom neudržateľnosti spočívajúcej vo výške finančných prostriedkov vynaložené ktorých je, resp. by bolo potrebné na debarierizáciu objektov. V tomto prípade ide o celoplošné legislatívne ospravedlnenie absencie jedného z dôležitých aspektov umožňujúcich začlenenie osôb so ZP do spoločenského života. Dosiahnuteľnosť požiadavky debarierizácie sa týmto spôsobom oslabuje.

V prípade existujúcich bariér prístupnosti doterajších poskytovateľov by štát mal nastaviť časový rámec a spôsob monitorovania ich odstraňovania, aby sa graduálnym spôsobom dosiahla plná prístupnosť všetkých poskytovateľov.

Stredisko verí, že napriek zákonnému ospravedlneniu absencie prístupnosti, v individuálnych prípadoch prevádzkovateľa detských jaslí budú konať v súlade s prílohou zákona o sociálnych službách a zabezpečia prístupnosť v tých prípadoch, kedy bude nevyhnutná. Stredisko pozitívne hodnotí informácie, podľa ktorých bude prostredníctvom

¹⁵⁶ Z odpovede MPSVaR SR na otázky Strediska zo dňa 25. februára 2019.

¹⁵⁷ Tamtiež.

Integrovaného regionálneho operačného programu zabezpečená výstavba nových detských, bezbariérových, jaslí.

Odporúčania

Stredisko odporúča:

1. Prevádzkovateľom detských jaslí zabezpečiť prístupnosť v objektoch, v prípadoch kedy bude táto potrebná pre osoby so ZP na umožnenie ich vstupu, ako aj pohybu v objektoch, v ktorých je poskytovaná sociálna služba.
2. Prevádzkovateľom detských jaslí, v prípadoch, kedy nebude možné zrealizovať debarierizačné úpravy, napr. z finančných dôvodov, prijať alternatívne opatrenia na umožnenie vstupu osobám so ZP, ako aj ich pohybu v objektoch, v ktorých je poskytovaná sociálna služba.
3. MPSVaR SR dohliadať na prijímanie takých legislatívnych zmien v rámci rezortu, ktoré budú implementovať pozitívne záväzky štátu v oblasti prístupnosti v súlade s Dohovorom ZP.
4. MPSVaR SR nastaviť časový rámec a monitorovací proces na vyhodnocovanie debarierizácie priestorov a služieb doterajších prevádzkovateľov detských jaslí.

9 Dočasné vyrovnávacie opatrenia

DVO sú definované európskymi smernicami vykonávajúcimi zásadu rovnakého zaobchádzania¹⁵⁸ ako osobitné opatrenia na predchádzanie alebo vyrovnanie nevýhod súvisiacich s danými osobnými charakteristikami za účelom zabezpečenia úplnej rovnosti v praxi. Takto ich vymedzuje aj slovenský ADZ v § 8a, pričom ich prijatie nie je možné považovať za diskrimináciu. Prijatie DVO zabezpečuje rovnosť príležitostí odstránením znevýhodnení vyplývajúcich z dôvodov rasového alebo etnického pôvodu, príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, rodu alebo pohlavia, veku alebo zdravotného postihnutia. DVO sú najmä opatrenia zamerané na odstránenie sociálneho alebo ekonomického znevýhodnenia. DVO podporujú záujem príslušníkov znevýhodnených skupín a vytvárajú šance pre nich rovnosť v prístupe k zamestnaniu, zdravotnej starostlivosti, službám či k bývaniu. Aké konkrétne opatrenia patria medzi DVO, ADZ vymedzuje iba demonštratívne.¹⁵⁹ Ponecháva tak možnosť pružne reagovať na identifikovanú nerovnosť, samozrejme pri zachovaní všetkých princípov prijímania DVO, osobitne proporcionality, teda vyváženosti medzi vyrovnaním znevýhodnenia a mierou samotného znevýhodnenia.

Podľa európskeho práva pozitívne opatrenia boli tradične považované za výnimku z princípu nediskriminácie s cieľom dosiahnuť skutočnú rovnosť prostredníctvom opatrení

¹⁵⁸ Smernica Rady 2000/43/ES, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod, Smernica Rady 2000/78/ES, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani, Smernica Rady 2004/113/ES o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania medzi mužmi a ženami v prístupe k tovaru a službám a k ich poskytovaniu, Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania, Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/41/EÚ o uplatňovaní zásady rovnakého zaobchádzania so ženami a mužmi vykonávajúcimi činnosť ako samostatne zárobkovo činné osoby a o zrušení smernice Rady 86/613/EHS.

¹⁵⁹ Neuvádza teda úplný a utzatvorený výpočet opatrení patriacich medzi DVO, čo znamená, že tento okruh môže byť v praxi po splnení zákonných požiadaviek na DVO rozšírený o ďalšie opatrenia.

navrhnutých so zámerom poskytnutia rovnakých príležitostí.¹⁶⁰ DVO prevyšujú zákaz diskriminácie, umožňujú rozdielne zaobchádzanie výlučne za účelom dosiahnutia rovnosti. DVO sú hlavnými nástrojmi k dosiahnutiu cieľa väčšej a skutočnej rovnosti. DVO predchádzajú alebo vyrovnávajú znevýhodnenia a diskrimináciu, podporujú skutočnú rovnosť berúc do úvahy špecifické situácie členov znevýhodnených skupín a narušujú stav znevýhodnenia spojený s členstvom v určitej skupine. Zároveň dopĺňajú boj proti diskriminácii prostredníctvom jednotlivcov a postupne dosahujú odstránenie inštitucionálnej a štrukturálnej diskriminácie a vytvárajú rovnaké príležitosti.

Implementácia DVO musí byť sprevádzaná kontinuálnym monitorovaním a pravidelným hodnotením. Uvedený postup by mal preverovať opatrenia s cieľom dosiahnutia požadovaného účelu a zistenia či sú potrebné nové úpravy.

DVO by mali byť zrušené, keď sa dosiahne cieľ požadovanej skutočnej rovnosti. Ak DVO pokračujú po dosiahnutí skutočnej rovnosti, vytvárajú pozitívnu diskrimináciu. Často je zložitá rozoznať DVO od všeobecných sociálnych konceptov usilujúcich sa o rovnosť. DVO musia byť odlišované od „primeraného prispôsobenia pre osoby so ZP“ ako je definované v čl. 5 Smernice Rady 2000/78/ES, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani.

Kritériá definujúce DVO sú:

- existencia preukázateľnej nerovnosti,
- definovanie jasného a komplexného cieľa, ktorý sa zhoduje s hlavnými zámermi DVO,
- opatrenia musia byť vhodné a primerané k dosiahnutiu stanovených cieľov,
- opatrenia sú špecificky zamerané na znevýhodnené osoby alebo skupiny minorít.

Stredisko sa vo svojich Správach o ĽP každoročne venuje hodnoteniu DVO.¹⁶¹ Zameriava sa predovšetkým na projekty DVO, prípadne na projekty s určitými znakmi DVO, nakoľko ide o nástroj, ktorý pri správnom nastavení, dokáže efektívne eliminovať alebo odstrániť znevýhodnenia vyplývajúce z určitých diskriminačných dôvodov. Konkrétnym znakom DVO a ich uchopením v legislatíve SR sa Stredisko venovalo už vo svojich predchádzajúcich Správach o ĽP.

¹⁶⁰ An Equinet report. Positive action measures. The experience of equality bodies. 2014, Brusel, Equinet, s. 13.

¹⁶¹ Všetky Správy o ĽP sú dostupné na: www.snslp.sk/#page=2426

Bližšie objasnenie inštitútu DVO, pozri Správa o ĽP za rok 2014. Dostupné na: www.snslp.sk/CCMS/files/Spr%C3%A1va_o_%C4%BDP_za_rok_2014_FINAL_na_net_ISBN.pdf

9.1 Oznámenia v súvislosti s dočasnými vyrovnávajúcimi opatreniami

Stredisko aj tento rok oslovilo vybrané ústredné orgány štátnej správy, ako aj ďalšie relevantné subjekty, s otázkami týkajúcimi sa prijímania a realizácie projektov DVO v roku 2018 alebo ich prípadnej spolupráce na takýchto projektoch. Cieľom Strediska je poskytnúť prehľad o realizovaných projektoch, pretože projekty DVO môžu byť efektívne a účinné jedine v prípade ich systematického uplatňovania. Stredisku za rok 2018 boli doručené iba dve správy o realizovanom projekte DVO z vlastnej iniciatívy povinného subjektu.¹⁶² Išlo o správy o DVO od obce Boľany a od ÚSVRK. Ďalšie subjekty (najmä ústredné orgány štátnej správy) informujú o prijatých projektoch, ktoré vyhodnotili ako DVO iba prostredníctvom odpovedí na otázky každoročne zasielaných Strediskom.

9.1.1 Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky

Ministerstvo kultúry SR (ďalej v texte ako „MK SR“) pokračovalo v realizácii projektov a opatrení, ktoré posilňujú ochranu a podporu ľudských práv v oblasti kultúry, napomáhajú predchádzaniu diskriminácie a všetkým formám násilia a sprístupňovanie kultúrnych inštitúcií a kultúrnych formátov ľuďom patriacim k zraniteľným skupinám obyvateľstva. Nové DVO v roku 2018 MK SR neprijalo.

Finančným nástrojom na podporu sociálnej inklúzie a kohézie je dotačný program Kultúra znevýhodnených skupín,¹⁶³ ktorý umožňuje naplňať a rozvíjať kultúrne potreby osôb so ZP a inak znevýhodnených skupín obyvateľstva.

Kultúrne potreby obyvateľstva a ich uspokojovanie sú veľmi dôležitým prvkom socializácie a tvorby celkovej spoločenskej koexistencie. Umožňujú a vytvárajú spoločenský kontakt tam, kde by inak nevznikal alebo by bol značne obmedzený. Napomáhajú odstraňovať bariéry, stereotypy a predsudky a učia spoznávať nových ľudí a akceptovať odlišnosť.

Dotačný program Kultúra znevýhodnených skupín vytvára istý priestor pre implementáciu DVO. V roku 2018 bolo na podporu kultúry znevýhodnených skupín v rámci

¹⁶² Dostupné na: www.snslp.sk/#page=2894

¹⁶³ Materiály k výzvam na rok 2018: www.culture.gov.sk/vdoc/794/kultura-znevychodnenych-skupin-2018-2bd.html

Bližšie k dotačnému programu pozri Správu o LP za rok 2014, s. 94-94: www.snslp.sk/CCMS/files/Spr%C3%A1va_o_%C4%BDP_za_rok_2014_FINAL_na_net_ISBN.pdf

tohto dotačného programu vyčlenených 980 000 eur.¹⁶⁴ Stredisko podotýka, že táto informácia v kontexte dostupného zoznamu podporených projektov¹⁶⁵, bez ďalších konkrétnejších informácií k nim, neumožňuje vyhodnotenie jednotlivých projektov z pohľadu znakov DVO. Ani subjekty realizujúce projekty nezaslali Stredisku žiadnu správu o prijatom DVO v zmysle svojej povinnosti vyplývajúcej z ADZ.

Opatrením na predchádzanie chudoby a sociálneho vylúčenia je tiež národný projekt Zapojenie nezamestnaných do obnovy kultúrneho dedičstva, ktorý je realizovaný MK SR, MPSVaR SR a Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Finančne je podporený z prostriedkov štátneho rozpočtu z dotačného programu MK SR Obnovme si svoj dom a v rámci Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia. Projekt kontinuálne funguje od roku 2012. Vytvára pracovné príležitosti aj pre marginalizované skupiny v oblasti kultúry a podporuje proces sociálnej inklúzie. V roku 2018 bolo v rámci dotačného programu Obnovme si svoj dom, podprogram 1.4. Obnova historických parkov a architektonických areálov v kritickom stavebno-technickom stave, podporených 41 projektov v celkovej sume 847 378 eur.¹⁶⁶

Národný projekt Zapojenie nezamestnaných do obnovy kultúrneho dedičstva pomáha k obnove kultúrneho dedičstva SR a tiež aj nezamestnaným, aj z prostredia MRK. Stredisko je toho názoru, že pokiaľ sa príslušník marginalizovanej skupiny úspešne úplatní v takomto projekte, získa pracovné zručnosti a osvedčí sa aj po ďalších stránkach, je dobré, aby sa takto získaný pracovný potenciál nestratil. Preto by bolo vhodné osobám zúčastneným sa na tomto projekte po ukončení ich pôsobenia poskytnúť dodatočnú podporu pri hľadaní si trvalého zamestnania. Ich pracovné schopnosti sa síce môžu zvýšiť, ale prípadné predsudky zamestnávateľov pri ich prijímaní do zamestnania môžu byť naďalej prekážkou.

Stredisko preto považuje za prínosné aktivity v kooperácii s MPSVaR SR, prípadne lokálne s príslušnými úradmi práce. Nielen vo vzťahu k školeniam ľudí ohľadne informovania o ich získanej pracovnej praxi, ale napríklad aj v rámci prezentácie práce a jej výsledkov potenciálnym zamestnávateľom v regióne.

Keďže však primárnu cieľovú skupinu projektu, pre ktorú sa zabezpečí pracovný pomer na dobu určitú (max. 6 mesiacov) pri obnove kultúrneho dedičstva, tvoria všeobecne uchádzači o zamestnanie a znevýhodnení uchádzači o zamestnanie, nemožno hovoriť o tom, že ide

¹⁶⁴ Z odpovede MK SR na otázky Strediska zo dňa 12. februára 2019.

¹⁶⁵ Dostupné na: www.culture.gov.sk/vddoc/794/kultura-znevychodnenych-skupin-2018-2bd.html

¹⁶⁶ Zoznam podporených projektov: dotacie.culture.gov.sk/granty2018/zobraz_ziadosti.php?filter=1.4

o projekt DVO, nakoľko sa nezameriava na žiadnu špecifickú skupinu adresátov DVO, napriek tomu, že MK SR ho k takýmto opatreniam pravidelne zaraďuje.

9.1.2 Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky

V roku 2018 bola MPSVaR SR otvorená (až do 12. októbra 2018) dopytovo-orientovaná výzva na podporu rodinného a pracovného života, ktorej cieľom bolo pokračovať v dobrej praxi overenej v národnom projekte „Rodina a práca“. Výzva podporovala v menej rozvinutom regióne vytváranie efektívnych nástrojov pre začleňovanie matiek s malými deťmi (aj so špeciálno-vzdelávacími potrebami) na trh práce najmä po návrate z rodičovskej dovolenky podporou flexibilných pracovných miest, a to vo forme DVO.

Podporované sú nasledujúce formy flexibilných pracovných miest:

- pracovný pomer na kratší pracovný čas (§ 49 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov),
- delené pracovné miesto (§ 49 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov),
- domácka práca a telepráca (§ 49 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov).

V rámci dopytovo-orientovanej výzvy na podporu rodinného a pracovného života bolo do konca roka 2018 schválených 24 žiadostí o nenávratný finančný príspevok, z toho 5 na podporu flexibilných pracovných miest (forma DVO).¹⁶⁷ Keďže realizácia projektov podporujúcich flexibilné pracovné miesta je iba na začiatku, výsledok DVO ešte nie je možné komplexne zhodnotiť. Samotné podporené subjekty realizujúce projekty nezaslali Stredisku žiadnu správu o prijatom DVO v zmysle svojej povinnosti vyplývajúcej z ADZ.

Stredisko uvádza, že začlenenie do pracovného procesu po návrate z rodičovskej dovolenky je proces, ktorý sa ešte stále týka predovšetkým žien. Má teda priamy dopad na otázky rodovej rovnosti, respektíve pretrvávajúce rodové rozdiely. V pracovnej oblasti sú na Slovensku rodové rozdiely stále prítomné, nielen čo do výšky plátov, ale aj čo do kariérneho postupu a sektorovej nerovnosti medzi mužmi a ženami. K rozdielnosti prispieva aj rodičovstvo. Paradoxne menej citlivo je vnímaná bezprostredne s výchovou maloletých detí

¹⁶⁷ Z odpovede MPSVaR SR na otázky Strediska zo dňa 19. februára 2019.

spojená otázka rodovej nerovnosti, konkrétne nerovnosti a znevýhodnenia žien voči mužom v dôsledku rodičovstva v pracovnoprávnej oblasti.

V tomto je uvedená dopytovo-orientovaná výzva na podporu rodinného a pracovného života prínosná, pretože môže podporiť účinné a časovo rýchlejšie sa začlenenie matiek s malými deťmi na trh práce. Získanie trvalého príjmu je dôležitým prvkom sociálnej stability aj ochrany matky a jej dieťaťa/detí a vytvára predpoklady na zníženie nerovnosti aj v ďalších oblastiach, ktorým takéto rodiny musia čeliť (bývanie, vzdelávanie a iné). Flexibilné pracovné miesta a právna úprava s tým spojená v § 49 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov, existujú už dlhšie, ich širšie reálne využívanie práve v týchto situáciách si však vyžaduje podporu, a preto je cieľ tohto DVO legitímny. Súčasne sa ale musí v rámci budúceho monitoringu a vyhodnocovania DVO zohľadniť aj reálna možnosť existencie matky s dieťaťom pri prijímaní čiastočného pracovného úväzku v spojitosti s ďalšími sociálnymi príjmami takejto rodiny.

Okrem toho poskytuje MPSVaR SR v rámci vlastnej dotačnej schémy podporu na projekty k rodovej rovnosti. Dotáciu na podporu rodovej rovnosti možno poskytnúť na aktivity alebo činnosti zamerané na dosiahnutie rodovej rovnosti a podporu uplatňovania zásady rovnakého zaobchádzania na základe pohlavia alebo rodu.

V tomto kontexte Stredisko opakovane poukazuje na rodovú nerovnosť v zamestnaní, osobitne sektorové rozdiely a nerovnosť na riadiacich pozíciách.

Na prípadné zvýšenie šancí na uplatnenie preferenčného zamestnávania aj pri rodovej nerovnosti na riadiacich pracovných pozíciách či v technických smeroch je teda vhodné prijať pilotné DVO. O to viac, že to môže predpokladať aj širšiu koordináciu so štátnou správou v oblasti vzdelávania. Relatívne menej výraznou oblasťou znevýhodnenia je aj veková diskriminácia v prístupe k zamestnaniu.

Preto pokiaľ MPSVaR SR v národnom projekte „Rodina a práca“ začalo realizovať opatrenia charakteru DVO pre matky s deťmi, je na zváženie aj vytvorenie pracovných plánov a špeciálnych programov smerujúce k zvýšeniu pracovných príležitostí pre starších zamestnancov a ženy na riadiacich pozíciách či technických smeroch. O to viacej, že MPSVaR SR sa aj do budúcnosti snaží pracovať na nových DVO, keďže informovalo, že Odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí MPSVaR SR v rámci Operačného programu Ľudské zdroje v roku 2018 pracoval na predložení ďalších výziev, ktoré môžu prispieť k prijímaniu ďalších DVO v roku 2019.¹⁶⁸

¹⁶⁸ Tamtiež.

9.1.3 Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky

Ministerstvo zdravotníctva SR (ďalej v texte ako „MZ SR“) v oblasti prijímania DVO pôsobí prostredníctvom štátnej príspevkovej organizácie Zdravé regióny. Jej cieľom je realizovať opatrenia a programy, ktoré budú mať zásadný vplyv na znižovanie rozdielov v zdraví a súčasne prinesú výrazné zlepšenie v oblasti prístupu k zdravotným službám, informáciám, prispievajú k zvýšeniu zdravotnej gramotnosti a zodpovednosti jednotlivcov za svoje zdravie a taktiež prispievajú k integrácii vylúčených skupín obyvateľstva do spoločnosti.

Prostredníctvom organizácie sa vytvoril priestor na realizáciu komplexného, dlhodobého riešenia situácie znevýhodnených skupín v oblasti zdravia na národnej úrovni. Jednou z nosných činností v tomto smere je realizácia Národného projektu Zdravé komunity 2A (2017 – 2019) a Národného projektu Zdravé komunity 3A (2017 – 2020) financovaných z prostriedkov európskych štrukturálnych a investičných fondov. Na roky 2020 – 2022 je naplánované pokračovanie národného projektu Zdravé komunity 2A + 3A (financované z európskych štrukturálnych a investičných fondov). Pokračovanie DVO má svoj výhľad aj za rok 2023.¹⁶⁹ Informácie o tomto projekte Stredisko vzhľadom na jeho dlhodobé trvanie spracovávalo a zverejňovalo aj v Správach o ĽP za predchádzajúce roky.¹⁷⁰

Zdravotný stav populácie žijúcej v MRK je v porovnaní s majoritnou populáciou výrazne horší. Očakávaná dĺžka života pri narodení je v MRK pri porovnaní s ostatnou populáciou približne o 6 až 10 rokov nižšia a dojčenská úmrtnosť niekoľkonásobne vyššia. Obyvatelia MRK v priebehu celého života častejšie trpia prenosnými aj neprenosnými ochoreniami, vrátane závažných zranení.

Systematická a sústavná osvetová, prevenčná a asistenčná práca na komunitnej úrovni sa, podobne ako inde v strednej a východnej Európe, osvedčila aj na Slovensku ako úspešná cesta poskytovania konkrétnych riešení nielen ohľadne bezprostredných príčin ale i vo vzťahu k miestnym štrukturálnym podmienkam.

Zdravé regióny ako jedna z mála organizácií v Európe zamestnáva viac ako 86 % zamestnancov z prostredia MRK. Zapojenie obyvateľov MRK do činnosti organizácie prináša okrem adresnosti a účinnosti realizovaných aktivít aj maximálnu mieru participácie cieľovej skupiny na činnostiach organizácie. K 31. januáru 2019 organizácia zamestnáva spolu 261 asistentov osvedy zdravia.¹⁷¹

¹⁶⁹ Tamtiež.

¹⁷⁰ Dostupné na: www.snsip.sk/#page=2426

¹⁷¹ Z odpovede MZ SR na otázku Strediska zo dňa 11. februára 2019.

Dôležitou aktivitou je zdravotná mediácia na komunitnej úrovni – súbor činností za účelom zlepšenia podmienok pre zdravie. Cieľovými skupinami sú príslušníci a obyvatelia MRK. V roku 2018 bolo evidovaných 275 814 intervencií v základných skupinách 2 842 osvetových aktivít; asistenti osvetu zdravia činnosti realizovali v 263 lokalitách kde žije približne 185 000 obyvateľov MRK.¹⁷²

Prostredníctvom realizácie aktivít sa darí znižovať bariéry v prístupe k zdravotnej starostlivosti (vrátane zvýšenia dostupnosti služieb zdravotnej starostlivosti a informovanosti obyvateľov MRK v oblasti zdravotnej starostlivosti a prevencie).

Tabuľka č. 4: Spolupráca s 611 poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti¹⁷³

Poskytovateľ zdravotnej starostlivosti	Počet
Pediatři	205
Všeobecní lekáři pre dospelých	185
Odborní lekáři	221
Spolu	611

Pilotná aktivita implementácie Asistentov osvetu zdravia v prostredí nemocníc je Zdravými regiónmi realizovaná v období november 2017 – december 2019. Vychádza z toho, že už niekoľko rokov neziskové organizácie i samotné nemocničné zariadenia, najmä gynekologicko-pôrodnické a pediatrické oddelenia, poukazujú na rôzne bariéry súvisiace so starostlivosťou o tzv. neštandardných pacientov, medzi ktorými sú najčastejšie Rómovia z vylúčených lokalít.

Na základe kritérií: percentuálne zastúpenie Rómov regiónu podľa Atlasu rómskych komunít (r. 2013)¹⁷⁴, doterajšia pozitívna spolupráca terénnych asistentov osvetu zdravia s nemocničným personálom, geografické rozptýlenie, rôznorodosť nemocníc (veľkosť, zriaďovateľ), bolo oficiálne oslovených šesť zariadení.

V aktuálnej fáze je aktivita prínosnou pre samotnú cieľovú skupinu ako aj pre personál partnerských nemocníc. Plní svoju funkciu v oblastiach komunikačnej mediácie, osvetovej činnosti a psychosociálnej podpory MRK, čím napĺňa globálny cieľ vládneho dokumentu

¹⁷² Tamtiež.

¹⁷³ Z odpovede MZ SR na otázky Strediska zo dňa 11. februára 2019.

¹⁷⁴ Dostupné na: www.minv.sk/?atlas_2013

Stratégie pre integráciu Rómov do roku 2020¹⁷⁵, ktorým je znížiť rozdiely v zdravotnom stave medzi Rómami a väčšinou populáciou. Záujem nemocničných zariadení svedčí o tom, že i samotné nemocnice si uvedomujú potrebu tejto doplnkovej služby.¹⁷⁶

V rámci projektu je realizovaných množstvo vzdelávacích aktivít venujúcim sa témam hygiena, dojčenie, starostlivosť o novorodenca, reprodukčné zdravie, epidemiológia, kurz prvej pomoci, infekčné ochorenia, návykové látky a závislosti a aktuálne aj laktačné poradenstvo. Ide o oficiálne certifikované vzdelávanie. Jeho zmyslom je poskytnúť pomoc, poradenstvo a podporu pre budúce a súčasné matky žijúce v prostredí MRK počas celej doby trvania dojčenia. Laktačný poradca alebo poradkyňa pre MRK je odborným poradcom a sprievodcom, ktorý svojim vedomosťami a správnym prístupom pomáha matkám prekonávať strach, búra bariéry a usmerňuje ich v procese dojčenia.¹⁷⁷

Stredisko uvádza, že existencia a funkčnosť DVO, v podobe projektu Zdravé komunity je v prostredí SR nevyhnutná. Dostupnosť zdravotnej starostlivosti v dôsledku segregácie v bývaní, sociálneho vylúčenia a stereotypom voči príslušníkom MRK sú totiž prekážky, ktoré vytvárajú nerovnosť pre členov MRK aj v oblasti ich zdravia v širšom kontexte a majú bezprostredný vplyv nielen na ich zdravotný stav. Ide o nerovnosť, ktorá predstavuje dôsledok širšej spoločenskej nerovnosti tejto komunity na Slovensku. Keďže diskriminácia na základe etnického a sociálneho pôvodu je veľmi komplexná, vzniká dlhodobo a ešte dlhodobejšie sa odstraňuje, je potrebné tento typ realizovaného DVO z časového hľadiska vnímať naozaj v značnom časovom výhľade. Súčasne však treba podotknúť, že ide o preukázanú nerovnosť, na základe chráneného dôvodu, ktorý je možné zmierniť či aj odstrániť, a preto prijatie a realizácia DVO v tejto oblasti je plne legítimná. Legítimná je totiž ochrana zdravia a čo najlepšiu úroveň uplatnenia práva na zdravotnú starostlivosť pre všetkých bez diskriminácie.

Z dôvodu dlhodobosti DVO je však na udržanie účinnosti a opodstatnenosti DVO potrebné jeho pravidelné monitorovanie. Zdravotná starostlivosť je rôznorodá oblasť a DVO Zdravé komunity zachádza do mnohých jej častí. Je potrebné priebežné vyhodnocovanie účinnosti jednotlivých opatrení, ich vplyv na zníženie nerovnosti, či reálne aspoň na jej neprehlbovanie. Dôležitá je udržateľnosť dosiahnutých výsledkov a postupná modifikácia projektu nielen z hľadiska nových oblastí podpory, ale aj smerom k širším podporným mechanizmom na postupné začlenenie zdravotnej starostlivosti MRK do mainstreamového prúdu tam, kde je to možné. V konečnom dôsledku je to samozrejme dlhodobý výhľad, avšak

¹⁷⁵ Dostupné na: www.minv.sk/?strategia-pre-integraciju-romov-do-roku-2020

¹⁷⁶ Z odpovede MZ SR na otázku Strediska zo dňa 11. februára 2019.

¹⁷⁷ Tamtiež.

zákonná povinnosť odstránenia nerovnosti a realizácie všetkých zákonných dostupných opatrení na dosiahnutie tohto cieľa to vyžaduje.

Stredisko víta nové možnosti na rozšírenie fungujúcej siete aktivít asistentov osvedy zdravia v prospech obyvateľov MRK a odporúča, aby v tejto vyhľadávacej aktivite MZ SR pokračovalo. Pokiaľ v rámci DVO vo svojej dcérskej organizácii Zdravé regióny MZ SR zamestnáva aj zamestnancov z prostredia MRK, je vhodné hľadať aj ďalšie možnosti využitia takto získaného pracovného potenciálu MRK, formou udržania si tohto pracovného miesta, zvyšovaním kvalifikácie a kariérnym rastom v oblasti zdravotníctva. Prípadná súčinnosť s MŠVVaŠ SR ako sekundárny obsah DVO by mohla napomôcť získať novú kvalifikovanú, skúsenú a osvedčenú pracovnú silu v oblasti zdravotníctva. Zamestnanie členov z prostredia MRK na dostupných pracovných pozíciách po zvýšení ich kvalifikácie či získaní vzdelania, by tak mohlo mať viacnásobný pozitívny efekt ako pre minoritu tak aj majoritu, a to nielen v oblasti zdravotnej starostlivosti.

9.1.4 Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky

Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR (ďalej v texte ako „MPaRV SR“) je riadiaci orgán pre Integrovaný regionálny operačný program 2014 – 2020. Cez prioritnú os č. 2 – Ľahší prístup k efektívnym a kvalitnejším verejným službám zastrešuje investície do zdravotníckej a sociálnej infraštruktúry, ktoré prispievajú k celoštátnemu, regionálnemu a miestnemu rozvoju, znižujú nerovnosť z hľadiska zdravotného postavenia, podporujú sociálne začleňovanie prostredníctvom lepšieho prístupu k sociálnym, kultúrnym a rekreačným službám a prechod z inštitucionálnych služieb na komunitné. V prioritnej osi č. 4 – Zlepšenie kvality života v regiónoch je dôraz na životné prostredie, zásobovanie pitnou vodou, čistenie odpadových vôd a kanalizáciu.¹⁷⁸

Celý tento Integrovaný regionálny operačný program zastrešuje rozličné oblasti verejného života. Prípadné znevýhodnenia, ktoré realizáciou jeho projektov môžu byť eventuálne odstránené, môžu byť rôznorodé. Podporuje odstránenie či zmiernenie prípadnej diskriminácie vyplývajúceho zo zdravotného postihnutia, keďže predmetné výzvy sa musia realizovať so zreteľom na bezbariérovosť realizovaných projektov. Pri prioritnej osi 2 sa projekty realizujú so zreteľom na sociálne začleňovanie aj skupín obyvateľstva, ktoré môžu byť

¹⁷⁸ Z odpovede MPaRVSR na otázky Strediska zo dňa 15. februára 2019.

diskriminované z dôvodu rasového alebo etnického pôvodu, resp. kvôli príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, alebo z dôvodu zdravotného postihnutia prostredníctvom lepšieho prístupu k sociálnym, kultúrnym a rekreačným službám. Doba realizácie výziev v rámci operačného programu je časové obdobie 2014 – 2020 a to prostredníctvom poskytnutia nenávratného finančného príspevku v rámci jednotlivých vyhlásených Výziev, ktoré budú využité na realizáciu projektov pre skvalitnenie a zefektívnenie služieb vo sfére sociálneho zabezpečenia, vzdelania, dopravy a životného prostredia.¹⁷⁹

V prípade realizácie DVO má byť, popri primárnom celi operačného programu znižovať regionálne rozdiely, cieľom aj odstraňovať znevýhodnenie z dôvodu zdravotného postihnutia osôb, ich rasového alebo etnického pôvodu, či kvôli príslušnosti k etnickej menšine, podmienením poskytnutia nenávratného finančného príspevku dodržaním podmienky súladu s horizontálnymi princípmi.

MPaRV SR, vzhľadom na jeho ciele regionálny dosah, môže potencionálne prijať či podporiť DVO s účinkom vo viacerých chránených oblastiach. Či už je to oblasť zdravotníctva, vzdelávania, kultúry, sociálnej oblasti, alebo prístupu k bývaniu. Slovensko je charakteristické značnou diferencovanosťou rovnosti príležitostí nielen na úrovni samosprávnych krajov, ale aj v rámci okresov v jednotlivých krajov a rozdielov medzi mestami a obcami. Takáto nerovnosť môže mať negatívny vplyv na viaceré oblasti života príslušníkov znevýhodnených skupín, či už na základe etnického pôvodu, alebo na základe zdravotného znevýhodnenia. Stredisko preto považuje za dôležité rozšíriť ochranu práve u týchto znevýhodnených skupín aj do regionálneho priestoru.

Stredisko podotýka, že táto skutočnosť sa týka výhľadu do budúcnosti. MPaRV SR doposiaľ Stredisku nezaslalo konkrétnu informáciu o realizovanom DVO či jeho podpore. Ani subjekty realizujúce projekty financované z prostriedkov MPaRV SR nezaslali Stredisku žiadnu správu o prijatom DVO v zmysle svojej povinnosti vyplývajúcej z ADZ.

9.1.5 Obec Boťany

Dňa 25. mája 2018 bolo Stredisku doručené od Obce Boťany oznámenie o prijatí DVO. Z oznámenia DVO je zrejmé, že prijímateľ DVO je obec Boťany, obec v okrese Trebišov, ktorá

¹⁷⁹ Tamtiež.

má 1 241 obyvateľov. Názov DVO je „V rámci DVO pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia a ich rodičov najmä MRK vytvárať rovnosť v prístupe k bývaniu prostredníctvom programu výstavby zamestnaneckých sociálnych bytov. V rámci DVO kreovať a implementovať tzv. „rómskej projekty“ smerujúce k vytváraniu rovnosti v prístupe k zamestnaniu rodičov, ktorých deti pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia a zároveň patria do skupiny znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie a najmä z MRK.“

Nežiadúcim stavom sú subštandardné podmienky bývania v dvoch lokalitách obce. Prvá separovaná lokalita pozostáva z 15 malých nelegálnych chatrčí na Blatnej ulici v obci Boľany bez vyhovujúcej vodoinštalácie, elektroinštalácie a kanalizácie. Býva tam cca 237 rómskych obyvateľov. Chatrče sú pribudované k piatim legálne postaveným domom. Druhú lokalitu na Hlavnej ulici v obci Boľany tvoria štyri jednoduché rómskej domy, bez kanalizácie a verejného vodovodu, kde býva 197 Rómov. Tieto podmienky bývania súvisia aj s problémami Rómov vo vzdelávaní, absenciami detí na vyučovaní z dôvodov častej chorobnosti a celkovo zlej školskej dochádzke, s kriminalitou, nezamestnanosťou a úžerou.

Cieľovou skupinou DVO je MRK v obci Boľany a v rámci nej osobitne deti a mládež, ktoré pochádzajú z MRK. Cieľom DVO je zníženie alebo odstránenie preukázanej nerovnosti pri zabezpečovaní rovnosti príležitostí v praxi. Majú sa nimi odstrániť sociálne a ekonomické znevýhodnenia, ktorými je nadmerne postihnutá MRK v Boľanoch.

DVO boli prijaté dňa 10. mája 2018 uznesením Obecného zastupiteľstva obce Boľany a zverejnené na webovej stránke obce. Priebežné monitorovanie, vyhodnocovanie a zverejňovanie opodstatnenosti ďalšieho trvania DVO bolo stanovené k 30. júnu a 31. decembra každého roku. Aktuálne sa DVO nachádza v prípravnej fáze realizácie.¹⁸⁰ Obec zrealizovala prieskum a odbornú sondáž k problematike stavby domov a výroby nepálenej tehly zo zeminy. S tým súvisela aj prípadná ťažba/odber zeminy z obecných pozemkov a stanoviská príslušných orgánov verejnej správy a založenie obecného podniku. Obec tiež podala žiadosť na MV SR o dotáciu na lisovací stroj na výrobu nepálenej tehly zo zeminy a plánuje sa v roku 2019 zapojiť do ďalšej dopytovo orientovanej výzvy na získanie potrebných finančných prostriedkov na začatie realizácie DVO.¹⁸¹

Stredisko k aktivite obce Boľany uvádza, že prijímanie DVO, napriek kontinuálnym aktivitám Strediska na ich promovanie a lepšie odborné zvládnutie, je doposiaľ stále skôr oblasťou predovšetkým štátnych orgánov. DVO na miestnej úrovni sú prijímané v priamej súvislosti s podporou ústredných orgánov štátnej správy, predovšetkým finančnou. Prijímaniu

¹⁸⁰ Z monitorovacej správy DVO obce Boľany zo dňa 10. januára 2019 doručenej Stredisku.

¹⁸¹ Tamtiež.

DVO na miestnej úrovni bránia odborné, organizačné, personálne či finančné dôvody. Časová postupnosť funguje v poradí:

- prijatie národného akčného plánu s realizovaním DVO na celoštátnej úrovni,
- zabezpečenie po odbornej báze a predovšetkým financovania,
- presun pripravených aktivít v istom rozsahu na miestnu úroveň.

Prípadov, že obec, tak ako práve obec Boľany prijme DVO a až potom sa začne fáza hľadania širšieho rámca prípadného začlenenia do existujúcej štruktúry, nie je veľa. Je pozitívom, že orgán územnej samosprávy sa neuspokojí len s deklaratórnymi aktivitami na znižovanie nerovnosti medzi svojimi obyvateľmi, ale rozhodne sa túto nerovnosť aj analyzovať, smerovať k jej zmierneniu či odstráneniu, a ako dostupný prostriedok riešenia nerovnosti sa rozhodne prijať vlastné DVO. Obec Boľany identifikovala medzi svojimi obyvateľmi znevýhodnenú skupinu MRK a rozhodla sa vyrovnávať ich znevýhodnenia v oblasti prístupu k zamestnaniu, vzdelávaniu a bývaniu.

Okrem nepochybné dlhšej prípravnej fázy obsahových náležitostí DVO pred samotným prijatím, je v prípade tohto DVO podstaná otázka udržateľnosti jeho financovania. To si aj po uplynutí viacerých mesiacov od prijatia DVO obcou vyžaduje stále aktivity obce tak, aby sa jej podaril nájsť zdroj financovania DVO. Stredisko vzhľadom na zvýšenie šancí na začatie realizácie prijatého DVO obci odporúča, aby pokračovala v hľadní všetkých dostupných prostriedkov na jeho financovanie. Alternatívne je potreba pripraviť sa aj na možnosť viacdrojového financovania, či prípadné rozdelenie už prijatého DVO na viacej menších samostatných častí, ktoré sa môžu realizovať postupne. Aktuálnou by mohla byť do budúca aj alternatívna úprava DVO podľa požiadaviek a podmienok prebiehajúceho či novoprijatého DVO na celoštátnej úrovni. Všetky tieto aktivity by mohli prispieť k posunu DVO prijatého obcou Boľany do realizácie a uskutočňovania zmierňovania identifikovanej nerovnosti medzi jej obyvateľmi.

9.1.6 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky – Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity

ÚSVRK ako organizačná zložka MV SR v roku 2018 v rámci implementácie národného projektu s názvom Národný projekt „Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít I“ (ďalej v texte ako „NP PRIM“) prijal DVO. Vo

vzťahu k tzv. oprávneným užívateľom (subjekty, ktoré sa na základe zmluvy o spolupráci zapájajú do NP PRIM – vybrané obce) zaviedol ÚSVRK povinnosť preferenčného zamestnávania rómskych uchádzačov pri výbere uchádzača na nižšie uvedené pracovné pozície financované z prostriedkov NP PRIM. DVO sa uplatňuje pri výbere asistenta učiteľa v materskej škole a odborného zamestnanca v materskej škole podľa zákona č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Budúci zamestnávateľ (obec, resp. základná škola s materskou školou, resp. materská škola) je povinný pri výbere uchádzača na obsadzovanú pracovnú pozíciu asistenta učiteľa v materskej škole a odborného zamestnanca v materskej škole zabezpečiť aplikovanie pravidiel preferenčného zamestnávania rómskych uchádzačov o túto pracovnú pozíciu.

V prípade NP PRIM ide o špecifickú situáciu, kedy prijímateľ DVO je subjekt odlišný od subjektu, ktorý bude DVO realizovať (budúci zamestnávateľ). Dôvodom vzniku tejto špecifickéj situácie je skutočnosť, že prijímateľom nenávratného finančného príspevku v rámci NP PRIM je ÚSVRK, ktorý následne určuje podmienky čerpania finančných prostriedkov a spôsob nakladania s nimi pre oprávnených užívateľov v súlade so schváleným národným projektom. Jednou z určených podmienok pre čerpanie finančných prostriedkov oprávnenými užívateľmi je práve povinnosť aplikácie ÚSVRK definovaných podmienok preferenčného zamestnávania rómskych uchádzačov o pracovné pozície financované z NP PRIM. V praxi však pôjde väčšou o jeden a ten istý subjekt, t. j. prijímateľ DVO bude zároveň aj jeho realizátorom, čo bude robiť celý proces prijímania jednoduchším.¹⁸² Prijatiu DVO predchádzali konzultácie so Strediskom. Predpokladom prijatia DVO bola preukázateľná znalosť nerovnosti v oblasti predprimárneho vzdelávania.

Na základe ďalšej komunikácie s ÚSVRK Stredisko o praktickej realizácii DVO zistilo, že pri realizácii DVO MV SR/ÚSVRK postupovalo tak, že v súvislosti s implementáciou národného projektu financovaného zo zdrojov Európskych štrukturálnych a investičných fondov¹⁸³ uzatváralo individuálne zmluvy o spolupráci s obcami so špecifikovaním obsadzovaného počtu pracovných pozícií – asistent učiteľa a odborný zamestnanec, ako aj ďalších práv a povinností. Zmluvy o spolupráci obsahujú záväzok obce zabezpečiť pri obsadzovaní pracovných miest aplikovanie pravidiel preferenčného zamestnávania Rómov. Ustanovenia zmluvy o spolupráci podrobnejšie vysvetľuje záväzný dokument „Sprievodca pre užívateľov zapojených do národného projektu“, s prílohou Pravidlá uplatňovania preferenčného

¹⁸² Z oznámenia ÚSVRK k prijatiu DVO k 13. júlu 2018, doručeného Stredisku.

¹⁸³ NP PRIM.

zamestnávania Rómov, ktorá poskytuje podrobné pravidlá uplatňovania DVO. Výber obcí sa realizoval na základe tzv. indexu podrozvinutosti (najmenej rozvinuté obce z hľadiska podielu rómskych obyvateľov, podmienok ich bývania, prístupu k infraštruktúre a službám). Takto bolo vybraných 150 obcí, stanovených v Operačnom programe Ľudské zdroje, ako oprávnených užívateľov pre prioritnú os 5 – MRK. Pre lepšiu informovanosť ÚSVRK zrealizoval informačné semináre s dotknutými obcami. Zamestnanci NP PRIM boli v predzmluvnom procese aj počas samotnej realizácie DVO k dispozícii na konzultácie, ktoré obce často využívali. ÚSVRK neeviduje žiadny prípad obce, ktorá by sa nezapojila do národného projektu z dôvodu otvoreného nesúhlasu s prijatým DVO.

Samotné pracovné pohovory prebiehali tak, že regionálni zamestnanci ÚSVRK (regionálni koordinátori NP PRIM) boli zvyčajne prítomní pri pracovných pohovoroch s uchádzačmi a uchádzačkami, väčšinou ako riadni členovia výberovej komisie. Tým bola zabezpečená metodická podpora aj v oblasti uplatňovania DVO priamo v priebehu pracovného pohovoru. Obce mali tiež povinnosť po realizácii výberu zasielať správu o priebehu a výsledkoch výberového konania MV SR/ÚSVRK. Výber uchádzača či uchádzačky pre dané pracovné pozície bol schvaľovaný zo strany MV SR/ÚSVRK na základe správy z obce a správy regionálneho koordinátora. V prípade, ak došlo pri výbere uchádzača/uchádzačky k nedodržaniu pravidiel preferenčného zamestnávania Rómov, MV SR/ÚSVRK takýto výber neschválil (takýto prípad nastal len jedenkrát).

Vybraných uchádzačov a uchádzačky následne čakalo úvodné zaškolenie. Takto zamestnaným asistentom učiteľa, ktorí splnili minimálne kvalifikačné požiadavky (úplné stredné vzdelanie) zároveň v zmysle Vyhlášky MŠVVaŠ SR č. 437/2009 Z. z., ktorou sa ustanovujú kvalifikačné predpoklady a osobitné kvalifikačné požiadavky pre jednotlivé kategórie pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov vznikla povinnosť do 2 rokov od nástupu do práce začať štúdium na doplnenie pedagogickej spôsobilosti.

Vo všeobecnosti ÚSVRK konštatoval, že realizácia DVO prebehla/prebieha bez komplikácií. Počas výberových konaní sa vyskytli aj občasné ústne vyjadrenia neúspešných uchádzačov, ktorí uplatnenie preferenčného výberu označovali za svoju diskrimináciu, resp. ako „pozitívnu diskrimináciu“ v negatívnom kontexte. V jednom prípade starosta obce vnímal realizáciu DVO ako pozitívnu diskrimináciu, avšak znova len na úrovni neformálneho vyjadrenia v rámci diskusie s pracovníkmi NP PRIM na jednom z informačných stretnutí (táto obec je riadne zapojená do projektu). Niektoré obce mali potrebu bližšieho vysvetlenia formulácie podmienky vzdelania (vyššiu ako minimálnu zákonnú kvalifikáciu považovali za vyšší kvalifikačný predpoklad). Rovnako to bolo aj v prípade istej, či dlhšej praxe (viacero

vybraných uchádzačov a uchádzačiek nemali s danou prácou žiadnu prax). Uvedené skutočnosti niekedy vnímal negatívne aj budúci školský kolektív, nové kolegyne/nových kolegov s nepedagogickým vzdelaním a bez praxe prijímali rezervovane.

Pri výbere zamestnancov sa prejavila aj nižšia ochota niektorých obcí zamestnať úspešného vybraného uchádzača/uchádzačku, ktorý nie je ich obyvateľom, ale je z inej obce. Obce mali tendenciu prihliadať na svoju komunitu a preferenciu dať prácu svojim nezamestnaným obyvateľom/obyvateľkám. A to aj v situáciách, keď vhodní kandidáti z danej obce neboli. Uvedené však v týchto prípadoch nesúviselo s etnicitou, ani s realizáciou DVO.

V jednom prípade obec opakovala výberové konanie, pretože pri ňom neuplatnili DVO. Po opakovanom kole bola vybraná žena rómskeho etnika a obec s ňou vyjadruje spokojnosť. V inom prípade nebola vybraná žena rómskeho etnika pre zlú predchádzajúcu pracovnú skúsenosť materskej školy a napokon bola vo výberovom konaní úspešná iná žena z rómskeho etnika.

Existujú tiež obce, kde voľné pracovné miesta nemajú obsadené, pretože po uzatvorení zmluvy o spolupráci doposiaľ nezrealizovali výberové konanie či pohovor. Celková úspešnosť vybraných zamestnancov, čo do zotrvania na získanej pracovnej pozícii je stabilná, asi v dvoch až troch prípadoch premenlivá. Na nezotrvanie v pracovnej pozícii mali vplyv najmä zdravotné faktory (tehotenstvo, vážne zdravotné problémy).

Podľa vyjadrenia ÚSVRK zo dňa 31. decembra 2018 bol počet uplatnených DVO v pozícii asistent učiteľa 45 a počet uplatnených DVO v pozícii odborný zamestnanec 1.

Stredisko považuje za pozitívum, že prijaté DVO zmierňuje zistenú nerovnosť v oblasti prístupu k zamestnaniu, a súčasne súvisí aj s podporou predškolskej výchovy a vzdelávania detí z MRK. Pokiaľ v oblasti prístupu k zamestnaniu bojuje s nerovnosťou, predsudkami a stereotypmi založenými na etnickom princípe, v oblasti vzdelávania zohľadňuje potreby a možnosti detí v predškolskom veku. Snaží sa im vytvoriť také podmienky v rámci prípravy na povinnú školskú dochádzku, ktoré zvýšia ich šance na jej bezproblémové nastúpenie a úspešnú realizáciu.

V širšom kontexte však možno zhodnotiť, že v prípade tých zamestnancov v projekte DVO, ktorí na obsadenej pracovnej pozícii v materskej škole zotrvávajú, získajú prax a zručnosti na kvalitné vykonávanie určenej práce s deťmi, ide o perspektívu získania trvalého zamestnania často v novom pracovnom odbore. Ak preferenčne prijatý príslušník či príslušníčka rómskeho etnika tiež úspešne absolvuje požadované doplňujúce štúdium a získanie pedagogickej kvalifikácie, možno hovoriť o veľmi pozitívnom výhľade kvalitného a verejne prospešného zamestnania u ľudí, ktorí doposiaľ bojovali s nezamestnanosťou, nižšie kvalifikovanou či

časovo nestálou prácou. Tak ako pri každom DVO, časovo ohraničenom (dočasnosť je esenciálna podmienka a nutnosť DVO), je potrebné už pri realizácii DVO prijímať aj opatrenia na udržateľnosť vytvorenej situácie a zabránenie diskriminačného regresu.

Ako jeden z náročnejších krokov u úspešných a už zamestnaných asistentov učiteľa a odborných zamestnaných je povinnosť do 2 rokov od nástupu do práce začať štúdium na doplnenie pedagogickej spôsobilosti. Výber štúdia, čo do jeho obsahovej stránky, ako aj prijímacie konanie, miesto štúdia, financovanie a časový manažment štúdia sú faktory dôležité pre každého študenta. Ak ide o študenta počas pracovnej kariéry, ktorý so štúdiom potrebuje zosúladiť aj svoj pracovný a rodinný život, je to ešte dôležitejšie. Stredisko preto upozorňuje, že práve v tejto aktivite je potrebná pomoc a podpora zo strany ÚSVRK. Vytriedenie a kategorizácia veľkého množstva rôznych dostupných vzdelávacích programov sú dôležité. Rovnako tak aj pomoc pri príprave úspešného prijímacieho konania a naplánovanie ďalších krokov na úspešné štúdium a jeho ukončenie.

Pokiaľ zamestnanec či zamestnankyňa tento porces zvládnu a zostanú pracovať v školstve, možno hovoriť o plnom dosiahnutí cieľa DVO. SR tak získa nielen kvalifikovaných asistentov učiteľa s možnosťou ďalšieho kariérneho a odborného rastu, ale vytvorí aj lepšie podmienky pre vzdelávanie detí z minority aj majority.

Je tiež vhodné, aby sa počas realizácie do tohto projektu zapojilo čo najviac obcí. Preto je potrebné, aby ÚSVRK pri ďalšej realizácii projektu DVO pokračoval vo svojich podporných aktivitách a stretnutiach s predstaviteľmi obcí, osobitne s tými, ktoré sa doposiaľ nezapojili, aby zistil a prípadne odstránil príčiny ich nezapojenia.

Odporúčania

Stredisko odporúča:

1. MPSVaR SR zväziť vytvorenie pracovných plánov a špeciálnych programov smerujúcich k zvýšeniu pracovných príležitostí pre starších zamestnancov a ženy na riadiacich pozíciách či technických smeroch, obdobne ako v národnom projekte „Rodina a práca“ pre matky s deťmi.
2. MK SR pri pokračovaní v projekte Zapojenie nezamestnaných do obnovy kultúrneho dedičstva hľadať možnosti na využitie získaných pracovných zručností nezamestnaných v prospech ich širšieho uplatnenia na trhu práce.

3. MZ SR pokračovať v projekte Zdravé komunity a zabezpečiť udržateľnosť dosiahnutých výsledkov aj po skončení projektu.
4. MZ SR v projekte Zdravé komunity hľadať ďalšie možnosti na rozšírenie fungujúcej siete aktivít asistentov osvetu zdravia v prospech obyvateľov MRK.
5. MPaRV SR vytvárať a realizovať DVO na znižovanie stále značných regionálnych rozdielov a v rámci nich tiež adresne odstraňovať znevýhodnenia predovšetkým z dôvodu zdravotného postihnutia osôb, ich rasového alebo etnického pôvodu.
6. Obci Boľany pokračovať v prípravnej fáze DVO na podporu rovnosti v prístupe k bývaniu prostredníctvom programu výstavby zamestnaneckých sociálnych bytov a hľadať všetky dostupné prostriedky na jeho financovanie.
7. ÚSVRK v projekte DVO preferenčného zamestnávania rómskych uchádzačov o asistenta učiteľa/odborného zamestnanca v materskej škole hľadať spolu s obcami možnosti na udržateľnosť vytvorených pracovných pozícií aj po skončení projektu.
8. ÚSVRK v projekte DVO úspešným preferenčne vybraným rómskym zamestnancom a zamestnankyniam poskytovať súčinnosť a podporu pri začatí štúdia na získanie minimálneho pedagogického vzdelania.
9. ÚSVRK pri ďalšej realizácii projektu DVO aj prostredníctvom workshopov a príkladov dobrej praxe podporovať partnerské obce, ktoré tak doposiaľ nespravili, prakticky realizovať projekt.
10. Všetkým subjektom prijímajúcim DVO plniť si svoju zákonnú notifikačnú povinnosť voči Stredisku a podávať mu správy o prijatých DVO v zmysle ADZ.

Slovenské
národné stredisko
pre ľudské práva

2019

